

România literară

Apare săptămînal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor: Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

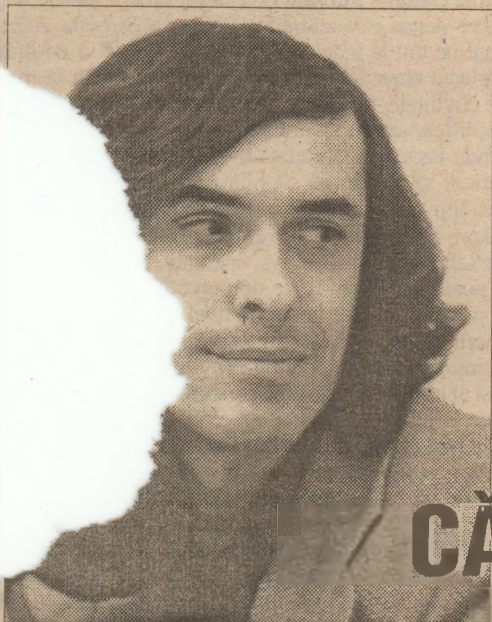
Coeditor: Editura Național
Redactor-șef
Violeta Borzea

23 - 29 ianuarie 2002
(Anul XXXV)

3

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Interviu cu Mircea CĂRTĂRESCU

(pag. 12-13)

DOSAR

CONSTANT TONEGARU – deținut politic

(pag. 14-15)

Cu bîta la Centrul Cultural din Paris

(pag. 19)

EMINESCU

și

modernizarea

României

(pag. 10-11)

• Cartea străină de Grete Tartler

(pag. 22)

• O poveste de iubire de Isaac Bashevis-Singer

Puterea artei

Există cărți „rele” și cărți „bune”. Nu mă refer, desigur, la valoarea lor, ci la efectul pe care-l au asupra cititorilor. Exemplul tipic de efect negativ au devenit romanele cavalești care i-au sucit mințile lui Alon Quijano, făcînd din el Don Quijote. Despre efectele pozitive, se vorbește mai rar. Ele implică o lectură „bună”. Corectă, adică. Lucru nu tocmai obișnuit, oricît ar părea de curios. Un caz foarte caracteristic de astfel de lectură găsim într-un eseu al lui Kundera despre Rabelais. E vorba acolo de celebra răzbunare a lui Panurge, respins de doamna visurilor sale. Scena se petrece într-o biserică, unde, în timpul slujbei, Panurge îi adăpostește femeii teribile obscenități și, cum ea nu se lasă înduplecată, o strigă pe fustă cu urina unei cățele în călduri. Ieșind femeia din biserică, toți cîinii din împrejurimi (șase sute de mii paisprezece, precizează Rabelais) o înconjoară și urinează pe ea. Aici intervine comentariul lui Kundera. Pe scurt, romancierul ceh își amintește de un dormitor plin de muncitori cărora le-a citit într-o zi împlinirea cu pricina. Deși lucrătorii aveau idei literare primitive și conservatoare, povestea le-a plăcut și chiar au cunoscut un coleg numele lui Panurge, deși acesta n-avea cîtuși de puțin tupeul rabelaisian, din contra, era un naiv, care, la duș, își ascundea cu jenă nuditatea. Mesajul rabelaisian a fost perfect înțeles în ironia profundă de acei oameni simpli care avuseseră intuiția că textul trebuie citit pe dos. Kundera notează că ei nu-l simpatizau pur și simplu pe Panurge ori pe fînăra care-l refuzase; nu socoteau condamnatul gestul nici pe cel al bărbatului josnic răzbunare. Ei dovedeau că aveau acces la umorul situației, izvorît din ambiguitate și relativitate; nu pretindeau judece pe nimeni; se amuzau de pățaniile tuturor.

Am citit, nu demult, romanul lui Andrei Makine *Pe vremea fluvio Amur*, publicat de Humanitas în admirabilă traducere a lui Emanuel Marcu. Este a treia carte a romancierului rus stabilit la Paris, precedînd pe aceea – *Testamentul francez* – care-i va aduce Premiul Goncourt. Este o istorie, probabil, autobiografică, despre trei adolescenți care trăiesc într-un sat izolat din Siberia, în plină taiga, în izbe pe care deseori le acoperă zăpada, fără multe legături cu lumea exterioară și, în orice caz, cu altă lume decît aceea a Imperiului, monotonă, repetitivă, fără mare evenimente. În restrînsul lor univers pătrund, la un moment dat, lecturile Olgăi, o aristocrată în vîrstă, trăită la Paris pe la începutul secolului și ajunsă ca atîția alții în Extremul Orient, și un film de spionaj cu E. Le Monde. Ambele, rodul celui mai pur hazard. Stupidul film dă complicație peste cap viața, mentalitatea, cutumele oamenilor, tineri sau bătrîni, feri de camioane, tăietori de lemne, profesori, deținuți de drept comunist și așa mai departe. E în film tot mirajul unui Occident putred, dar ferit de cîtor: luxos, perfid, imoral, pornografic, dar atrăgător. Adolescenții văd filmul de zeci de ori. Îl știu pe de rost. Visează în spiritul lui. Și, dacă, pe urmă, evadează, ajungînd, toți, peste mări și țări, unul dintre ei, singurul de benzi desenate, asta se datorează în enormă măsură irezistibile tentații din film. Lecturile Olgăi joacă același rol. Recunoaștem, între altele, *madeleina* lui Proust care, muiată în ceai, redevine trecutul, pe care *Leonce* și restul. În cărțile bătrînei doamne strălucește același Occident mirific, civilizat, bogat, cu femei și bărbați frumoși și eleganti, care iubesc pătimaș și plin de imaginație.

Mă gîndeam, citind romanul lui Makine, cîtă prevedere și intuiție erau în încercarea pe care cenzura comunistă a făcut-o, în Rusia, ca și la noi, de a opri de la difuzare aproape întreaga artă occidentală modernă. Acea, cu alte cuvinte, care ne putea sfîrni dorința de a fi și de a trăi fel cu eroii din Vest. Mi s-a părut de multe ori exagerată ori de neînțeleasă această interdicție, mai ales cînd, întorcîndu-mă dintr-o călătorie în străinătate mi s-au confiscat cărțile pe aeroport. Este însă evident că regimul avea pe bună dreptate de circulația cărților.

(Continuare în pag. 3)

CONTRAFORT

de *Mircea Mihăieș*

RAMADANUL ROMÂNESC

(Pamflet cu damf de caltaboș)

DE PRIN 15 decembrie 2001 până într-a doua săptămână a lui ianuarie 2002 țara a ținut-o într-un chef. Bancile, CEC-ul, primăriile, instituțiile bugetare, ba chiar și o bună parte din mele private, au tras obloanele, anunțându-și clienții că au intrat în vacanță. Doar ebrul logo al formației The Rolling Stones — o limbă enormă scoasă spre prior — sau încă mai devastatorul abțibildăscat pe geamul din spate al automobilușoarei (degetul mijlociu în poziție ascendențială — ca să nu zic erectilă) mai lipseau pentru ca spectacolul să fie deplin. În ultima săptămână, printr-o reverență făcută ionului poziției de la Cotroceni, *dolce famiente*-le națiunii s-a prelungit cu încă o zi — numai bine până pe joi, vineri bizonul să nu-și revină la mahmureala obligatorie beții de Sfânt-Ion.

Raportul Armageddon, luat în bășcălie guvernanti, ar fi trebuit să conțină un capitol suplimentar, dedicat capacității de rezistență a forțelor armate românești în intervalul tot mai lungilor ramadan-uri implantate în Carpați. Că o tragem spre Asia, e un secret doar pentru cine n-a coborât din creiemunților în ultimii zece ani. Nu mă gândesc doar la ravagiile manelelor ori la lălele de muezin ale vedetelor care-au acaat posturile de radio și televiziune. Exemplu: unde decât în Asia (dar nu în în-aga Asie) își mai permit oamenii să tragă săptămâni întregi pe dreapta, abandonându-nunca și dedându-se la nesfârșite chioluri? Ritmul de viață și de muncă occidental nu cunoaște astfel de *relache*-uri, considerate nu doar indecente, ci și absurde. Evident, și în Occident se sărbătoresc aceste și Crăciunul. Însă acestea sunt prilede meditație asupra unor simboluri ale enirii, și nu ocazia de-a tăvăli, săptămânirând, în alcooluri și-n mâncăruri grele, terea sau moartea Mântuitorului. Niște eteni care-au sărbătorit Noul An într-una țările Europei Centrale mi-au relatat, trariați, că bucătăria restaurantului s-a his imediat după miezul nopții. Mai lt, după tradiționala cupă de șampanie, nții localului s-au retras în camere, indu-i pe români să combată singuri în aerea lui întâi ianuarie.

La fel s-a întâmplat, fără îndoială, în e țările spațiului Schengen, pe care am eput deja să-l speriem: acolo, sărbătoae prilej de uz, nu de abuz. Acolo se ciocete un pahar, nu se devalizează damige și nu se răfuiește nimeni cu porcul eg. Românul nostru, în schimb, parc-ar a să se îngroape deodată cu vechiul an, liprețul total al celui tocmai născut. Pe sta îl întâmpină, de regulă, dormind păspre seară, potopit de sudorile grase isse de șorici, zaibar și torturi greșo-crease. Revenit la realitate prin patru-cinci arie, cade ca trăznit de ordaliile la care upune, în șapte ianuarie, în cinstea lui a Botezătorul. Evident, cu vin nebotezat. Tocmai începusem să mă întreb dacă pe ntul Adrian îl vom sărbători chiar de la l sau va trebui să așteptăm încotroceni-e d-nei Dana Năstase, când premierul-une s-a lăsat peste ecranele televizoa- r, anunțând c-a îmbrăcat costumul de iat al anticorupției. N-avem decât să-i im succes, dar prea sună dizolvarea con- erilor bucureșteni în acidul purificator al iției pesediste cu o diversiune.

Conditionat de organisme internațio- e să lichideze cancerul învârtelilor deo- ate, Adrian Năstase a început asemeni urgului care-ar trebui să opereze un ient la creier prin a-i trage o lovitură la unchi. Indusă de sus în jos, de la cele înalte niveluri ale vieții politice, co-

Câtă vreme premierul însuși n-a scăpat de porecla "Patru-case", cât timp Ion Iliescu se dovedește, pe zi ce trece, tot mai puțin sărac și cinstit, cât președintele Senatului, Nicolae Văcaroiu, palmează miliarde de la un personaj de teapa lui Vântu (îns despre care presa scrie de ani de zile lucruri infernale), cât timp miniștri, secretari de stat, prefecți patronează ori fac parte din afaceri tulburi, evident că a scoate preșul de sub învârtitorii în smântâna de la primăria Bucureștiului e un fel de-a baba-oarba.

Nu-mi trece prin cap să spun că "dizolvații" din București sunt niște fecioare neprihănite. Din contră, cred că marea, covârșitoarea majoritate sunt niște ticăloși. Însă ei sunt ceea ce sunt pentru că au câștigat competiții trucate. Înafara câtorva așa-ziși "independenți", majoritatea au fost aduși în primării cu pluta corupției, numită "alegere pe liste". Aici se află marea bubă a societății românești de azi. Pentru otrepele capabile de orice crimă, tehnica listei reprezintă ceea ce reprezentau capa și întunericul pentru asasinul medieval. Cotizând gras pentru-a fi nominalizați, își folosesc funcțiile pentru a-și recupera și apoi înmulți investiția.

Cu toate acestea, ei sunt doar plevușca. De bine, de rău, se agită, asudă, combină, pun osul. În mare parte, consilierii de la București, ca și cei din marile orașe, provin din categoria întreprinzătorului mediu. Ei sunt patroni de firme, producători sau furnizori de servicii. Spre deosebire de șefii lor, ei chiar coboară în noroiul străzii, vând și cumpără, dau de lucru oamenilor, ceva-ceva tot rămâne în urma lor. Pe când Văcaroiu?! Vântu susține că l-a plătit nu ca să corupa, ci pentru fascinanta sa "expertiză". Ce s-a ales din aranjamentele lui de înaltă calificare ceașistă? Încă o enormă escrocherie bancară, încă un "run" pe care-l suportă tot prostul de român, etern prizonier al unei stângi descinsă direct din mintea întunecată a unui neputincios în care se întâlnește lăcomia bestială și iresponsabilitatea cinică.

Adrian Năstase n-a făcut această mișcare chiar în deplină inocență. În fapt, în zece ianuarie s-a declanșat batalia pentru București. Adevăratul vizat e Traian Basescu, singurul politician care după alegerea din 2000 le-a creat oarecare probleme pesedeilor. În curând, batalii similare se vor da pentru alte orașe în fruntea cărora se află adversari ai iliescianismului. Funar, agil ca întotdeauna, a prins castana din zbor și-a cerut dizolvarea consiliul clujean. Nu știu dacă i se va îndeplini dorința, deși el rămâne același aliat de nădejde al puterii. Mă refer la ceea ce face efectiv, nu la ceea ce spune. De pildă, când cere monitorizarea programelor în limba maghiară de la televiziunea din Cluj, evident c-o face în numele naționalismului deșănțat în care plutește ca-ntr-un lichid amniotic. Numai că dacă dl. Funar ar fi cu adevărat patriot, ar trebui să ceară mai întâi monitorizarea televiziunilor în limba română. Pentru că atâta vulgaritate, atâta batjocorire a bunului-simț, atâta pornografie, atâta tâmpenie cu pretenții de umor, atâta mârșărie și sfidare a însăși ideii de român, echivalat pe toate canalele cu ideea de imbecil, cât am văzut în intervalul recentului ramadam românesc rareori se poate vedea. Să ne mirăm, atunci, că din conjuncția acestor factori (la care, în ziua de Crăciun, împreună cu familia, și-a adus o însemnată contribuție) dl. Năstase a ajuns să confunde un consiliu municipal dominat de oameni croiți după chipul și asemănarea vârfului piramidei politice cu o latină ce necesită o grabnică igienizare?

POST-RESTANT

de *Constanța Buzea*

REVIN cu precizarea, care se cere făcută, că acea senzație de-a dreptul fizică de sufocare, de chin, de univers confuz și secătuit nu va atinge și nu va umbrește textele proprii, și nici posibilitățile din ce în ce mai elocvente

de a da dovezi că acest univers și această stare de lucruri există în realitate. Ea aparține cititorului, surprins privindu-se în oglindă citind texte care îi declanșează o stare de rău. Și poate că el, cititorul, care iubește textul, va asigura, nu se poate apăra în schimb de realitatea dură pe care acesta o reflectă și o multiplică la infinit. Aș fi bucuroasă să înțelegi ce încerc să spun. Aș fi răsplătită în ceea ce de ani buni încerc să-mi clarific mie, citind textele sosite aici. Există o explicație, superioară cred, în răbdarea de a rămâne pe loc, în post, și în rezistența la acest până la urmă stres, al pândeii mele tandre la izvor. Aici mi se confirmă și aici mi se infirmă ideile cu care am defilat stupefiată de ardoarea cu care abstracțiile ne consumă căldura. Stresant este să știi precis, lopătând în agitata iluzie generală, unde este pe cer steaua călăuzitoare a fiecăruia. Stresant, dar și minunat. Despre eroare, cum ea ne are pe toți la îndemână, nici nu are rost să vorbim. Va asigura că ultimele trimise mi-au plăcut chiar foarte mult. Sigur că după un rastir autoare care sunteți le va ciuguli de cuvintele, de sintagmele, de pasaje întregi ale unei retorici explicite. Le va simplifica, sau le va arunca, sau le va uita și le va reface. Transatlanticele se vor scufunda lăsând la suprafață o vastă bolborșă după ce totul se va liniști, vom fi fericiți să vedem pe suprafața albastrie golul salvat într-un colac de salvare, într-un volum de poeme bine cu

Balcanaș, Bacău) ☒ Vestile bune despre perspectivele înfloritoare mi-aveți însă grijă ca dovezile care vă exaltă acum marile dvs. speranțe, în intervale mai scurte, ritmic dacă se poate, și neprovocate de curenti multumesc pentru urările generoase, pe care vi le fac la rândul meu. *Negoescu*) ☒ Nu vă voi spune un lucru pe care să nu-l știți, copiii de poezi, au un instinct muzical și compun cu ușurință, cu dezinvoltură, un cântec general mocrnit care este și al lor. Poezia e o componentă a sufletului pur, o componentă luptătoare în apărarea acestui suflet pur. Recomandați are toate datele și posibilitățile vârstei lui, are bunăvoință, are înțelegere, și e normal să fie așa. Despre viitorul lui poetic nu cred că veți găsi cineva care să vă asigure că va fi sau nu va fi. Acum el doar versifică și cearcă să-și nască o conduită, o atitudine, dar în termeni comuni, de o banalitate nu are cum să-și dea seama: „Iubirea creează totul/ În floare minunată./ Rodul ei ră-veșnic./ Nu se pierde niciodată.” (*Iubirea*). Și încă un exemplu concludent: „Pentru rău să nu-ntorci rău./ Pururi te ferește./ Las’ să-ntoarcă Dumnezeu/ Că El nu greșește!!/ Bunătatea să-nălzească/ Pururea launtrul tău./ Că acei sfințiți de dânsa/ Vor vedea pe Dumnezeu” (*Binele și răul*). Este foarte bine că micul nostru poet știe, din familie, probabil, și de la biserică, de existența lui Dumnezeu, că există porunci, fericiri, vami, căință și lacrimi și o cale, îngustă și anevoioasă, către desăvârșire. El versifică acum emoționant și adânc mișcat ceea ce învață. Lucrul acesta e o treaptă către poezia lui din viitor, nu este poezia însăși, deocamdată. Încă un exemplu, pentru a înțelege corect cum trebuie să se îndrume singur și cum trebuie să fie îndrumat: „Nu căta să legi doi tineri./ Cu nădejdea că faci bine./ Unul din cei doi — adesea —/ Pierde zilele senine!!/ Și oricâtă ți-ar fi truda,/ Răsplătirea ți-e la fel:/ Ori ea pururi te blestemă,/ Ori te dușmănește el!!/ A stinge vrajba dintre oameni/ A face traiul mai senin,/ Această-i nobila chemare/ A fiecărui bun creștin./ Inima de milă plină/ E ca apa de izvor,/ Veșnic binecuvântată/ De-nsetatul călător./ Inima nemilostivă/ E fântâna blestemată,/ În adânc cu apă rece,/ Dar mereu fără găleată” (*Vama*). Brusc mi-am amintit că versuri asemănătoare am întâlnit în *Calea sufletelor în veșnici sau cele 24 de vami ale răzduhului*, carte scrisă cu toată ardoarea, pe la începutul secolului trecut, de Nicodim Mândița, *protosinhel, cel mai mic între ierarii monahi*. Experiența poetică a tânărului nu trebuie să se oprească aici, chiar dacă învățătura bună, creștinească, se fixează cu mai multă ușurință prin melodicitatea acestor versificări care nu au, și nici nu trebuie să aiba, atingere cu literatura. Iată un exemplu din Nicodim Mândița: „Două inimi și-o bătaie/ Două suflete și-un gând/ Să fiți voi în vjața voastră/ Cât veți fi pe-acest pământ!” În fine, surpriza, stimată doamnă profesoară, la pagina 136, vol II al *Căii sufletelor...* gasesc poezia *Vama*, transcrisă mai sus. Cuvânt cu cuvânt! Se prea poate ca micul nostru poet să n-o fi copiat din carte, ci auzind-o cândva rostită de cineva, să-i fi rămas lipită întocmai în minte. Este un fenomen deloc rar, când bunurile memoriei care acumulează ușor în copilărie, pe parcurs să se transforme în altceva, cu convingerea că ele ne aparțin. Cu regim de creații proprii. Va rămâne dvs., stimată doamnă, înainte de orice, să verificați sursele, dar și sursele copilului pe care-l recomandați. (prof. *Lăcrămioara Dimulete* din Cislădie, pentru elevul *Claudiu Șerban*)

România literară

Director:
Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție.

Adriana Bittel, Constanța Buzea, Marina Constantinescu, Mihai Minculescu.

Redactori asociați: Ioana Pârvulescu, Cristian Teodorescu, Eugenia Vodă.

Corectură: Simona Galațchi, Ecaterina Ionescu, Nina Pruteanu.

Tehnoredactare computerizată: Anca Firescu, Mihaela Ivan, Ionela Stanciu.

Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu, Gheorghe Vlădan (difuzare, tel. 650.33.69.).

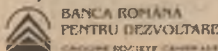
Secretariat: Sofia Vlădan.

Correspondenți din străinătate: Rodica Binder (Germania), Andreea Deciu (SUA), Gabriela Melinescu (Suedia), Libuse Valentová (Cehia).

e-mail: romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro

Revista „România literară” este editată de Fundația „România literară” cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România, Ministerul Culturii și Cultelor și Banca Română pentru Dezvoltare

Coeditor: Editura Național - Director general: Dan Chiriac

PROFESIUNEA DE PĂRINTE

Adam este tatăl omului.
Maria Montessori

ACEASTĂ carte numără peste 80 de „autori”. De fapt e vorba de o „culegere” de eseuri, având dimensiuni mai mari sau mai mici, regăsindu-se și oglindindu-se unele într-altele într-un sistem caleidoscopic. Titlul volumului te privește drept în față: „Cum aş vrea să fie familia mea”. Editarea aparține Alianței Civice, iar pomeniții autori numără vârste între 15 și 20 de ani, deci *Seria „Adolescent”* – subiect al concursului la cea de a treia ediție a „*Scolii de Vară de la Sighetul Marmăției*”, din spațiul bineștiut al Fundației, dedicat cinstirii martirilor, victimelor comunismului și rezistenței.

Alteindva, în anul 1908, Nicolae Iorga vizitează pentru întâia oară Valenii-de-Munte, vara, fiind invitat de Ștefan Bogdan, cumnatul său. Merită să reproducem o parte din dialogul spontan purtat cu birjarul care-l plimă prin Valenii-de-Munte (numele acestuia, culmea, s-a păstrat: Tohăneanu); reiese că de binevenit ar fi fost ca Iorga să-și lege numele de localitatea lor măruntă, neînsemnată. Consemnează tinarul savant: „L-am întrebat unde aş putea să mă așez pentru a îndeplini această măgulitoare funcțiune de patron al Valenilor, pină atunci așa de străin pentru mine. Și el mi-a arătat o livadă plină de buruieni, în care copacii, de multă părăsire, stîrpisera, și o casuță simpatică în derăpanarea ei, unde în ultimul timp stătuse o vrăjitoare care dădea în cărți și împrumuta cu dobîndă... Mi s-a spus că în adevăr acel colț de sălbaticie e de vînzare și că prețul, de vreo patru mii de lei, trebuie plătit în mîna unui pîrlit de fotograf care se află la Ploiești... Vedeam în încă tînăra mea închipuire orașului schimbîndu-se: străzi largi s-ar fi deschis spre gara încă neterminată, casele lucrătorilor s-ar fi clădit pe ambele margini; o baie, o sală de adunare, o bibliotecă populară, pe care am și întemeiat-o îndată, ar fi dat caracterul cultural noii alcătuirii, pe care o speram înconjurată de simpatia activă a oamenilor în mijlocul cărora era să mă așez”.

Încetul cu încetul, temeinic, trainic, activitatea Universității populare capătă amploarea cuvenită. Ţelul mărturisit și comentat adecvat: „Am deschis aceste cursuri de vară cu scopul dublu de a trezi sufletul românesc de pretutindeni și de a schimba, prin acest suflet, chiar formele de stat în care trăia poporul nostru. N-am fost numai un luptător pentru împlinirea granițelor, dar și unul pentru ridicarea sufletescă a claselor oropsite”. Vorba copleșitorului cărturar: „Ce ești, te privește mai la urma urmei pe tine. Ce vrei, privește și pe alții; ce faci, aceea poate privi pe toți...” Eseurile autorilor de 15-20 de ani se întemeiază pe propria experiență de viață, pe un afect intens prelucrat, pe exercițiile de memorie și speranță, pe care cursanții de la Sighetul Marmăției le promovează inspirat. Cit despre ciudătenia legăturii între cele două temerare inițiative, să fie limpede faptul că, la temelia fiecăreia a stat cunoașterea care ne privește pe toți și, primordial, memoria din straturile profunde și mai de suprafață, hrănindu-ne deopotrivă, tocmai pentru a nu uita lucrurile pozitive sau dimpotrivă, negative, nedemne de condiția umană. Pe acest tineret se bazează anii ce vor veni din urmă, anticipativi, slujind de învățătură și exemplu expresiv. Iată-l, de pildă, pe „unul din autori”, lămurindu-ne și lămurindu-se la doar 17 ani

ai săi (are o clarviziune exemplară, deși nu-i decît un virtuos eseist adolescentin).

Eseul său (din ediția semnată, îngrijită de către Ana Blandiana și Romulus Rusan) se intitulează, cu un strop de umor în plus: „*Din ideile unui viitor cap (sec) de familie (Constantin Vica)*”, inspirîndu-se, parcă, din timpuri imemorabile, biblice. C. V. își dezvoltă „teza” astfel: după părerea sa „noi îi alegem pe Adam și pe Eva ca o primă familie. Adevărul (repetăm) e altul. Noe, cel cu Arca, a fost primul cap de familie. El a salvat-o, poate prin priceperea sa, sau prin Conștiința pe care i-a dictat acest act. El știa că aparține unei comunități, dar a renegat-o în favoarea familiei proprii, a fiilor, femeilor și nepoților săi, pentru că i s-a spus s-o facă, pentru că erau singe din singele său, care nu se uită și nici nu se iartă. *Familia este, de la Noe încoace, memorie*”. Oricum, Biblia consemnează: Noe era în vîrstă de șase sute de ani... Frumoasă vîrstă! Părinții slujesc altarul procreației. Istoria familiei continuă și azi. Problemele pe care societatea le pune familiei sînt egale cu cele puse de familie societății. Nevoia de un cadru legal-canonice nu mai este la fel de acută ca acum 100 de ani (poate și 200, 300 etc.). Individualismul, egalitatea între sexe, libertatea de opțiune fac ca un simbol al lumii să se reducă încet, pină la punctul în care familia poate își va reveni ca o nevoie firească a oamenilor. Discutăm despre denuclearizarea familială survenită în ultima jumătate de secol; găsim cauzele? Rescrierea statutului social feminin se reflectă în conduitele de rol, dobîndirea unei autonomii multiple... Existența omului este o îndelungată luptă cu sine, pentru perfecționare și adevăr. Imaginați-vă că – la ora actuală – într-una din țările europene s-a legiferat *paternitatea* soților odată cu nașterea pruncului, deoarece acesta are nevoie, de la bun început, de „asistență” ambilor părinți.

Iar dacă Adam este tatăl omului, atunci părinții lui Adam, amîndoi, pot să îndeplinească profesiunea multimilenară. Cartea purtînd titlul *Cum aş vrea să fie familia mea* pare a fi, la lectură, un dicționar ilustrat al gîndurilor și aforismelor adolescenței. Pace și dragoste din casă în casă! Căci ce anume demonstrează fiecare eseu în parte și toate la un loc? Dove-desc că adolescența se grăbește să atingă pragul maturității, să se bucure egal atît de maternitate, cît și de paternitate. „Profesioniștilor didacticii” învățate și intuite. Concediul de paternitate îi va situa pe soți la egalitatea cuvenită. Un punct de vedere modern, actual. Acest fapt reiese din analizele săvîrșite de „autorii adolescenți”. Profesiunea de părinte pare, indiscutabil a avea un *mod de întrebuintare*. Iar *Postfața* volumului, întocmită de Ana Blandiana, conchide la un moment dat: „Multe lucruri m-au impresionat în mărturisirile, uneori aproape intime, ale acestor adolescenți, care au crescut într-o perioadă în care mediul agresiv a transformat familia într-o insulă de rezistență și într-o formă de perpetuare a vieții, nu numai fizică, cît și spirituală”. Cum bine observă un „autor-adolescent” din Teleorman: „Familia a fost ascunzătoarea secretă în care, de la rugăciuni pină la bancuri, de la amintiri pină la speranțe, au fost păstrate și transmise din generație în generație straniile mijloace grație cărora nu am putut fi învinși”.

Cum aş vrea să fie familia mea? Exemplară.

Mihai Stoian

Puterea artei

(Urmare din pag. 1)

Havel avea teoria că un regim valabil doar ideologic, pe hîrtie, se va prăbuși prin idei, prin cărți, nu prin arme. Istoria l-a confirmat. Romanul lui Makine îl susține o dată mai mult. În tot lagărul comunist, lucrurile stăteau la fel. Cartea occidentală pune regimurilor comuniste același tip de probleme: de ceea ce s-au temut – o lectură „bună” – n-au scăpat.

O lectură „bună” este una care primește din carte sugestii de progres, de înnoire, de deschide-

re. Indiferent de valoarea literară, o carte devine obiect de lectură „bună”, dacă trezește în om simțămîntul libertății și demnității lui. Nu doar, evident, Proust al Olgăi, dar și filmul de duzină cu Belmondo. Și mai e ceva: noi toți avem sădit în noi instinctul acesta. Adolescenții din Siberia lui Makine nu mai puțin decît lucrătorii cu brațele de care amintește Kundera. E destul să ni se ofere prilejul și profităm de el. De aceea, în ochii tuturor censo-rilor, Rabelais, Proust, Belmondo și ceilalți au trecut drept primejdioși inamici. Prin arta lor, se întrezărea un orizont de viață care îl bulversa pe acela cotidian, mizer și închis, al comunismului.

Premiul Național de Poezie "Mihai Eminescu" pe 2

MARȚI, 15 ianuarie a.c., au fost cîntate la Botoșani, premiile, devenite naționale, susținute financiar de Primăria Municipiului Botoșani și Ministerul Culturii și Cultelor: Premiul Național de Poezie "Mihai Eminescu" pentru *opera omnia* poetului Emil Brumaru; Premiul Național de Poezie "Mihai Eminescu" pentru debut: Cristian Pohrib pentru volumul *Durerea de-a mă privi în oglindă*, Editura revistei "Convorbiri literare", 2001, și Răzvan Țupa, pentru volumul *Fetiș*, Editura Semne, București, 2001, pentru *opera omnia* a fost următorul: Manolescu (președinte), Mircea Martin, Ungureanu, Ion Pop și Daniel Dimitriu. (I)

INCOGNITO

Există un zbor
un incognito magic
al nostru
în spații

ne simte difuz
cum trecem ca freamăt
se-ndeamnă să-l prindă

nicicum nu ne vede
nu poate vedea transparentele aripi
crescute la tîmple
cu numele gînduri

și încă mai greu
ar putea să dezlege
enigma trăirii de suflet
în casa cu patru-ncăperi
a inimii

MESAJUL GENELOR STRĂ

Atâtea semne
semne înrudite
aproape numai puncte numai spiri

ne povestesc iubirea lor
în broderia din celule
și rotunjesc o monogramă
insolită
de dus pe
sînge

n-au spus de ce:
să fim primiți mai bine
să fim recunoscuți
ca pămînteni
cu drept de viață

PE CRESTE

Obosit
aerul nu mai urcă
se-ndină înari patele
spre cuib
glasul piere-n el însuși

iată marginea stîncilor
iată marginea lumii

de ce-nalți degetul arătător
și te cutremuri
de-acolo ne-a chemat
Fără de marginea

Mariana Țăra

LECTURI LA ZI

de Dorin Liviu Bărfoi

Analiza aplicată (București)...

TIAM de câțiva ani despre Valentin Protopopescu că este un stilist. Volumul freudist *Dincolo de seninătate* recomandă și ca un autentic pe conținut – sau, psihic, ca un autor care înțelege. Și care pare că se în acest fel de propriul re a începe direct cu a cu a treia sa carte.

Cât s-a putut cunoaște contribuțiile sale în presa (reunite, cele mai valoroase versiuni modificate și – între copertele volumului), V.P. îmi în momentul dat pândit diile unei scriituri bacele ale unui satiu ter-

Constat cu surprin- ceastă gurmanderie a or nu doar că a dispărut a compromițătoare în le seninătate, dar că la ie, dietetică și mobilă, ee și forma sa s-a um o a treia compo- m neobișnuită, nu atât orul de față (un con- mpăcat), cât pentru mân în general. Mă titudine. Înțelegând dine” ceva care vine elor nesfârșite lamen- c postdecembriste în esivitate neelaborată analiză, iar ipocrizia e drapează complici- anume o orientare să la capătul unor de- cât de documentate,

pătrunzătoare și de e în rând. Realizate, instrumente care ne prea puțin familiare a îndeosebi de psiho- curilor. Autorul este ul dintre cei doi, trei, nterpreți de la noi ai ai cultural care se cu naturalețe de vo- estor discipline.

are o structură oa- rsată față de ceea ce de regulă în domeniu ul justificată însă, ctură, de un interes primă parte cuprin- ri și se intitulează pe teme românești”; re 14 eseuri despre iguri în psihanaliza li vom întâlni în o lumină destul de evelatoare, pe Cio- și Blaga; ne vom un test de mentali- ce privește recep- re societatea româ- ii de homosexuali- i pune la curent cu ală a psihanalizei vom afla mai mul- tult despre raportu-

Valentin Protopopescu, *Dincolo de seninătate. Eseuri de psihanaliză aplicată*, col. "Biblioteca de psihanaliză", Editura Trei, București, 2001, 294 p.

pornografia. În cea de-a doua parte vom trece în revistă figuri de primă mărime ale psihanalizei, numite ele Ernest Jones ori Wilhelm Reich; vom face cunoștință mai îndeaproape cu psihanaliza maghiară și cu cea rusă; vom schița, printre altele, interpretări și paralele între Freud și Wittgenstein, ori între Freud și Antonin Artaud.

Mi se pare în atari condiții că singura obligație de debutant real asumată – și anume fotografia de pe coperta a IV-a în care este evident că autorul gândește – se dovedește minimă, înșelătoare și inutilă. Cartea reprezenta deja o dovadă indubitabilă, ca lectură autentic interesantă, solidă – și cu deosebire utilă.

...și psihanaliza clinică (vineză)

NU CU mult înainte de sfârșitul anului trecut a apărut și vo-

Sigmund Freud, *Opere 5: Inhibiție, simptom, angoasă*, trad. Roxana Melnicu și Georgeta Mitrea, col. "Biblioteca de psihanaliză", Editura Trei, București, 2001, 273 p.

lumul al V-lea al operelor lui Freud, din seria inițiată la Editura Trei după celebra ediție Fischer. El reunește nouă studii în care sunt abordate teme predilecte ale psihanalizei, precum nevroza de angoasă, nevroza actuală, bisexualitatea ș.a., centrate toate, direct sau indirect, pe fenomenul isteric. Fără îndoială, piesa de rezistență (cea care dă și titlul volumului) o reprezintă studiul din 1926 intitulat *Inhibiție, simptom, angoasă* – foarte mult citat, de altfel, în ansamblul referirilor la opera freudiană.

Se poate remarca – acum mai mult, o dată cu publicarea consecventă a cinci volume ale seriei – o anume particularitate a operei: și anume înaintarea hermeneutică prin permanente reveniri la idei deja aprofundate, sau la etape istorice de început ale psihanalizei. Este vorba în cazul de față (dincolo de o evidentă retorică freudiană care mizează pe o asemenea permanentă consolidare din mers a unor noțiuni și teorii) despre abordarea concentrică, sau în spirală a realităților isteriei, realități care au stat începând cu 1895 la baza edificării unei noi științe. Datele se completează astfel și se pun de acord după rigorile unui adevăr de tip coerență, care intuiește și consolidează corespondența dintre idei și fapte.

Psihanaliza epistolară (sau revelația geneveză)

ÎNAINTE de a fi autor, Aldo Carotenuto poate trece drept un foarte norocos documentarist. Printr-un fericit concurs de împrejurări, el ajunge în posesia unui adevărat tezaur: corespondența dintre Freud, Jung și Sabina Spielrein – precum și jurnalul acesteia din urmă.

Sunt recuperate astfel 46 de scrisori ale lui Jung și 12 ale Sabine; apoi: 21 de scrisori îi aparțin lui Freud și 2 Sabine; în fine, sunt publicate cu acest prilej și epistole ale lui Bleuler, Rânk, Stekel ș.a. Jurnalul amintit se constituie și el ca una dintre gemenle „capturii” de la Geneva. Sabina Spielrein își fixează astfel pentru sine evenimentele subiective ale intervalului

Aldo Carotenuto, *Un triungghi psihanalitic. Sabina Spielrein între Jung și Freud*, trad. Marilena Andrei și Lucian Popescu, col. „Biblioteca de psihanaliză”, Editura Trei, București, 2001, 259 p.

27 august 1909 – 11 iulie 1912.

De notorietate în lumea psihanalitică, Sabina Spielrein este una dintre pacientele tânărului Jung. La începuturile carierei care îi va aduce consacra- rea, acesta intră fără scăpare sub influența a ceea ce se numește *contratransfer*. Neanalizate, sentimentele sale tind să năruie eforturile sale terapeutice. Decizia lui Freud de a interveni este binevenită, salvatoare s-ar putea spune, dar, din rațiuni bine întemeiate în genere, neuzuală – iar lucrurile se agravează ulterior prin răcirea definitivă a relațiilor cu Jung.

Aldo Carotenuto este un profund exeget și foarte aplicat al operei jungiene. Cu refetire mai ales la conceptul de *anima*, întâlnirea cu Sabina Spielrein, ca moment central și foarte semnificativ, se dovedește un subiect captivant și interesant – și nu doar pentru specialiști. Investigațiile din prima etapă a proiectului său se vor materializa într-o carte, *Senso e contenuto della psicologia analitica* (1977). O a doua etapă, fericit inițiată prin descoperirile sale genezeze, va fi dedicată adâncirii ideilor anterioare, materializate în cartea de față.

Isaiah Berlin, 1997

ADEVĂRATUL studiu al omenirii este omul” – sunt cuvintele alese ca motto pentru

antologia de eseuri ale lui Isaiah Berlin de la Editura Meridiane. Opul este, prin proporții și mai ales prin însemnătatea autorului, o adevărată “cărămidă” de pus la baza unei biblioteci. Ea vine, după alte două traduceri esențiale din opera gânditorului englez de origine lituaniană realizate în ultimii ani, ca o sinteză și totodată ca o completare voluminoasă a acestora.

Versiunea englezească a volumului a apărut în chiar anul morții lui Berlin (atunci antum însă). Ambii celor doi editori, Henry Hardy și Roger Hausheer, a fost de la început dublă – ori chiar întreită: cea de a oferi o antologie cuprinzătoare a celor mai importante eseuri ale gânditorului; o ediție care să marcheze totodată o reactualizare a interesului – în genere foarte ridicat – pentru opera acestuia.

Sunt astfel incluse lucrări precum *Conceptul de istorie științifică*, *Inevitabilitatea istorică*, *Două concepte de libertate*, *Contra-Iluminismul*, *Her-*

Isaiah Berlin, *Adevăratul studiu al omenirii. Antologie de eseuri*, trad. Radu Lupan, col. "Major", Editura Meridiane, București, 2001, 630 p.

der și iluminismul, Ariciul și vulpea, Convorbiri cu Ahmatova și Pasternak, Naționalismul ș.a. Desigur, ediția de față este fatalmente incompletă, dar ceea ce rămâne ca impresie de ciutor – îndeosebi pentru cel român, cred – este, dimpotrivă, luxurianța ei – și anume luxurianța unei gândiri pe cât de erudite, pe atât de uman pătrunzătoare și înțelegătoare.

Un eseu-pamflet despre eternizarea tranziției românești

Informații și comenzi la
Editura Albatros
(222.84.93)
și la
Librăria Sadoveanu
(211.29.65)

O incursiune în timpul și spațiul civilizației străjuite de Marele Zid

"De cînd mă știu am trăit într-o paranteză"

"LA 9 FEBRUARIE 1991, în locuința lui din București, din strada Bibescu Voda nr. 19, scriitorul Florin Mugur a fost gasit mort. Vremurile erau confuze și agitate, nevroza colectivă postdictatorială nu dădea semne de calmare."

Așa începe cea mai impresionantă carte pe care am întâlnit-o în ultimii ani, o carte despre un scriitor și despre țara în care a trăit și a murit. Nu sînt decît douăzeci și trei de scrisori, însoțite de două texte ale lui Mircea Iorgulescu, cartea are cam o sută de pagini, autorul nu e dintre cei mai cunoscuți ai literaturii române contemporane. Poezia lui Florin Mugur a fost oarecum în umbră, scriitorul a fost un personaj mai mult iubit decît important și a avut nenorocul să moară înainte ca viața literară românească să înceapă să se limpezească. Cartea care începe cu aceste cuvinte nu urmărește o reevaluare a literaturii sale, nu e nici un omagiu și nici un gest de politețe postumă. Dar în ordinea morală a lumii de azi, această carte e un eveniment. Și ea vorbește despre prietenie, despre viață și moarte și despre o anumită Românie.

Prietenia literară din perioada postcomunistă, dincolo de cazurile în care ea a avut o valoare incontestabilă (ne amintim cu toții extraordinarele gesturi din jurul suferinței lui Mircea Nedelciu), a luat nu de puține ori chipuri oribile. Pînă acolo încît aproape nu mai credem în prietenie pur și simplă, în locul ei putînd încăpea orice: lingusire, interese, grupuri și coterii, suspiciune continuă, exagerarea meritelor sau invers, imposibilitatea obiectivității. Cartea aceasta ne vindecă de scepticism. Mircea Iorgulescu și cei doi editori, Adina Kenereș și Petru Romoșan, au fost prietenii lui Florin Mugur. Ei au alcătuit împreună acest volum, fără să disimuleze nici o clipă dragostea cu care au făcut-o. O dragoste, care se simte și se vede. Cartea e o bijuterie, o ediție cum rar se poate găsi chiar și azi cînd multe edituri au început să înțeleagă valoarea imaginii. În interior se pot citi scrisorile lui Florin Mugur din anii 1989-1991, ultima dintre ele scrisă cu cîteva

zile înaintea morții a cărei cauză a rămas incertă. Cele mai multe dintre ele erau pentru Mircea Iorgulescu, dar printre destinatari mai sînt și Virgil Duda, Leon Volovici, Lucian Raicu, Norman Manea. Cu toții au ajutat la realizarea acestui volum.

Autorul acestor scrisori e un om prins între viață și moarte, un dependent de medicamente, un singur și un inadaptat. Dar un mare doritor de prieteni, pe care îi cheamă cu vocea cînd ironică, cînd duioasă, cu sonoritatea din scrisorile berlineze ale lui Caragiale: "Greu e, domnule, să scrii scrisori cînd ai prea multe de spus! Și primul lucru pe care l-ai spune ar fi: ce bine ar fi să nu-mi caut cuvintele și să nu le scriu, ci să vii pe la noi, să mai stăm la o parolă, cu o cafea (fără cofeină) aburind respingător!"

Un prematur sentiment al bătrîneții răzbate de peste tot, deși autorul n-are decît 55 de ani, o bătrînețe obsesională, o stare. Nu e vorba atît de o oboseală fizică, cît despre o epuizare nervoasă. Insomniile și tranchilizantele sînt la ordinea zilei. Suferințele se înmulțesc și se precipită din 1989, cînd Iulia Legrel, soția lui, moare după ani lungi de hemodializă: "Știam că, la un moment dat, Iulia, bucuria mea, va muri. Speram să i-o iau înaintea mării cu un ceas. N-a fost să fie. Și viața mea s-a golit. Nu am putere să fac decît lucrurile pe care mi le impune - fără sens, acum, pentru mine - mecanismul vieții. Le fac. Afit."

Un facsimil reproduce pe ultima pagină scrisul nesigur al omului care, "pentru a scrie fie și un singur cuvînt, își așeza mîna stîngă peste dreapta, apăsînd-o și ținînd-o strîns, ca să-i controleze astfel temuraturul" (Mircea Iorgulescu, în prefața intitulată *Martorul obosit*). Fragmentul e numai dor și singurătate, absența e copleșitoare în casă și în țară, iar scrisorile către străinătate, semnate pînă acum cu numele Iuliei, sînt un pericol: "Trăiesc. Sînt tot timpul lîngă voi, cu mult mai aproape decît atunci cînd ne despărțeau cîteva străzi. Iertați-mă că nu știu să scriu (nu mai știu) scrisori frumoase. Nu am putere să călătoresc nici măcar o stație

de metrou, daramite în țări străine. Singurele mele călătorii (extraordinare!) sînt cele pînă la cutia de scrisori. Nu-mi lipsește nimic. Îmi lipșiți voi. Voi toți. Eram făcut din voi. Scrieți-mi! Vă iubesc."

O dată cu scrisoarea din 8 ianuarie 1990, evenimentele istorice dau năvală în epistole și ne-am aștepta să aducă o dată cu ele o revigorare, un aer de optimism în lumea chinată a acestui scriitor. Nu se întîmplă așa, pentru că o luciditate necruțătoare vine să tempereze pînă la deznădăjduit orice posibil avînt. Florin Mugur își dă seama, mai devreme decît mulți, că lucrurile nu o luaseră pe drumul normal.

E foarte semnificativ ce se întîmpla la Editura Cartea Românească, unde lucra de mulți ani. Conducerea devine colectivă, e îndepărtat de la decizii domnul Frînculescu, politruc notoriu, dar nu e dat afară, "își vede în continuare de treaba lui administrativă". Se trimite la tipar cărțile respinse de fosta cenzură și "se întregesc manuscrisele uneori înjumătățite de <exigentele>", mă rog frumos, ale cenzurii și chiar ale cenzurii pe care o exercitam noi înșine, nu arareori, pentru a salva ce se mai putea salva". Criteriul estetic e suveran, dar e foarte interesant că existau totuși la începutul anului 1990 niște interdicții: fascism, ură de rasă și pornografie, ultima pentru că "au murit prea mulți oameni nevinovați". Ce poetice ni se par astăzi aceste interdicții și cît bun-simț putea să existe la numai cîteva săptămîni de euforie desființării tuturor limitelor!

De altfel, bunul-simț e cheia acestor scrisori, personajul care le scrie e simbolic pentru o clasă întreagă de intelectuali jenați de goana după "cașcaval" și care își aleg acum de bunăvoie o marginalitate care înainte le era impusă: "Într-un asemenea context nu am putut decît să refuz cele cîteva propuneri de <avansare> (făcute de altfel cu jumătate de gură) și să încerc să-mi vad de treaba mea de redactor. [...] Greșesc? Sînt peste măsură de defensiv? Da, greșesc și sînt defensiv: îi las pe foștii șefi - de pildă, unul dintre ei (Octavian Paler, n.m.) n-a publicat nimic timp de șapte luni, ce nenorocire îngrozitoare!, acum trebuie să devină neapărat

Florin Mugur, *Scrisori de la capătul zilelor*, Edit. Compania, București, 2002, 104 p.

nu numai șef de ziar și de revistă, ci ziar și de două reviste! E vorba de pe care amîndoi îl prețuim și îl prețuim drept cuvînt, dar care șef a fost toată viața și șef va fi în eternitate! Ce să fi n-am stofă de șef?"

O extraordinară judecată cu propria literatură (iarăși bun-simț luciditate) întregeste imaginea unui caracter aproape neverosimil. Cîți scriitori noștri, care se supără a revizui și caută motive oculte pentru justificarea oricărui altfel decît estet putut să spună, chiar și în sine la reamintirea a poeziilor scrise de ei (data cînd am predat editurii ultimul tilogramă) și pînă în 1990 rămîn necăbale. Pentru că erau polemice la o realitate care nu mai există și ca atare, superflue. Încă o dată: spune asta, se refera la propria literatură.

Începînd cu luna martie 1990, scrierile încep să devină cu adevărat Scriitorul e din ce în ce mai nepostul de la Cartea Românească, "îți făgăduiești că alături de acești nați antimarxiști din naștere (Ioan Toiu, Dărie Novăceanu, Mircea N. m.) veșnic nu vei sta", alternat stăi acasă, adică unde "stau de afi". În timp ce cărțile pregătite în sfîrșit nu pot apărea din alte motive: tipărit sînt ocupate de cele peste 150 de care apar în București.

Adunarea de la Uniunea Scriitorilor e încă un prilej de dezamăgire: "Se simte dominant: frica față de viitor. șovăielnică. Atacurile antisemite vîngătoare. Cascatul - imens. Că de talent literar consumată pînă la ultimă. În lipsa subtextului și a a voalate la adresa partidului, scrierile sînt simple, bestecăie și înaintea hîltîcieli."

O tresărire de bucurie îi întru adevărat entuziasmul în acest ultimă viață: o proiectată plecare la Paris, necesară crește încet de la 15.000, apoi la 50.000. O călătorie lungă visată, nu pentru Paris, ci pînă la mîini de acolo ("Marele meu totuși, Bucureștiul"), pe care o năvălește pînă la urmă datorită acelorasi pînă la urmă.

Dar pare să fie prea tîrziu chiar și în împlinirea acestui vis de libertate în București, regăsește acele luate postdecembristă, nu e un înșel și o recunoaște. Cel mai mult afectează inutilitatea profesională durile mele civilizate par și sînt ureche. La urechea unui surd! medicamentelor devenite foarte depresia din ce în ce mai acce gripă puternică apropiere în Florin Mugur moare așteptînd "normalizare a vieții". Oare cît avut de așteptat?

Am primit la redacție Cărți

- Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune*, însemnări zilnice, vol. 5 (1946-1948), București, Ed. Curtea Veche, 2001. 360 pag.
- Grigore Trancu-Iași, *Memorii politice (1921-1938)*, București, Ed. Curtea Veche, 2001. 180 pag.
- Florin Mugur, *Scrisori de la capătul zilelor*, ediție îngrijită, prefață, note și o postfață-eseu de Mircea Iorgulescu, București, Ed. Compania, 2002. 104 pag.
- Costache Olăreanu, *Cum poți să fii persan*, publicistică, București, Ed. Cartea Românească, 2001. 240 pag.
- *Subteranele memoriei*, pagini din rezistența culturii în România în perioada 1944-1954, studiu introductiv și antologie de Vasile Igna, București, Ed. Universal Dalsi, 2001. 408 pag.
- Florența Albu, *Scara ce nu duce nicăieri*, București, Ed. Cartea Românească, 2001 (proză scurtă). 224 pag.
- Eugenia Tudor-Anton, *Hortensia Papadat-Bengescu, marea europeană*, București, Ed. Național, col. "Studii și eseuri", 2001. 112 pag.
- Manase Radnev, *20 personalități românești în secolul XX*, București, Ed. Universal Dalsi, 2001 (interviuri). 220 pag.
- Daniel J. Boorstin, *Căutătorii*, istoria căutării continue a omului pentru a înțelege lumea sa, trad. de Antoaneta Ralian, București, Ed. Meridiane, 2001. 344 pag.
- Alexandru Vona, *Misterioasa dispariție a orașului din câmpie*, proză scurtă din perioada 1941-1997, postfețe de Marta Petreu și Ion Vartic, Cluj, Biblioteca Apostrof, col. "Scriinul negru", 2001. 152 pag.
- Marta Petreu, *Ionescu în țara tatălui*, Cluj, Biblioteca Apostrof, col. "Janus", 2001. 180 pag.

- Mircea Vasilescu, *Mass-comedia*, situații și moravuri ale presei de tranziție, București, Ed. Curtea Veche, 2001. 192 pag.
- Marian Ilea, *Casa din Piața Gorky*, Baia Mare, Ed. Corneliu, 2001 (roman). 112 pag.
- Maria-Luiza Cristescu, *Politici ale romanului românesc contemporan*, București, Ed. Cartea Românească, 2001 (critică literară). 248 pag.
- Vitalie Ciobanu, *Valsul pe eșafod*, 30 de pretexte literare și un "Jurnal la Praga", Chișinău, Ed. Cartier, col. "Rotonda", seria "Linia întâi", 2001. 284 pag.
- Ion Stratan, *Biblioteca de dinamită*, cuvînt înainte de Calin Andrei Mihăilescu, postfață de Octavian Soviany, București, Ed. Cartea Românească, 2001 (versuri). 144 pag.
- Ion Stratan, *Jocurile tăcute*, poeme, Deva, Ed. Calauza, col. "Poezii române contemporane", 2001. 156 pag.
- Bianca Marcovici, *Întoarcerea cuvintelor*, Iași, Ed. Cronica, 2001 (versuri). 100 pag.
- Corneliu Șerban, *Post-scriptum*, versuri, vol. I, Ploiești, Ed. Prahova, 1998, vol. II, aceeași ed., 2001. 48+48 pag.
- Constantin Abăluță, *Odăile*, versuri, Asociația Scriitorilor din București și Ed. Muzeului Literaturii Române, col. "Poezii orașului București", 2001. 58 pag.

Reviste

- *Ararat*, periodic al Uniunii Armenilor din România, fondat în 1924, serie nouă, apare bilunar, anul XII, nr. 23-24 (236-237), 1-31 decembrie 2001, redactor-șef: Mihai Stepan-Cazazian. Din sumar: un interviu inedit cu Arșavir Acterian, realizat de Vartan Arachelian în primăvara lui 1991, însemnări de călătorie de Ecaterina Ionescu - La Lisabona, între Gulbenkian și Pessoa, o evocare a lui Nutzi Acontz, cu prilejul împlinirii a 105 ani de la naștere, de Anaïs Nersesian

Realul ca imaginar

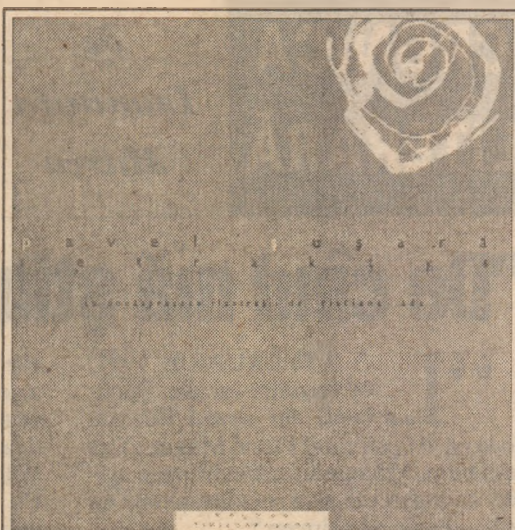
RINTR-UN proces de auto-conștientizare, poezia s-a subțiat neîntrerupt, ajungând la o transparență care o echivalează pe cea a apei, fără rest. Poezia-poezie a devenit o realitate cu care, sub o formă de joc, vrea să aibă a face manipulând oameni de hirtie, de carton, artificii stilistice care creează un univers propriu, un univers fabricat. Aflat sub zodia fantomale purități, care de la început și Valéry ne bîntuie simțurile, Pavel Șușară este de empirie și cugetul ispitit de curiozitate. Pavel Șușară scrie astfel: „femeia mea de hirtie se naște dintr-un albul meu, ca ochiul ei alb ma fixează în fața de riu și-mi întoarce privirea. ea n-are nici trup și nici sînge sub haine; o dezbrac fără gesuri, aduc lingă mine, stam tăcuți, eu cioplesc o fantasmă, apoi, bine, sîinii ei luminează singur-goi. femeia mea de hirtie se-nalță acum în tine, se revarsă ca apa în mare, îi sorb respirația cu mine...”. Dar situația-limită a textului este pe care jură un poet ce se prinde într-un soi de cavalierism liric, zădărnici decit un echilibru fragil. Între izgonit, trăirea ca atare, din trei scriptice, așteaptă să-și ia răsuflare și se întoarce protejate de aceeași impenetrabilă lege a compensației ce regulează excesele. Suprarealismul a înlocuit procesul de flux-reflux al liricii, dus de mirajul purist, propunând punct de atracție (*point de mire*) spusă lui Breton, conținută în doilea manifest, în care, conștientizând, termenii de real și imaginar își suspendă antinomia. Firesc, ca esență a actului estetic, că deosebirea în măsura în care se desparte despre un imaginar „material” și realul e privit ca o comă a imaginării. Acest real este un imaginar largit e unul de tipul în sensul în care Dali comenta că un film realizat împreună cu un câine, *Un chien andalou*. „E vorba de o constatare, de constatarea unor fapte care face să existe o deosebire ca și cum la pămînt între acest film și realitatea asemenea fapte, în loc să fie raționale, nascocite, arbitrare și sunt fapte reale, dar iraționale, lipsite de orice explicație”. Suprarealistă e dădura de un activat (o lucrare a lui Victor Segalen poartă titlul de *Objet subjectif* cum metafizica, în perspectivă, a lui Antonin Artaud, în corporalitate, se înveșmîntă în Pavel Șușară urmează un traiect recuperator al existenței prin care poezia se fortifică în individ ce a pierdut mult din viața i se face o transfuzie: „de un text, am promis că n-am să scriu poeme de dragoste. epicureul din vîntrele mele voia să iasă în lume, zicea el răscolindu-mă cu înșoșită în flăcări, te-ntoarce și îneacă viața-n oglindă și tu sta e totul. tu crezi că femeia

timplă, cu ochii umbriți, cu surisul pe buze, cu pintecul umed. prinde-o în brațe atunci, desfă-i, cu gesturi parșive, lăptosul de-argint de la gît, mușcă-i, cu dinții tăi lați ca vislele pescarilor din jurilovca, sfîrșurile virtuose și calde, paște-i apoi sfîrcul urechii și lasă-ți limba s-alunece pe lobul ei străvezii, în palida lumină a zilei cenzurate. fă dragoste cu femeia din text, bea-i aburul gurii din diftongi și din sufixele dulci sau lasă dracului totul, mi-a spus epicureul ferecat în vîntrele mele, căci iat-o, iat-o cum vine...”. Textul erotizat nu e decit un spațiu în care Erosul suspină în starea lui de nostalgie eternizată. Absolutul scriptural constă în această neajungere încremenită în semn, proiectată pe idealul afectului.

Dar poezia nu e un exercițiu speculativ, descarnat, oricîte dubii referitoare la propria-i îndrituire ar cuprinde, ci o viziune ce se alimentează la nevoie din limitare, interdicție, sterilitate, putînd fi stimulată de atari factori aparent adverși. Ea seamănă cu acele organisme capabile a se adapta condițiilor de mediu neprielnice, frigului polar, deșertului tropical, beznei de pe fundul oceanelor, dezvoltînd resursele unei rezistențe ce-o configurează. Mirajul materiei o nutrește precum un miraj al vitalității sale primejdite. Cu cît conștiința facticității textuale e mai acută, cu atît sporesc involburările materiei, rupturile și convulsiile unui real căruia atmosfera de convenție îi biciuie energiile secrete, ațîșîndu-l. Lascivitatea atinge note barbare: „în trupul tău proaspăt urla fiecare flămînde și singele fierbe precum dogoarea țîșnită din hăuri, împinsă de flăcări spre cer, cine îți soarbe extatic suflarea și cine, cînd stelele ard înghețate, se-nalță cu tine în slavă și zboară cu aripi de fier?”. Semnificativă e înscrisura acestei insurgențe a concretului în peisajul algid al Nordului care conține simbolul tacit al refrigerării textuale, *id est* al practicii unui *poeta artifex*: „vîntul baltic vîiește, pietrele-ți ard la picioare/ e noapte, gerul dospește în tulpina uscată de spini/ nordul respiră

sub gheață, se topește-n ninsoare”. În același registru contrastant, subiacent, este executat un portret în care imaginea plastică propriu-zisă apare însoțită de o explicație incantatorie a aplicării tușelor senzuale, efectul provenind din conjugarea culorii cu gestul folosirii sale: „cearcănele tale au parfumuri de stepă și buzele mustesc, precum iarba zdrobită în potcoave de cal, cînd se desfac din crispă ca un arc străvezii sub cupolă. dinții îți scapără pe molatică pielea creolă, privirea cade gălbuie, prelinsă din ochiul oval, se răsfrîng raze scurte și invaluiie timpla ta de cristal, iar sub hainele groase întrevăd – ca prin sticla brumată – pata aceea suavă, maronie, mongolă. presimt în tine o rasă bătrînă, îi spun, ai țîșnit din strînsoare, ai fugit din agartha. o, dar asta a fost mult mai tîrziu, cînd ea stătea goală-n penumbra și arunca fuioare de fum...”. Aci stralucitul critic de artă Pavel Șușară se înfățișează dublat de un pictor refugiat în cuvinte.

De remarcat sensibilitatea pictoasă, viscoasă, „impură” a poetului care luptă instinctiv cu rigorile transmutației în text, cu condiția impusă (regula a jocului) a „femeii de hirtie”, presupunînd și un barbat asijderea, cel aflat în postura auctorială. Notațiile d-sale predilecte sînt antipoetice, de un naturalism sufocant (le omitem pe cele ce frizează obscenitatea): „decorul se mută/ e cald/ pîșesc cu bunicul peste șina încinsă/ prin aer adie-un miros de cocs/ de cărbune/ de ulei și uneori...”. Sau: „afară plouă absent. stropii tăcuți își strivesc carnea pe geam”. Sau: „calare pe fiară satana pocnește din bici, fruntea-i un rug scaldat în sudoare, iar șarpele meu adormit se trezește. mișcă din coadă, scapără limba și-mi zornăie-n creier solzii lui mici”. Se poate bănui senzația autorului de-a se afla în captivitatea autoreferențialității ca într-o cămașă de forță. Epura textuală semnifică o încătușare a unei senzualități indomptabile, a unei naturi sangvine a cărei expresie se arată înclinată spre refuz, sfidare,

Pavel Șușară, *Tetraktys*, cu douăsprezece ilustrații de Cristiana Radu, Ed. Brumar, Timișoara, 2000, 132 pag., preț ne-menționat.

violenta. De aci ia naștere o reacție de incindare, de revolta chiar împotriva uneltelor poeticești, împotriva limbajului propriu, caricaturizat și suduit în fel și chip: „o limba spongioasă, plină de bale, care linge asfaltul în fața academiei și colțul dinspre cîșmigiu al editurii militare. închide plîsul, ba! mîcșes! într-o lume de căcat nici în curtea literaturii nu cresc violete de parma”. Ori: „furca limbii care biciuiește vîzduhul”. Ori cel puțin: „cititorul va afla acum/ că în text este iarna/ și personajele vorbesc o limba ciudată/ un fel de engleză bizară/ un fel de germană/ cu fonetica grea/ cu sintaxa stricată”. Un dor barbar, o poftă de rasturnări apocaliptice ajung a anima acest text robit fără scăpare identității sale prin luciditatea artifexului, însă care cu atît mai virtuos poartă revolta concretului înscrisă în gena eului empiric ce-i sta la temelie. Poetul Pavel Șușară nu e, cum s-a crezut, ironic, ci mai curînd sarcastic, nu e ludic, ci mai curînd sedicios. O seriozitate a riposte primitive răzbate în cruzimea nu o dată clocotitoare a scriiturii d-sale de rafinat pe dos, voinădă parca a răzbuna cu sete vasalitatea estetică puristă: „aș vrea să mă întreb de ce orbecăi singur/ acum în miez de noapte/ cu stelele topite în picla de catran.../ dar gura se-nclăstează/ pier urlete în șoapte/ toți șerpii din adîncuri/ se-aprind și scinteiază/ iar lava clocotită îngheață în vulcan.../ orbecăi singur, ai putea să-mi spui cu o undă de realism melancolic în glas, pentru că de mult poezia nu se mai hrănește din viziuni apocaliptice și din ipotetice stări de coșmar”. Nu sînt oculte argoul și trivialitatea. Dispoziția artagoasă, plebeiană e turnată în pamphlet, atunci cînd imaginarul se suprapune peste o incoerență a realului, peste o dereglare a sa ce-l înalță la rangul de ficțiune posibilă în cheie neagră: „se uschesc unde? în ce loc, pe care tarimuri și cine le mai ofera lor garanții că acolo ar fi mai bine? și dacă nici cocorii nu mai pot să ne întrețină iluzia că dincolo de orizont se deschide o altă lume, clipește zglobiu o altă realitate, cu un dumnezeu poate mai rufăit și mai obez, dar care nu s-a oboșit încă să-l citească pe nietzsche, atunci am belit-o și, în mod sigur, la toate alegerile de acum și pînă la sfîrșitul vremurilor va ieși neconținut iliescu. și tu dormi, dormi și în clipa aceasta, în seara de crăciun, pentru că ești tristă și prostuță, iar somnul este un leac perfect, cel puțin împotriva memoriei și a tristeții”. Imaginația, scria Jacques Herold, este „ceea ce există, dar necunoscut”. Uneori, putem adăuga, și ceea ce există ca foarte cunoscut...

HUMANITAS

Cartea care dăinuie

220 000 lei

ANDREI OIȘTEANU
IMAGINEA EVREULUI ÎN CULTURA ROMÂNĂ

Ed. Humanitas, Piața Presei Libere 1, 79734 București;
tel. 01/22315 01; e-mail: cpp@agora.humanitas.ro

95 000 lei

GHIDUL ELEGANȚEI masculine
J. KARLEN, C. SULAVIK

Comandați aceste cărți și alte apariții Humanitas — cu 10% reducere / titlu și taxe postale gratuite — serviciului CARTE HUMANITAS PRIN POȘTĂ:
Ed. Humanitas, Piața Presei Libere 1, 79734 București;
tel. 01/22315 01; e-mail: cpp@agora.humanitas.ro

În seria **Tratate/Referințe**
ANDREI OIȘTEANU
Imaginea evreului în cultura română

În seria **Humanitas Practic**
J. KARLEN, C. SULAVIK
Ghidul eleganței masculine

**"JE EST UN
AUTRE"**

de
**Ioana
Pârvulescu**

Cînd ai toată viața înaintea

ANII de ucenicie sînt însoțiți frecvent de consemnările de jurnal, impuls firesc al ieșirii din inocență, însă, cu rare excepții, *eul* caligrafiat la vârste fragede între copertile unui caiet este confuz și plicticos. Fără expresivitatea involuntară a copilului și fără seva experienței de adult, caietul începutului de drum constă într-o sumă de influențe mai mult sau mai puțin mascate. Formula magică "Ai toată viața înaintea!" se întoarce împotriva celui care scrie jurnal, exact ca în cazul tînarului din romanul omonim, îngrozit la gîndul timpului enorm pe care va trebui să-l îndure și conștient de lipsa de putere a celui deja trăit. Pentru ca un *eu* deocamdată imberb și vîscos să atragă cititorul e nevoie de o condiție, intuită de mulți și enunțată de "ucenicul la clasici" Costache Olăreanu: autorul de jurnal care are toată viața înaintea să fie faimos cînd are toată viața înapoia lui.

Condiția faimei e îndeplinită de Nicolae Balotă – cu precizarea ca nu e vorba de faima vedetei, ci de

cunoscîndu-și incredibil de clar ținta, chiar dacă unele din formularile dorințelor lui suna copilăresc.

Mulți nu pricep cum de am ales tocmai cariera pe care o voi urma. Cum de un tînar care dă semne afit de frumoase de reușită se duce să se îngroape în "meseriile" nebanoase deschise celor de la litere și drept. Degeaba caut să fac să înțelegă că eu nu vreau soarta unui medic cu soție bună, cu doi copii, o casă și mîncare îmbelșugată. [...] Fiecare își clădește viața cum crede mai bine. [...] Îi înțeleg pe toți, chiar și pe cei care nu vor să mă înțeleagă.

ANII de formare ai adolescentului nu sînt totuși "teribili", cu tot războiul și în ciuda titlului dat acestor pagini. Ceea ce e remarcabil aici este tocmai lipsa multelor defecte ale adolescenței: teribilismul de paradă, nesiguranța, confuzia sentimentală, iluzia luată drept realitate și dezamăgirea care îi urmează, judecata pripită asupra celorlalți, ambiția primară, lipsa nuanțelor. Este ciudat cît de puțin seamănă foarte tînarul Nicolae Balotă cu eroii "în formare" din literatura lumii: ca să fie un Telemah îi lipsește conflictul familial și performanța "sportivă" (eventual ostășească), ca să fie un Werther e prea puțin îndrăgostit și deloc înclinat spre sinucidere, ca să fie un Wilhelm Meister e prea puțin burghez, ca să fie un Julien Sorel are ambiții prea frumoase și nu face greșeli de ortografie, ca să fie un sârman Dionis e prea realist, ca să fie un adolescent salingerian, e prea conștient de destinul și de drumul său și e prea puțin revoltat. Paginile jurnalului ar da mai degrabă o schiță de Faust adolescent, un "cuvincios novice", un ins care deocamdată vrea să cunoască totul, "auch Theologie" și care, poate, va fi mai tîrziu profund nesatisfăcut de tot ce a ajuns să cunoască și va dori altceva. Ipoteza aceasta este infirmată însă și ea de paginile scrise de "celălalt eu", de *eul* împlinit. Volumul în care sînt publicate însemnările adolescentului cuprinde și un splendid *Solilocviu în amurg*, o meditație a celui care privește în urmă, în oglinda de bilci a timpului. Pentru autorul ajuns la vîrsta "la care –după vorba Ecclesiastului– te

trezești uneori la ciripitul din zori al păsării", viața continuă să fie intensă și colorată și să aibă așteptări. Cunoașterea n-a însemnat o dezamăgire. Singurul semn ca viața n-a stat în loc este o poveste despre timp, rechemată la suprafață din adîncurile memoriei, despre un copil care primește în dar un mosor. Firul, desfășurat din curiozitate, permite saltul peste ani și vîrste și, fără să-și dea seama, trăgînd tot mai tare de fir, copilul ajunge, trăind prea grăbit, spre capătul mosorului și se trezește că are toată viața în urma lui. Textul este o *mise en abîme* a celeilalte meditații, a solilocviului "din zori", pe care autorul o comentează drept o ardere precipitată de etape, o proiectare în viitor. Există totuși în paginile adolescentului și o proiectare în trecut, pentru mine cea mai frumoasă și mai originală pagină a acestui jurnal. Este o însemnare făcută în 2 februarie 1944, la cîteva zile după o ședință a Cercului literar. Tînarul Nicolae Balotă participă "din colțul lui" retras la această ședință ținută la prof. Jacquier și-i privește, cu sentimente care nu sînt date la iveală, pe cîteva studenți "exuberanți, încrezători, visători cît e necesar și luptători cît le pot pumnii": Radu Stanca, Oana, Sîrbu, Negoîtescu, Doinaș. O anume dorință de a fi alături de ei se citește printre rînduri. Cu toate acestea, însemnarea imediat

„Marinar” la pa

că Nicolae Balotă are o lume a lui, de o frumusețe de o autenticitate care îl singularizează defini

Visînd cu ochii deschiși mă întreb uneori cîmi-aș alege dacă Atotputernicia mi-ar îngădui făuresc eu cu epoca și oamenii care mi-ar c [...]... am văzut-o afit de limpede încît mă dacă n-am trăit-o aievea odată. Meșter piet catedrală gotică. Să-mi vîrș nebunia crucii în arzătoare. "i să mă înalț. Neîncetat. Dar cînd isprăvit opera, cînd firele ce mă legau de ea s să-mi dau seama că în zadar am vrut să Totul. "i atunci, vrînd să mă împlinesc, să fi sumi, eu piatră, eu stea, eu trup, eu înger, să

RĂZBOIUL este un contrapunct c lează de la sine asemenea accese reverii de calitate. Cum ia parte pe un interval foarte mic, cum nu se află în evenimentelor, partea istorică a jurnalului subțire, deși el începe în timpul rebeliunii la sub presiunea contextului. Am citit însemnările Nicolae Balotă din 1944 în paralel cu cele din 1941-1945, din Gala Galaction. Balotă avea 19 ani, Gala La cel dintîi se întrevide speranța, dorința soluții, oameni care gîndesc asemenea lui, puterea de a trece peste răul istoric, la teama de viitor, intuirea prăpăstiilor care Cum ambele jurnale sînt autentice și nu au metizate ulterior, judecățile asupra figurilor asupra multor evenimente sînt, din pe cristalizărilor de astăzi, naive, partinitoare lăta o însemnare din 14 septembrie '44, din tînarului, despre rușii veniți ca eliberatori: sînt nici pe departe monștrii sanguinari obișnuiesc Germanii să-i sperie pe copii Europe. [...] În genere sînt oameni joviali poate peste măsură), nu sînt închiși, reci, ca multe privințe seamănă cu cătanele noastre. ture de conversație pe care mi le-a tradus altul mi-am dat seama că ceea ce credeam entuziasmul lor războinic, mai mult chiar, p adevărat". Și ecoul de la Gala Galaction, din 8 se același 1944: "Rușii, vin, mulți ca frunza s Dar nu cu imensitatea de pîrjol, de devastăr bunare cu care credeam că vor veni. Nu v mani, ci, cît mai mult, ca reconcilianți și ca De semnalat că nici unul dintre cei doi aut nal nu-și dorise venirea rușilor. Despre, înțîlnire a lui Nicolae Balotă cu istoria, în următor, care va porni de la *Caietul albastri*

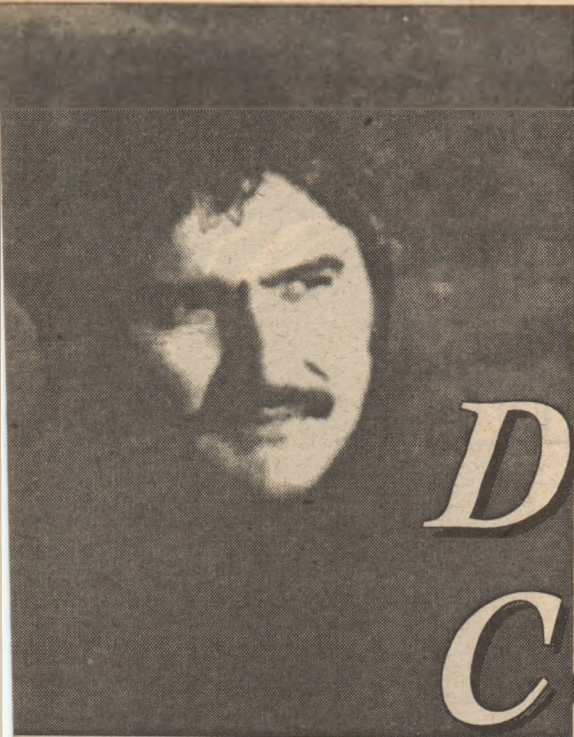

Cu fiul său Ștefan

renumele temeinic adunat pe carte – astfel că *Însemnările unui adolescent teribil* (Apostrof, Cluj, 2000) scrise între 16 și 20 de ani se citesc cu interes. Confruntarea permanentă între un soi de *proiect de eu* și *eul* împlinit pe care-l cunoaștem astăzi din cărțile despre literatura absurdului, despre Urmuz, despre Arghezi, despre romanul românesc etc. și din aura pe care a dobîndit-o fiecare membru al Cercului literar de la Sibiu salvează jurnalul de la o lectură monocordă, aceea de simplu document al epocii tulburi dintre 1941 și 1945. Datorită acestui al doilea eu poți distinge și în consemnările adolescentului, *in nuce*, o figură neobișnuită a culturii noastre: un *uomo universale* ascuns îndărătul banalului cotidian de secol XX, un literat cu antene nenumărate vibrînd către cele mai greu accesibile spații literare, o voință (dorință?) impresionantă de a nu fi oprit din drum puse sub rarul orgoliu al discreției.

Cine era autorul *de atunci*? Un învățacel oarecare, ardelean refugiat de la Cluj la Sibiu, un om surprins de război tocmai cînd are mai multă nevoie de tihna bibliotecii, un elev studios, apoi student la Litere și, din motive conjuncturale, ca să nu fie dus pe front, înscris în același timp la Medicină, un tînar care nu pune dragostea pe primul plan spre deosebire de toți

Daniel CORBU

Apocalipsa de fiecare zi

poți să-ți închipui despre moarte orice.
cum se rostesc Școala din Frankfurt
sigur călugărul din Assisi
antii din Köln șambelanul
amonix și înțeleptul din Tormes
rii coranului din moscheile orientale
și vînătorul de pelicani din
Mare a Brăilei
e că cel mai bun lucru
ateia. Pe urmă ai crede că libertatea-i
ușită spre paradisul pierdut.
de-atîta ani sapi în tine groapa asta
nu știi vreun răspuns clar la întrebările
CÎND ÎN CÎND SE DESCHIDE O PÎINE
(EA BÎIGUIE UMBRA)
umea-i plină de zei tocmiți cu ora
umilinta noastră
siunea: biată tortă plimbată prin ploaie.
apocalipsa de fiecare zi
adevărata moarte vine enervant de

Opriți

oarele-n noroiul tău, Doamne,
precum servitorul prîntesele de la curte
i din cerul opriți!
vitorul delicat și sperjur privește pe-ascuns
jumătate dezgoliți ai prînteselor
obul tău cel al pămîntului
u gustul morții în gură
înd acest trup făcut să vadă

at peste catapeteasma cerului
e răsirate așteptînd evanescența.
îtesc pe pereții albi ai Absenței:
e fericire dați buzna în voi
ați toate ușile! O altă Via carrisma.
îmineața ca pe-o zdreanță de tine

oarele-n noroiul tău, Doamne,
ot să renunț la pămînteștile daruri.

Atîta moarte

Poetului Cezar Ivănescu

mea n-a întrebat dacă e bine sau nu
rezit între voi împovărat
aș purta în mine tot aurul Galaadului.
mea au trecut surîsuri cruci și miracole
mante filozofii retoricii napoleonii
de cîrpă
cărni am folosit atîtea strategii
zit un popor de cuvinte

și m-am încălzit la umbra conceptelor în floare
încă NU SÎNT PREGĂTIT PENTRU ATÎTA
MOARTE!

Rege m-am proclamat peste propriul gol
și de-atîtea ori singurătatea
mi-a strîns degetele-n uși
am ales băuturile cele mai fine am iubit
femeile cele mai aprige
nu sînt pregătit pentru atîta moarte!
Am fost învingător și am respirat aerul atîtor
înfrîngeri
am deconspirat corespondența mea cu pustiul
Sahara

pînă la un punct am visat
pînă la un punct am surîs
în schimbul profețiilor am cerut liniștea
și mi s-a dat labirintul
cu teamă și furie am privit în ochii divinei
Absente

NU SÎNT PREGĂTIT PENTRU ATÎTA MOARTE!

Păzitorul de capre

În cele din urmă
fiecare merită doar ceea ce înțelege.
Să fi fost altădată

– cum mi-a ghicit bătrîna doamnă Lenor –
păzitor de capre în insula Patmos
pe vremea cînd zeii curgeau ca planoarele
ca porumbeii în Piața San Marc
iar Homer nu apăruse încă în lume?

Să fi fost într-o altă viață păstorul cel tînăr
păzitor de capre în insula Patmos?
Dacă nu de unde în atîtea flendurite duminici
viziunea muntelui sfîncos cu ierburi și
mărăcinișuri

uscate în soarele arzător
și mirosul de lapte fierț din fața colibei
și sfîncă roșie cu umbra aruncată peste foșnetul
mării?

Dacă nu de ce acum după atîtea căderi în abis
scena filmică a tînărului păstor de capre
alergînd spre sfîncă roșie
și zgomotul săgeții intrate în carne
și privirea neomenească a tînărului
îmbrobonat de mireasma morții?
Dacă nu de ce din cînd în cînd
această durere ascuțită sub omoplatul sfîng
și de ce de-atîta timp tratatul meu despre
barbarie

și sacralitate
stagnează de fiecare dată la greci?

Raport către nopțile sterpe

Ceea ce ne leagă e-un cîntec de moarte.
Trec printre ziduri și strig:
Abel Abel frate Abel ceea ce
ne leagă de noi e-un cîntec de moarte!

CERȘETORUL
DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Șase distihuri naive

Interpretează (critic) Luminița Marcu

Sînt ultimul poet balcanic.
Cînt c-un descojitor mecanic

Ce-nlătură, nu de pe frasini
Sau de pe ulmi scoarțele groase-n

Lumina dup-amiezii gării,
Ci de pe crinii strînși puzderii

În stive,-nții decapitați,
Pelița lujerilor s-o purtați

Cu jartier, păzite-n viciu
De Îngerul cel de serviciu

Veșnic în urma șoldurilor.
Sînt ultimul poet descojitor...

Dar cuvintele nu-s niciodată de-ajuns ALTCEVA
SFÎȘIE CORIDOARELE
Cu hlamida cea neagră
ca flacăra cărții luminînd
trec pe drumuri străine și strig:
Abel Abel frate Abel ceea ce
ne leagă e-un cîntec de moarte!
Un vierme înghite unul după altul punctele
de suspensie ale lumii
seara UN ZEU OBOSIT ÎMI CADE PE PAGINI.
Abel Abel frate Abel ceea ce
Ne leagă e-un cîntec de moarte!
Dar cuvintele nu-s niciodată de-ajuns
altceva sfîșie coridoarele o, trupule rege,
carcasa mea de spaimă și visare!

Moarte rozalbă, rîs vinețiu

Începutul e neantul și neantul e sfîrșitul
totul ne seamănă și împotriva ni-i totul
supune-te clipei și ea te va trăda
rupe sigilii și vei intra în case pustii.

O repetiție-n zadar e totul!

Vei purta măștile și aprinsele steaguri
vei fi stupid precum ierarhiile zeilor
te vei izbi de ziduri ca păsările oarbe

O repetiție-n zadar e totul!

De departe se simte duhoarea de speranță
stricată

pătrunde frica
în viscere în oase în politică în auz
și oriunde se-ascunde primejdia
sentimentele își caută o inimă de pripas
zeii își văd mai departe de reumatismele lor
în fiecare din noi un fugar își face penitenta.

O repetiție-n zadar e totul!

Începutul e neantul și neantul e sfîrșitul
totul ne seamănă și împotriva ni-i totul
chiar și tu, Neînduplecat
mireasă eternă a lumii
Moarte rozalbă, rîs vinețiu.

Prietenie

Nici veșnicie nici fast.
Granule de lumină
concentrate în sexul alburii
al încrederii.

Andrei Pleșu și parabola privirii

MAI curând eseist decât filosof, Andrei Pleșu și-a exercitat talentul și verva ideatică deopotrivă în domeniul eticii (*Minima moralia*), eseisticii filosofice (*Limba păsărilor*) și al criticii de artă (*Calatorie în lumea formelor, Pitoresc și melancolie, Ochiul și lucrurile*). Cautând să circumscrie o personalitate atât de complexă, de o neîndoieală deschidere spre cele mai varii domenii, dar, pe de altă parte, caracterizată de o incontestabilă voluptate a „dicțiunii” ideilor, Laurențiu Ulici găsește în atracția spre concretețe și în spiritul de rigoare trăsăturile dominante, definiții ale lui Andrei Pleșu: „Prin formație – istoric și teoretician al artei – dar și prin temperament, el preferă concretețea Operei (de artă, etică, filosofică etc.) abstracțiunilor «castelului de gheață», fără însă a le evita cu orice chip pe acestea din urmă. Aparent îndrăgostit de zborul liber în toate direcțiile, uneori frizând unitatea, gândirea eseistului e, în fond iubită de rigori și poziții polare, din acest joc rezultând impresia puternică de simplitate complexă sau de profunzime a suprafeței”.

Adevărate în sine, atari aprecieri nu au darul de a epuiza toate laturile personalității creatoare a lui Andrei Pleșu, ce și nutrește dinamismul și din fecundele raportări la istoria artei, din asimilarea experienței teoriei artelor, dar și din feroarea experiențelor ideatice filosofice în sine, cu neputința de eludat în aceste pagini. Din aceste motive, discursul lui Pleșu poate fi mai curând circumscris prin aprecieri de genul oximoronului, în măsura în care, în plasma unui astfel de discurs se întâlnesc cu egală îndreptățire și rigoarea sobră a unor aserțiuni de o acuratețe dincolo de orice îndoială, și voluptatea unei scriituri „îndrăgostite”, ce se atașează afectiv de obiectul său, supunându-l pe acesta nu atât unei „arte combinatorii”, cât, mai curând unei „arte fascinatorii”, menită să-i reveleze disponibilități dintre cele mai ascunse, mai greu de perceput. Distribuindu-și atenția atât pe refulul lumii reale, cu sinuozitățile sale mai mult ori mai puțin flagrante, cât și pe haloul de imaginar și referențialitate al operei de artă, Andrei Pleșu posedă rara capacitate de a sesiza, dincolo de suprafețele lucrurilor celor mai disparate, acele realități ultime care le unesc în adânc, acele esențe care le pun, în fond, în evidență natura lor ultimă, identitatea lor inalterabilă.

Eseistul a resimțit întotdeauna tentația definirii de sine, dorința de a-și limpezi unele opțiuni, de a se situa pe sine față cu unele tare ale socialului ori de a-și plasa propria ființă în orizontul cunoașterii și al vieții, prin autoscopie, prin feroarea imersiunii în propriile trăiri. Într-un pasaj din *Jurnalul de la Tescani*, Andrei Pleșu se referă la „scriere ca „urmă”, ca modalitate de depășire de sine, ca exercițiu al ascezei spirituale, ori ca semn al exorcizării spaimei de a fi: „Îmi este tot mai limpede, în orice caz, că rostul însuși al scrierii de cărți e *lasarea lor în urmă*, nu ca pe lucruri inutile, dar ca pe niște *Nebenphänomene*, ca pe niște reziduuri centrifugale ale unui centru galactic care, el

singur, contează: el singur dă măsura unei vieți și prestigiul unui bilanț final. *Cartea ca urmă* – iată igiena scrisului. Lași urme: copii, drame, amintiri, scârbe, cărți. Dar a pune cartea ca scop și conținut de viață e tot atât de ridicol cu a lua drept țel oricare din performanțele contingente ale unei existențe. Când nu-ți resimți cărțile drept reziduuri, când le idolatrizezi (și te idolatrizezi pe tine în ele), ele devin, pe nesimțite, cărți-evaziune, cărți-camuflij (pentru infinite demisii și turpitudini), cărți-scuza, cărți-ornament, cărți-carieră, sau biete cărți-salahorie, morminte ale unei hârnicii inerțiale, în care sufletele se îngroapă (uneori candid) într-o vinovată uitare de sine. «Cărturarul», cărturarul în sine, nu e decât hipertrofia unei urme, dilatarea nelegitimă a unei *funcțiuni secundare a spiritului*. A trăi pentru a scrie cărți e totuna cu a trăi halucinat de propria ta umbră. E fatal să lași o umbră, când stai în soare. Dar decisiv, esențial, obligatoriu este faptul de a sta în soare, de a te mișca liber în lumina lui”. Sunt, aceste aserțiuni, formulări ale unei arte de a scrie și de a trăi, elemente lamuritoare ale unui crez estetic și existențial deopotrivă, eboșe pentru un autoportret alcătuit în liniile rezumative ale aforismului și în culorile așezate în tușe apăsate ale unui deziderat moral, de la care autorul a înțeles să nu se abată sau să nu se sustragă niciodată.

Cartea ce-l reprezintă cel mai bine ca eseist pe Andrei Pleșu e, poate, *Ochiul și lucrurile*. În ciuda aspectului disparat al eseurilor conținute, întâlnim în această carte aceleași obsesii și același voluptuos joc al ideilor, aceeași verva asociativă și același dinamism al atracției contrariilor definitorii pentru identitatea „livrescă” a autorului. Toate acestea având ca suport un stil în perimetrul căruia se întâlnește feroarea căutării cu voința de exactitate, exigența asumării unor adevăruri și lectura dubitativă a unor „subiecte” și „teme” consacrate, solemnitatea și puseul ironic ori parodic.

Prefața cărții are, de la o primă și chiar superficială lectură, un dublu aspect: unul polemic și, totodată, unul de clarificare a conceptelor și metodelor asumate de autor. În acest eseu introductiv (*Istoria artei ca disciplină academică. Dispute contemporane*) Andrei Pleșu pomește de la premisa crizei profunde, structurale, în care s-ar afla „știința artei” (*Kunstwissenschaft*). Istoria artei, crede Andrei Pleșu, s-a născut „printr-o paradoxală inadecvare la problema timpului, mai exact, printr-o înțelegere «partinitoare» a istoricității înseși”. Coordonatele crizei contemporane ar putea fi enunțate prin reliefarea a cinci „nuclee de dezordine”: „Totala de-grănițuire a artei”; „De-grănițuirea artistului însuși”; „De-grănițuirea realului”; „Extremul pluralism al stilurilor, «programelor», «teoriilor»”; „Ruptura tot mai adâncă între istoria de artă și critica de artă”. Detașând aceste simptome și elemente ale crizei teoriilor și anunțurilor contemporane despre artă, Andrei Pleșu își propune să formuleze, pe urmele lui Hans Belting, și unele posibile soluții ale acestei stări de criză. Aceste soluții ar putea fi: un *spor de inductivism, intensificarea studierii recepției estetice, rediscutarea limbajului estetic din perspectiva „mediilor” contemporane, găsirea unei perspective optime a continuității, temperarea excesivei proliferări a științelor auxiliare și relativizarea specializării*. Concluzia eseuului e de o limpede eficiență metodologică, în măsura în care ni se oferă aici o circumscriere foarte generoasă a domeniului criticii și istoriei de artă, cu deschideri spre domeniile ale cunoașterii dintre cele mai di-

verse. „Istoria artei nu mai poate fi astăzi, precizează Andrei Pleșu, un sistem închis, o sumă de mici insule de competență rutinieră. Practicată astfel, disciplina noastră tinde să eșueze în *provincialism*, în dexteritate mediocră, în marginalitate culturală. Trebuie să acceptăm, în sfârșit, că e atât de valabilă în demersul nostru investigator, câtă antropologie și câtă «metafizică» implică el. Fără o constantă trimitere către *universal*, fără o constantă orientare anagogică, istoria artei iese până la urmă din marea competiție a «științelor spiritului» pentru a deveni pură «filatelie». În varianta ei ideală, istoria artei nu are alt scop decât inventarierea acelor produse ale creativității omenesti care pot fi invocate cu titlul de *martori ai transcendenței*. Fără aceasta vivifiantă și îndreptățită prezumție, ea nu poate spera să-și recupereze demnitatea și rostul în ierarhiile – infinit nuanțate – ale cunoașterii”.

Ochiul și lucrurile e structurată pe trei mari secțiuni. În prima secțiune, *Materiale pentru o istorie a criticii de artă românești*, ni se oferă repere și date cu privire la câțiva dintre cei mai importanți critici de artă de la noi, de la Ștefan I. Nețescu sau Al. Busuioceanu și până la Radu Bogdan sau Dan Haulică. Foarte interesant îmi pare esul intitulat *Spațiul sintezei (Însemnări despre Dan Haulică)*, prin finețea notațiilor și exactitatea riguroasă a aserțiunilor, în care autorul distilează figura profesorului său, după cum la fel de interesantă e și un fel de „situație în oglindă” a celor două temperamente: unul de o limpiditate clasică, iubitor de armonii, lipsit de discordanțe ori de crispări de orice ordin, iar celălalt atras mai curând de convulsiile și tragicul existenței, mai tranșant în judecăți și mai decis în reacții. Privindu-se în oglinda figurii magistrului, eseistul are sorți de a-și definitiva propriul portret, în linii apăsate, dar cu atât mai autentice: „În ce mă privește, nu sunt scutit, dinaintea «fenomenului Haulică» de anumite blocaje: simt, uneori, nevoia unui dialog mai *dramatic* cu monumentele, cu arta, cu tot ceea ce numim de obicei oarecum sentimental către tragic, către o barbară brutalitate. E ca o sete de percuție, după prea multă melodie suavă. Tot astfel, nu mă pot adapta mental la optimismul incorrigibil al lui Haulică, la nimbul de festivitate sub care pare a vedea – de când îl știu – istoria și omul în genere. Sunt mai acru și mai temător... Ceea ce însă știu foarte bine e că ori de câte ori vreau să mă odihnesc în lumina valorilor și nu în penumbra lor, ori de câte ori tânjesc după autoritatea diurnă și temeinică a culturii, văd în textele lui Dan Haulică un argument și o încurajare”.

Eseurile din a doua secțiune a cărții (*Istoria contemporană*) sunt, parca, mai aplicate, cu un grad de obiectivitate mai ridicat. Autorul se menține aici, în mod deliberat în penumbra, așezând în prim-plan autorul, comentat cu acrimie și suplete interpretativă. La Grigorescu sunt identificate, de pildă, o „asceză a uitării”, o coplesitoare disponibilitate stilistică și tematică dar și convingerea că, în exprimarea lui Andrei Pleșu, „românescul” adevărat nu se poate impune decât formulându-se într-un *limbaj european*. La fel de interesantă e exegeza picturii lui Andreescu (*Andreescu și prejudecata imaginației*), exegeza ce se fundamentează pe teza lipsei de imaginație „atitudinală” a pictorului. Imaginația lui Andreescu, precizează Andrei Pleșu, „se reduce la registrul *procedurilor*, fiind absentă din acela al *atitudinii* fundamentale. Ion Andreescu trăiește realul în intensia emotivității sale și nu în *extensia*

fantazării. El percepe, consumă, duce *ceea ce este*, în vreme ce în e mai curând puterea de a actua *ce nu este* (...). Andreescu e dint care nu-și pot inventa subiec exact care nu au nevoie să amplifiazând, realul pentru a și-l as poate inventa doar limbajul asumării”.

Nu mai puțin demne de interese în semnificații sunt eseurile tiunea *Momente din istoria v. europene: Rafael, Imagine și te neția „Secolului de aur”, El Gre rabola insulei, Manet sau desp, zero al picturii, Paul Klee. Prelu o apologie a contingentei, „Ur Jung și zâmbetul lui Voltaire Rafael, de pildă, e inventariată prejudecăți ce au parazitat opera lui de-a lungul timpului, precum de receptare ce a prejudiciat-o. C Rafael pare a sta, sugerează ese semnul unei „stilistici a fericirii” „impersonalității”. Ea transpo scrie Andrei Pleșu, „misterul di colorată romantic – a amurgu miezul zilei. Cu alte cuvinte, e cunoștință cu ipostaza luminoaterului, cu amiaza lui. Rafael mare a picturii europene și cel poet al *misterului diurn*: misti douăsprezece. Înălțat la zenit, și de perpendicular asupra lumidând, pentru o clipă, șansa ori bre. Raza solară e, în ceasul ac mul cel mai scurt între pământ între Platon și Aristotel, între in senzualitate”.*

Eseurile lui Andrei Pleșu cizează originalitatea din pres mularilor și acuratețea exegeze notă distonantă nu întâlnim pare să se încadreze armonio univers coerent de imagini și unei lumi a picturii și a culturii cu o incontestabilă feroare a cuvântului încărcat de plasticitate întreprinderea eseistului și un o șansă dificilă de care vorbește „Comentatorul artelor vizuale deosebire de criticul literar șansă de a vorbi despre o lutoare, o lume care nu se pov sine, ci se *arată* doar, într-o bogată nemijlocire; singura acestei lumi e misterul propriei ea se desfășoară amplu dinaint noștri, capabili să se bucure în înțelege și să înțeleagă, fără a a să definească. Față de tensiu primabilă dintre lumea vizibil care o percepe, intervenția cu secundă și palidă”: Sunt cu rezumă un crez și un destin c implicând totodată un mod c ginal de a percepe lumea ex lumea mediată de artă.

minescu și modernizarea României

DE LA I.H. Rădulescu și Titu Maiorescu până la M. Eliade și M. Vulcănescu, precum și unimiști și pașoptiști, până la celelalte proiecte politice, problematice și mijloacele evoluției societății noastre pe cale modernă dominau nostru politic și cultural. Crearea unei instituții, dar și a deprinderilor moderne, reclama însă mentalități, agonale, menite să forjeze conștiințe de tip occidental, precum cultul luminii, al datoriei față de comunitate, al rigurii și preciziei. Pașoptismul se proiecta modernizării cu un optimism benefic pe durată scurtă, direcția trecutului glorios și creșterea în virtuțile neamului. Spiritul de optimism a marcat în bine dar și în rău noastra; în bine, prin acea credință în puterea noastră mesianică; în rău, prin inducerea mitului de onor drept soluție atotzăbătoare în fața superficialității și a înfrângerii. A fost timpul în care s-au propilele templului nostru național, de aproape i-a împiedicat pe mulți să perceapă că mai rămăsese cizelat până la finalizarea cornișei de boltă. E suficient să voiești, să spui personajele ce populează elui timp. Dar modernizarea va fi numai în planul ideilor, cât mai puțin politic și economic, românii, înu mai ales inteligența, dovedind puțin pregătiti să-și asume noile defacerile modernizării, cât mai rigentele îngrozitoare și confuneste ale acesteia.¹⁾

roasa frățietate a pașoptiștilor, ce tentat unul dintre miturile noastre – solidaritatea dezinteresată, patriotică –, trebuia, mai devreme, să se clatine sub presiunea recei realități. Geografia socio-culturală românească se va dovedi mai complexă decât se vedea prin zi de cunoaștere ai tinerilor noștri Paris. Ei, pașoptiștii, concretizau e a fi a națiunii; rămânea să edifica esențialul, anume capacitatea, perseverența întru noua ființă, deosebită de cea anterioară, și modernitatea instituțională și aptitudinile.

ția critică, formată la Junimea, cu 1863, a cenzurat entuziasmul prin identificarea fracturii dintre ei și fondul preponderent arhaic, și critica impactului abrupt al ații într-o societate fatalmente precum era cea românească. moderne adoptate în devălmăgria și fără pricepere pentru nu aveau cum să prindă lesne a noi. Proiectul occidental trenizat și umanizat, altfel riscând ze fie o utopie, fie un hibrid Xenopol prefașase această viziticolul „Reforma așezămintelor iar Principele Carol își punea trebări cu privire la consistența nostru constituțional, în cunoștință din 1871, publicată în *Allgemeine Zeitung*. Dimensiuni și juridică ale lumii românești obiectivul cunoașterii, iar diagadea implacabil: lipsa virtuților la toate palierele, de la țara pând și până la noile elite pateritate va relua și dezvolta în e acest raționament. Soluțiile mereu altele. Deprins din veacul-lă să caute modele în afară, tânești vor traversa ciclice crize e: soluțiile din afară sunt gata u ramâne decât să le studiezi și când cele dinlăuntru presupun a fondului, probă de foc, titaniile – fatalitate! – de durată lun-

ga. De aici dedublarea discursului despre modernizare și inevitabila cenzură a simțului realității la cei mai mulți. Dar nici cei puțini, criticiștii, nu erau într-o postură mai comodă, ei neîntârziind să alunece în nostalgii paseiste și primind eticheta – atât de rezistentă în timp –, de reacționari.

Critic neîmpăcat al tradiționalismului, E. Lovinescu eticheta drept fatală formarea de sus în jos – de la formă la fond, adică – a civilizației noastre moderne, datorită „condițiilor istorice ale dezvoltării noastre”.²⁾ Cu alte cuvinte anormalitatea, adică arderea etapelor, devenea normală. Atunci cum mai arăta normalitatea? Sau exista un rezervor de normalitate – instrumente și tehnici de adaptare la un anumit regim de temporalitate, din care noi, românii, le-am ales pe cele care ni se potriveau! Sigur, trebuia să ne desprindem de trecut. Toți actorii acestei aprige dispute cu privire la căile modernizării căzuseră de acord în această materie. Cu atât mai mult în cazul nostru, al românilor, pentru care recuperarea sensurilor vârstei eroice – *illo tempore* –, urma să traverseze interregnumul fanariot, care nu îndeplinea nici măcar funcția de *ancien regime*. Dar ce arunci și ce păstrezi în acest timp baroc al metamorfozelor pripite? Legitimă, întrebarea și-o pusese cu mult temei și Tocqueville. Iată o într-o formulare emblematică: „Noi însă când ne-am desprins de starea socială a strămoșilor noștri și am azvârlit de-a valma în urma noastră instituțiile, ideile și moravurile lor, noi ce am luat în schimb?”³⁾ Dar cine avea la noi răgazul, priceperea și perseverența să vadă și reversul parodic al medaliei mișcării istorice de modernizare rapidă?

În perioada constituțională, pragmatici se vor dovedi atât liberalii direcției Cuza-Kogălniceanu-Negri ori Rosetti-Brătianu, cât și corifeii direcției conservator – junimiști Barbu și Lascăr Catargi-Titu Maiorescu-P.P. Carp. Viciile modernizării vor fi sesizate mai întâi de scriitorii (Negruzzi, Russo, Alecsandri, Maiorescu, Caragiale, Eminescu), apoi de economiști (I. Ghica, D. P. Marțian, Th. Rosetti)⁴⁾ și în cele din urmă de politicienii din întreg spectrul (liberali, conservatori, junimiști și socialiști). Dintre toți, mai liberi în opțiuni dar și mai puțin eficienți, cel puțin în durată scurtă, se vor dovedi scriitorii. Chiar dacă apropiati, nu însă și înfeudați zonei de interes a conservatorilor, Eminescu și Caragiale se detașează în peisajul cultural al epocii drept vocile cele mai autentice ale spiritului critic aplicat unei societăți aflate în cumpăna vremii.

Liberalismul, tradus direct din surse francezești, a propulsat o faună diversă și spectaculoasă, numai bună de ținut în insectarul său de către Caragiale. La intersecția dintre lumea românească, dinamică, cel puțin la nivelul elitelor, și oferta ideologică occidentală, versatilitatea a devenit o trăsătură a modului românesc al

ființei. Ideile noi sunt primite fără rezerve, în vreme ce trecutul este lesne aruncat peste bord ori îmbrăcat în „cămășa lui Nessus”. Ambiția europenismului („care Europa să fie așintită cu ochii asupra noastră” – Farfuridi) intră în competiție aprigă cu naționalismul parodic („Eu nu voi să știu de Europa dumitale” – Cațavencu).

Dilemelor lumii românești, pusă în situația de a adopta brusc structuri de civilizație străină, lume „profund schizoidă”, intrată în modernitate „sucit și incomplet”, și-a propus Eminescu să le răspundă „stringent și chinuit”⁵⁾. Această lume, ciudată și pestriță, la noi ca și în întreaga Europă răsăriteană, nu avea o structură a realității fundamental deosebită față de Occident, ambele iscându-se, e drept la distanță de secole, tot din Renaștere. Diferențele structurale vizează însă palierul social-economic și mai ales cel etic. Și aceasta întrucât în aria de civilizație răsăriteană sau ortodoxă, după criteriile lui Arnold Toynbee, este „mult mai greu să se creeze un act de infrastructură civilizatorică, de pildă, un șef de gară onest, decât un exemplar magnific de sipritualitate”⁶⁾. Schimbarea semnelor timpului, simulacru de ordine de la începutul erei constituționale, invazia superficialității și a imposteriei, amestecul straniu de tragic și comic, genial surprinse de contemporanul său Caragiale, i-au provocat lui Eminescu o imensă suferință. Poetul a căutat să descifreze semnele timpului dincolo de „luxul existenței istorice”, lux ce se traducea în paradarea principiilor, demagogia fără frontiere, alinierea pripită și parodică la mode. România traversa în epoca lui Eminescu procesul tragic de asimilare capitalistă a comunităților țărănești. Capitalismul antrena inexorabil statele din Europa rurală prin intermediul vehiculului său ideologic liberal. România se angajase într-un proces ambiguu cu modernitatea, pentru a descoperi rapid că mijloacele necesare erau insuficiente. Decalajul avea să fie acoperit cu entuziasm și demagogie. „Paradoxul oriental”, sau capacitatea unei societăți de a etala un proiect generos și chiar o clasă politică capabilă să asimileze rapid idei inovatoare, însă pe reversul căreia se afla popoare ducând o existență arhaică, superficială și brutal integrată cadrului modern, este cu evidență exemplificat de societatea românească.

Eminescu a crezut, deopotrivă cu alți reprezentanți ai culturii critice, că pașoptismul, fascinat de modelul occidental, dar incapabil să potențeze fondul intern, a ratat simbioza dintre modernitatea occidentală și fondul cultural autohton. Miza societății românești este nu doar aceea a adaptării valorilor culturale occidentale, a produselor și ratelor sale de schimb, cât mai ales impunerea monadei noastre culturale, ca instrument de autoprotecție a fondului intern față cu inovațiile importate. Eminescu era convins că națiunea nu se află în

imposibilitate de a se adapta rigorilor lumii moderne, însă cu condiția de a-și conserva fondul existenței sale particulare. Balzac ori Tolstoi au promovat aceeași filosofie.

Fermi pentru că își însușiseră idei fără să le aprofundeze, dibaci până și, sau mai ales în patriotism, liberalii se făceau vinovați, în opinia lui Eminescu, pentru faptul de a fi promovat fără discernământ forme noi, ce au provocat dezechilibre adânci în societatea românească. Inflația gestului patriotic, carnavalul perorațiilor despre Europa, despre țara și strămoși, sunt expresii ale crizei de creștere pe care o traversa societatea românească. Caragiale le-a veștejit în registru comic și tragicomic, în vreme ce Eminescu în cel tragic. Tușa discursului său este cert îngroșată, nedreaptă adesea, dar niciodată simplificatoare, iar mărturia sa este cea mai complexă, profundă și tulburătoare din câte s-au rostit vreodată despre ființa românească în cumpăna vremii. La fel ca și C. Rădulescu-Motru peste ani, Eminescu nu a respins direcția în care se orienta societatea românească, ci excesele gestuale și pripeala, fatal superficială, căutând mereu să identifice necesarul pandant, și anume punerea în valoare a vocațiilor autentice. Așadar, nu o utopie, cum se crede adesea, a opus Eminescu acestei orientări, ci soluții temporizatoare, selectate din zona gândirii conservatoare, menite să ne protejeze de capcana proiectelor imposibile.

În societatea românească liberalismul a traversat câteva etape de adaptare complexe și contradictorii, ce i-au pus eficiența sub semnul întrebării. Lumea țărănească de la noi, preponderentă ca în întreaga arie răsăriteană, separată de societatea burgheză în curs de edificare printr-un veritabil abis cultural, a fost principalul teren de experimentare a soluțiilor liberale, burgheze și urbane. Liberalii, al căror devotament pentru binele public este în afara oricărei bănueli, manifestau cele mai bune intenții în a combate sărăcia și ignoranța, dar se blocau în fața cauzelor reale ale mizeriei: insuficiența pământului și sarcinile excesive ale țăranimii. În mod fatal în societățile întârziate, antrenarea în modernitate a clasei țărănești a fost preluată de un alt grup social – burghezia și o ideologie străină intereselor sale – liberalismul. Reglarea acestei probleme, fără de care nu se putea imagina modernitatea, nu atârna însă de bunăvoința cuiva, fie ei liberali, conservatori ori conștiințe tragice de tipul lui Eminescu, ci de capacitatea unui alt grup – burghezia – de a se substitui acesteia și a se exprima în numele ei. Or, reforma agrară mai întâi și legislația promulgată în anii marii guvernări liberale (1876-1888) nu au reușit decât parțial în această materie. Angajând o schimbare de direcție în istorie, liberalismul a transformat modul de viață tradițional, a dizolvat vechi comunități și solidarități constituite, propunând, nu fără aroganță și superficialitate, modelul burghez. Eminescu a fost martorul acestei schimbări, dar și analistul ei necrutător. Ca gânditor de formație organicistă, el a respins soluția progresului prin salt. Poetul avea convingerea că politicienii își justifică menirea în măsura în care propun idealuri și soluții autentice, nu jumătăți de măsură, condamnate să provoace imprevizibile ruperi de ritm. Într-o viziune istorică optimistă, faptul că societatea românească a cunoscut un proces de înnoire și modernizare în sens liberal, că nu a fost aruncată peste bord de valurile istoriei este, desigur, mai important decât critica ce s-a adus acestui proces. Realismul politic în versiunea sa liberală a reușit parțial să înarmeze statul și națiunea cu instrumente de adaptare relativ eficiente. Esențele tari însă, propuse de Eminescu și

Note:

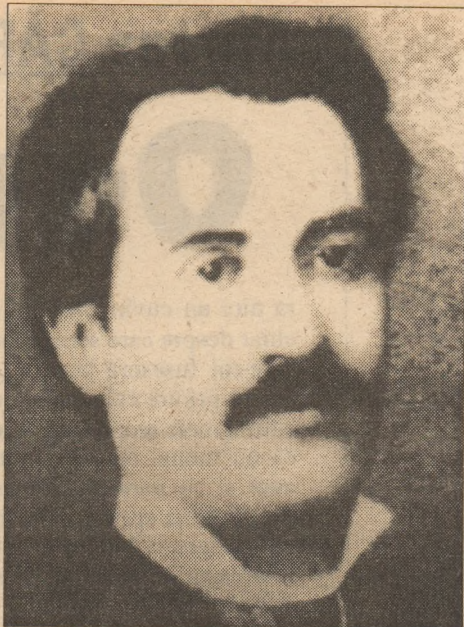
1. Cl. Karnoouh, *Românii. Tipologie și mentalități*, București, 1994, p. 44
2. E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, București, 1972, p. 146
3. A. de Tocqueville, *Despre democrație în America*, Vol. I, p. 49
4. Al. Zub, *Eminescu. Glose istorico-literare*, Chișinău, 1994, p. 32
5. V. Nemoianu, *Despărțirea de eminescianism*, Astra, 7/1990, p. 8
6. Șt. Teodorescu, *Eminescu și noul umanism, Mișcarea*, anul II, ian. 1993, nr. 1
7. L. Blaga, *Vedea și istorie*, Galați, 1992, p. 42
8. Din scrierile lui I.C. Brătianu, I, p. 358
9. M. Eminescu, *Opere*, vol. X, București 1989, p. 18
10. Ibidem, p. 19
11. Ibidem, p. 126
12. Ibidem, p. 323
13. M. Eminescu, *Opere*, vol. XII, București 1985, p. 201
14. I. Ungureanu, *Ideali sociale și realități naționale*, București 1974, p. 104
15. Al. Oprea, *În căutarea lui Eminescu gazetarul*, București 1983, p. 121
16. G. Gane, *P.P. Carp și rolul său...*, București 1936, vol. II, p. 8
17. P.P. Carp, *Discursuri*, vol. I, București 1888, p. 266
18. M. Eminescu, *Opere*, vol. X, București 1989, p. 333
19. Idem, *Opere*, vol. XI, București 1984, p. 30
20. Idem, *Opere*, vol. XII, București 1985, n. 55

colaterale, cum am spune astăzi, nu au reprezentat preocuparea predilectă a liberalilor, grăbiți să creeze instituții moderne, să forjeze burghezia modernă, să lanseze formele în care urma să intre, treptat, fondul. Dincolo de palierul epidermic al asimilării noului, botezat de Eminescu „luxul existenței istorice”, se află substanța, arheul, inaparențele ce definesc durata lungă a istoriei. Din acestea îți extrage Eminescu sistemul de referințe, convins că din ele se nutresc împlinirile autentice. Membru al aceleiași familii spirituale, Lucian Blaga avea să exprime, într-o formulare concentrată, un crez asemănător: „Secretul tuturor triumfurilor zace în organizarea inaparențelor”⁷¹.

Eminescu era convins că pentru popoarele mici alternativele sunt în mod fatal limitate și nu pot fi risipite cu ușurință. De aici imensa responsabilitate a angajării unui popor într-o direcție anume. În entuziasmul lor, liberalii afixau convingerea că singura libertatea este suficientă spre a-i ridica pe români pe treapta civilizației. Ideea era clar exprimată de I.C. Brătianu în articolul *Ce am voit și ce vom*, publicat în 1864 în *Românul*. Descoperind spectacolul „sublim” al libertății – „soarele civilizațiunii moderne”, liberalii și-au propus să rupă lanțul nesfârșit „ce ținea încheștate mădulele nației”⁸¹. Nu fără insolentă, ei se vor auto-proclama campioni civilizației moderne și singurii în stare să o articuleze. Restul era reacțiune. Acestei viziuni maniheiste Eminescu i s-a opus cu toată ființa. Analistii ce s-au grăbit să diagnosticheze „ferocele anti-liberalism eminescian”, ignoră faptul esențial că în epoca sa liberalismul era în stare fluidă și nu realizase fuziunea dintre opinii și convingeri. Concordanța dintre acestea nu putea fi apanajul claselor sociale tinere ci, de regulă, al aristocrației. Nu e mai puțin adevărat însă că retorica găunoasă a tribunilor liberali, dintre care se detașa gongoricul C.A. Rosetti, i-a întărit poetului convingerea că un liberalism ce propunea edificarea instituțiilor libertății fără domnia moralei este o contradicție în termeni. Analizând efectele liberalismului asupra civilizației românești în genere, a celei politice în speță, Eminescu demonstra contradicția dintre tipul de regim ce se edifica la noi și structura socială și ocupațională a populației, dintre ideologia liberală, urbană și capitalistă și societatea rurală românească.

Temelia adevăratului liberalism este existența unei clase de mijloc „care să producă ceva”. La noi însă „ea consistă din dascăli și din ceva mai rău, din advocați”. Eterogenă, neproductivă și în bună măsură străină de neam, aceasta a introdus „drep-turile imprescriptibile, libertatea alegerilor, responsabilitatea ministerială, suveranitatea poporului”, adică fraze învățate „într-un sfert de ceas și care-l ridică pe om la noi în țară, făcând de prisos orice muncă intelectuală”. Clasa aceasta trăiește din munca țaranului, care „ca dorobanț moare pe câmpul de luptă, ca muncitor se spetește plătind dări”. Ea face politică pe baza legilor franțuzești, în vreme ce poporul de jos „sărăcește și se stinge de mulțimea greutăților”. Aparatul administrativ creat este supradimensionat, scump „și nu se potrivește cu trebuințele simple ale poporului”⁹¹. Profeții noului timp sunt fabricanții de palavre, uzurpatorii, demagogii, toți trăind din munca țăranilor, „fără a compensa prin nimic”¹⁰¹. Statul creator de funcții este instrumentul ce a propulsat această clasă, care, suflând în goarna libertății, a ajuns repede la concluzia că acesta „trebuie să le dea și de mâncare și încălțăminte de lux”. Acesta era după Eminescu, liberalismul în variantă românească, adică „o societate pe acții”, dispunând de „liste exacte a domeniilor statului și a funcțiilor existente”, și făcând pe cei mulți să creadă „că ei sunt mântuirea”. Grăbiți să propună noi libertăți, ei uită că viața unui popor e supusă „la legi fizice pe cari nu le poate clinti nimeni din loc, apoi la legi economice, a căror urmări nu se abat prin fraze, ci numai prin muncă”; că orice fenomen social este infinit mai complex, iar înlăturarea răului „nu atârna de la bunăvoință, ci în cele mai multe cazuri de la adâncă înțelegere a problemei”¹¹¹. Răul organic al filosofiei

sociale liberale de la noi este înmulțirea claselor consumatoare și „scăderea claselor pozitive”, dar cu deosebire demagogia ce a deprins oamenii „de-a spera totul de la schimbările politice, demoralizându-i sistematic, făcându-i lingușitori și servili către mărimile zilei, prefăcându-i adesea în denunțatori și calomniatori”¹²¹.

Efectele perverse ale aplicării modelului liberal occidental la noi nu se regăsesc decât arareori în discursul liberal din epocă. Eminescu s-a dedicat analizei acestuia nu pentru că și-ar fi propus „ieșirea din istoric” și întoarcerea în *illo tempore*, precum mai cred unii cercetători, care nu au stăruit prea mult pe textele eminesciene, ci fiindcă, gânditor organicist și spirit tragic, poetul nu s-a lăsat amăgit de aparențe. Nimeni nu va nega efortul în direcția modernizării, articulat în principal, dar nu numai, de către liberali. Dar la fel de corectă trebuie să fie și dezvăluirea sărăciei endemice a țăranimii, într-o țară în care tocmai se edifica „micul Paris”. Intrați în România pe unde doriți, îi invită poetul pe corifeii „imensului progres”, spre a vă convinge „unde veți mai găsi atâta boală, atâta mizerie, atâta rău trai și atâta gol sufletească ca la populațiunile din țara noastră”¹³¹. Invitația la responsabilitate față de soarta țăranimii – „singura care n-a desperat de soarta noastră în Orient” – nu este nici populism, nici țăranism, nici opacitate față cu sensul progresului, ci pur și simplu expresia spiritului său tragic, al patosului veracității.

Cultura și experiența de viață iar nu accidentele biografice l-au apropiat pe Eminescu de conservatorism. Poetul nu a devenit conservator doar fiindcă era antiliberal¹⁴¹, cum nu a fost nici mai conservator decât conservatorii înșiși¹⁵¹. Privit din interior, adică dinspre datele personalității sale, conservatorismul eminescian nu suferă de ambiguități și nu reclamă nuanțări îngăduitoare. Acesta este rezultatul firesc al simbiozei dintre personalitatea sa și spiritul epocii în care s-a format.

Atașați cu sinceritate marilor idealuri naționale, precum și celor de reformă socială și instituțională, principiilor moderne ale legalității, proprietății și ordinii, conservatorii aveau propriul lor proiect, al modernizării pe etape, gradual, fără salturi, în acord cu filosofia evoluționistă. Delimitându-se de demagogia liberală, pe care o făcea vinovată de erodarea spiritului public, P.P. Carp credea că Partidul Conservator „nu poate și nu trebuie să se rezeme pe mase”, întrucât „cârmuirea maselor prin mase este o utopie care veșnic duce la o dureroasă dezamăgire”¹⁶¹. Aroganță aristocratică și infatuare, ignorând că în epocă liberalismul și socialismul produceau și la noi efecte în planul mentalităților, prefăcând viitoarea „eră a mulțimilor”? Evident, elitismul conservatorilor nu este un secret, dar nici demagogia nu merită aplauze, mai ales atunci când ignoră acumulările organice și strivește personalitățile de altă opinie, personalități care, prin munca, averea ori cultura lor „au misiunea de a administra și de a face să crească rezultatele producției unei societăți întregi”¹⁷¹.

Deoarece liberalismul „a deprins oamenii a spera totul” „de la schimbările politice

PĂCATELE LIM

de Roda Roda

ENUNȚARE ȘI ASUMARE

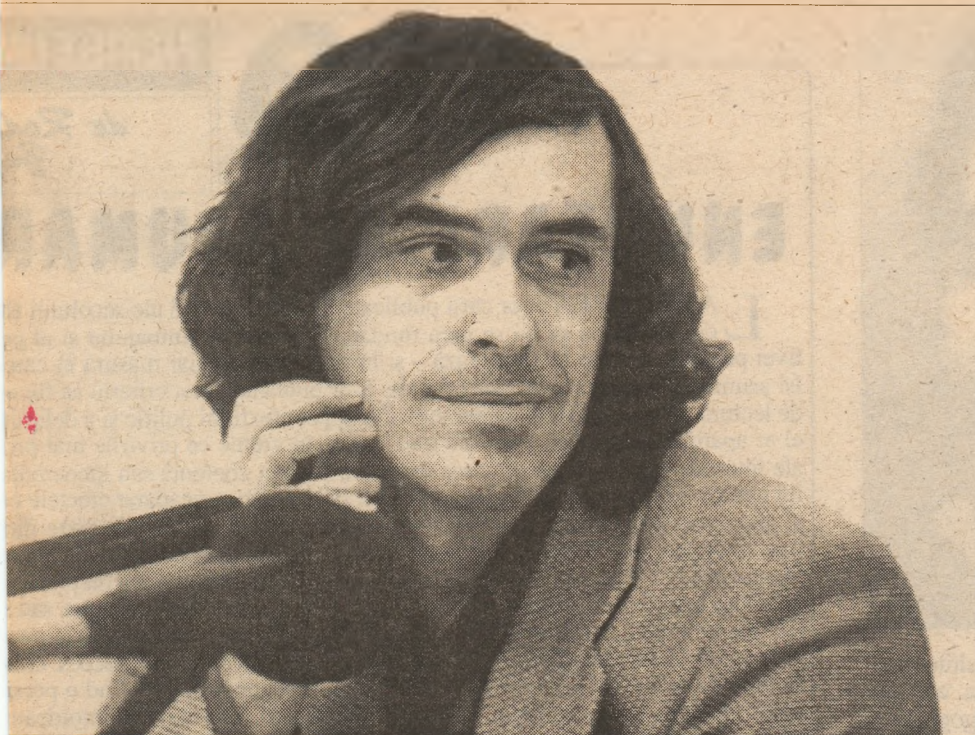
LA RECITIREA unor cărți publicate în deceniile 5-8 ale secolului al XX-lea, continuă să mi se pară fundamental nivelul limbajului și al perspectivei pe care acesta o încorporează – și în primul rând chiar măsura în care își asumă sau nu presupuzițiile oficiale. S-ar putea ca acest criteriu să fie o delectare personală sau de generație: obsesia contextului politic și a delimitării el ar aparține doar celor care l-au trăit direct, în vreme ce privirile mai prole tinerilor cititori de azi ar putea remotiva perfect coerența sau incoerența lui narativ ori a psihologiilor personajelor, fără a invoca neapărat efectele și ale autocenzurii. Și totuși, am bănuială (produsă de lecturi de texte din mai îndepărtate, în care semnele vremii, chiar neexperimentate direct, recunoșteau cu ușurință) că interpretarea prin ipoteza cea mai rea nu pierd, și va altera întotdeauna dispoziția de a jongla cu subtilitățile psihologice sau stilice ale unui text. Tipul de scriitură destinat unei lecturi fragmentare și pun recunoașterii aluziilor politice, a fost, cum se știe, o formulă de succes, chiar se baza de obicei pe un discurs conformist în presupuziții, adoptând o perspectivă narativă deliberat incoerentă. Mult mai subversivă mi s-a părut întotdeauna o opusă - de ignorare sau negare a respectivelor presupuziții - chiar manifestă în genere în subiecte minore, ale banalului cotidian. La nivelul material stilului, exemple ale celor două strategii ar putea fi găsite în două cărți în ale aceluiași scriitor: *Cel mai iubit dintre pământeni* și *Intrusul* lui Marin Prina. Prima este evident mult mai bogată în idei și reprezentări, a avut succes la și, în ciuda controverselor critice, și-a câștigat ecou și respectabilitate. Cealaltă pare un tipic text minor, care a fost în genere ignorat sau minimalizat dincolo de inventarul faptelor și al aluziilor fragmentare, de interesanțele teri de morală și istorie, de relațiile de abuzuri și de abuzul de referințe cu *Cel mai iubit...* ilustrează o ambiguă asimilare a schemelor cenzurii - și restrângere, contextualizare -, fără a pune definitiv în discuție discursul of epocii. *Intrusul*, mult mai simplu din punct de vedere narativ și marcat de în planul superficial al limbajului (personajele se adresează cu „tovarăș” evocă un mediu muncitoresc), cuprinde o respingere totală, etică, mizant sarcastică, a „lumii noi”. Ambele romane utilizează strategic convenția narativă la persoana I, manipulează filtrul narativ al personajului-narator și al altor naje, care sînt puse să enunțe diverse idei. În *Cel mai iubit...*, apare mecanismul prudent al concesiei: negocierea obiecției, admiterea unor t pozitive pentru a putea introduce o negație - „Stalin nu e încă bătrîn, eu îl tizez ca om politic rus care a înțeles că Ardealul e al nostru, dar...”; „Bun, un tip uriaș, se putea vorbi și despre el”; „Nici vorbă, Marx a fost un mare strigătele lor, trăiască Stalin, trăiască tovarășa Ana ețetara, nu-mi plăcuser: nu pentru că aveam ceva contra lui Stalin și a altora, ci pentru că...” Enun scuzată prin explicații și garanții de inocență: după un discurs mai îndrăzne sonajului, apare precizarea care să-l discolpe: „Se vedea că nici el nu cr propria-i viziune neagră pe care i-o inspirase reacționarismul maurras cartea...” (tiparele formulării ar merita comparate cu strategiile textu supunerii la cenzură relevată de N. Mecu în analiza versiunilor *Bietului* v. *România literară*, nr. 1 a.c.). S-ar putea dovedi astfel acceptarea de că ratură a unui principiu nemărturisit al limbajului politic al vremii: impo enunțarea, nu asumarea. Cuvintele sînt periculoase sau avantajoase prin p lor, sinceritatea sau verosimilitatea actului rostirii fiind neesențială. Person se atribuie anticipări profetice „corecte” ale istoriei - ca în monologul rela Gheorghiu-Dej, care se referă și la canalul Dunăre-Marea Neagră: „Dar cî va trebui făcut... cînd ne va costa, datorită dezvoltării noastre, de cinci s de zece ori mai ieftin...”. Grav e că discursul oficial nu este introdus n replicile exterioare ale personajului narator, ci apare chiar în monologul s rior - fără ca vreun semnal textual să indice în acel punct o stare de a conștiinței. Clișeele discursului naționalist apar chiar așa, în gânduri intir stîngace justificare finală: „Aici era leaganul românismului, aici înflori dac și dacii, strămoșii noștri, care puseseră de-ațitea ori în pericol imperiu Din ei, din daci și romani, ne tragem, și faptul că în anul 1000 năvăliser: ungurii nu putea schimba cu nimic acest destin istoric. Nu știu de ce în în mînte toate acestea, poate pentru că agitația lui Cubleş mi se transmis Intrusul, în schimb, e mult mai clar marcată opoziția unui eu narativ față c ritate desemnată prin ei („să-mi pierd situația pentru ceva care la urma ur ei mai bine de ce îl înființase, adică pentru acest U.T.M.?”) sau, în final, „nu puteți avea iertarea mea”; „singura noastră șansă e că nu sînteți eterni mai buni, poate, vă vor lua locul. Nu sperați că vă vor menaja!”.

și a instaurat o nepermisă extensie a politicului în dauna cultului valorilor morale și a eticii aspre a muncii, oricine dorește vindecarea răului „care bântuie țara noastră - credea Eminescu - va deveni mai mult sau mai puțin conservator”¹⁸¹. În plus, conservatorismul este reclamat și de pseudocivilizația modernă de la noi, creație a raționalismului frazelor, gol, insipid și inexact. Acestei orientări Eminescu i-a opus „realismul naturii înăscute a statului”¹⁹¹ și progresul libertății în cuprinsul ei real.

Ordinea socială, statomnicia dreptului și a adevărului, preeminența statului sunt opțiuni conservatoare curente în discursul eminescian. Fără garanții „de știință și integritate”, fără a sprijini meritul și întrucât „numai votul cetățenilor nu-l face pe om nici mai cuminte, nici mai onest, nici mai muncitor de cum a fost”,

un „guvernământ” ratează legă autentică²⁰¹. Conservatorismul politic eminescian are temeiul în concepția sa organicistă cu p evoluția civilizației. Dar cum f arderii etapelor a devenit o fată tru societățile întârziate dir aruncate în postura de a a imitarea modelului capitalist și o nouă marginalizare istoric Eminescu nu s-a sustras logic propunând soluții conservato: tența la eroziunea timpului a c politice are temeiul în diagno: al efectelor perverse ale capita România. Iar cum acesta nu s integral niciodată la noi, poveste fără sfârșit, Eminesc contemporanul nostru.

Mircea CĂRTĂRESCU

Oamenii civ

ră nici un cuvânt rău din partea mea, unii chiar despre care scrisesem cu căldură, unii care-mi fuseseră buni prieteni. Care scriseseră printre cele mai entuziaste cronici la cărțile mele anterioare. Mai târziu am văzut că nu numai eu, ci și mulți alți autori au avut și au parte de același tratament. Nu mai sînt așa speriat de atunci. Există o cultură a agresivității și-a urii în viața literară românească de azi. Cum să nu te simți în exil în propria ta țară, cînd trebuie să trăiești între astfel de oameni?

Dacă m-aș stabili vreodata-n străinătate pentru totdeauna? Trebuie să spun mai întîi că nu mă simt străin nicaieri. Oriunde am trăit în ultimii zece ani am fost primit cu brațele deschise, m-am simțit de multe ori mai iubit și mai respectat decît în țară. Am trăit în orice caz mai bine și-am avut mai mult timp pentru scris. Probabil că pentru mine ar fi mai acceptabilă situația de-acum, cea de cetățean al micilor comunități literare și academice, indiferent unde ar fi ele localizate, decît să mă așez definitiv într-un loc. Spațiul fizic nu mai e așa de important azi. Unde aș vrea să-mi am casa? Deocamdată aș vrea doar să am o casă.

Reușești să scrii la Berlin? Te rog să ne povestești cîte ceva despre tot ce ai scris de cînd ești aici.

Mă-ntreb doar cum reușeam să scriu la București, împărțit între slujbe și împușcînd francul la fel ca toți prietenii mei. Acum n-am nimic altceva de făcut. E aproape dezolant: trebuie să scriu, fie și numai din plictiseală, din prea mult timp liber. Sînt săptămîni în care nu sună deloc telefonul. Nu mă uit la televizor decît pentru știri. Cum nu beau, nici localurile nu-mi răpesc din timp. Nu am prea multe cărți de citit. Plimbarea zilnică pe sub frumoasele ceruri berlineze, oricît o prelungesc, nu-mi ocupă decît prea puțină vreme. Înțeleg acum de ce autorii aristocrați scriau acele nesfîrșite romane. Dar (ca să nu stîrnesc totuși prea multă invidie) pauza va lua sfîrșit foarte curînd și din martie voi putea fi iar găsit în Nada Florilor, la etajul opt al unui bloc unde n-ați vrea să stați. Și-am să umblu iar cu liste nesfîrșite de lucruri de rezolvat. Și-am să cîștig iar, în totulul tot, o unică sută de dolari pe lună. Și-or să mă doară și maselele, presimt...

Ce-am scris aici? Am terminat, revizuit și completat partea a doua a trilogiei *Orbitor*, care se va numi *Corpul*. Am lucrat la ea timp de trei ani, după ce doi ani i-am dedicat *Postmodernismului*. Va fi un volum masiv, despre care nu spun mai mult pentru că, prin aprilie, cititorul va putea singur să-și facă o idee.

Urmărești ce se întîmplă în țară și, dacă da, în ce privește?

Îmi mai scriu, pe e-mail, amicii. Mai citesc și vreo două-trei ziare pe Internet. Impresia e dezolantă, atît politic și social, cît și cultural. Se-ntîmplă puține lucruri bune, este un vacuum care nu se mai stinge din '89 înapoi. În lumea literară, ca să mă-ntorc la ea, am urmărit (prin bunăvoința prietenului Bogdan Lefter, care mi-a adus un teanc de reviste) o poveste de la Iași, o dispută-n jurul revistei *Convorbiri literare*. N-am înțeles nimic. Ambele tabere aveau autori valoroși și alții necunoscuți, ambele foloseau de multe ori un limbaj absolut inacceptabil. Erau povești de corupție, erau altele de cumetii încîlcite, dar tonul dominant era un fel de jubilație scabroasă care-i întina pe toți la fel. Sin-

gurul zîmbet îl aduceau savuroasele sîmburi din revistă, decupate de Al. Calinescu. Am mai urmărit niște polemici și mai joase, altfel excelenta *Vatra*. Bineînțeles, că trebuie să aibă dreptul la un puțin de vedere, dar degenerarea limbajului și formarea lui într-un pamflet obscen, de Alcibiade, nu poate fi ceva bun, oricît gustat ar fi de galerie.

De cînd nu ai mai scris poezie?

De cînd am înțeles că, deși aș mai putea să scriu încă treizeci de ani de-a-împreună, n-aș mai putea progresa semnificativ. Cam prin 1993 terminasem tot ce am scris de spus în poezie, ca și alții din generația mea. Asta nu-nseamnă că am ieșit, eu sau ei, din poezie. Că scriu măcar și un singur poem bun vreodată este poet și asta nu i-o poate lua nimeni. Citesc foarte multă poezie în continuare, citesc mai ales pe poeții tineri, ale căror reușite mă bucură cel mai mult.

Cum închei anul 2001 și ce aștept pentru 2002? Îți pun această întrebare pentru că Jurnalul faci de obicei un bilanț literar anual.

N-am mai făcut de mult bilanț literar, felul acesta, dar o să fac o mică excepție aici. A fost fără-ndoială unul dintre cele mai bune ani ai vieții mele, un an de o intensă și de reechilibrare, de scris și de citit la nivel – după criteriile mele – convenabil. Mi-am revenit deplin după un traumă personal petrecut cu cîțiva ani în urmă, am învățat să trăiesc o nouă viață cu multă bucurie și cu încredere. Am început să simt că am, din nou, un viitor. Am început să sper că voi putea scrie mai bine. Voi putea deveni un om mai bun.

În 2002 aștept cu multă neliniste să scriu *Corpul*, a doua parte din *Orbitor*. Primul volum a creat un orizont de așteptare care m-a obligat la eforturi deosebite, care nici nu vreau să-mi aduc aminte. Acum sigur doar de un lucru: că am făcut adevărat tot ce-am fost în stare ca să fac față concurenței primului volum. Mai puțin nu mi s-a permis. Apoi, aștept și publicarea unei cărți „pentru copii”, firește și pentru copii mari, scrisă de mine și ilustrată de Tudor Banuș, carte care, dacă nu vrea să vîndă ca *Harry Potter*, ar vrea în schimb să poată plăcea, fără mari pretenții, cîtorva cititori. Îmi vor mai apărea, la cîteva reeditări și cîteva traduceri. 2002 aduce, poate, și mari schimbări în viața mea personală, despre care deocamdată n-am să spun mai mult aici.

Nici nu te-aș întreba. Pentru mine viața personală e tabu, iar uitatul autohtonului gaura cheii mi se pare de neiertat. Aș vrea să propun de jurnal. Cum se și cuvine, păstrat tăcerea în legătură cu sentimentele pe care ți le va fi creat receptare. Da-mi totuși voie să te provoc să-și exprimi opinia în legătură cu critica la Jurnalul tău.

Fiind departe de țară, nu am avut timp să citesc toate cronicile, cîte se vor fi scris în cele cîteva pe care le-am citit, am citit foarte mulțumit de felul în care Jurnalul meu a fost primit. Au fost cîteva minute foarte generoase cronici în *România liberă* și un grupaj de zile mari în *Observatorul*. A fost și o controversă provocată de contestări, una în suplimentul literar *Adevărului* și alta în nu știu ce alt ziar. Prima n-am reușit s-o citesc (dar am dedus ideile din comentariile altora). A doua e o ciudătenie despre care-as-

Întrucît te afli de mai mult timp aici, în exilul îndepărtat, spune-mi cum ți se pare acest loc.

În privința Berlinului, sînt mai curînd admirator al artei lui Caragiale (a ambilor) decît a minimescilor. Berlinul e un oraș în care se trăiește bine, este liniștit și totuși plin de viață, un oraș european în tot ce e mai bun în acest cuvînt. Anul trecut am locuit în *Mitte*, centrul miezului, pe strada cu cele mai multe galerii de artă din lume. Era cartierul artistilor, al *imbiss*-urilor, al ruinelor din G.D.R.-iste transformate în baruri și discurii, al zidurilor încărcate de graffiti. Alături de skinhead-ilor, unii mai bizari și alții, al fetelor urîșite cu stil de modă *ging*-urilor. Anul acesta am stat în vespertine, în zona rezidențială dinspre vest: mult mai multă liniște, vile frumoase care te intimidă, arbori bătrîni pe care i-am recunoscut pe cei atît de iubiți de Brecht.

Locuiesc și acum în vila „scriitoricească” în Storkwinkel ca urmare a primirii bursei DAAD, una dintre cele mai prestigioase burse pentru artiști. Ajunge să scrii ca printre cei care au mai beneficiat de burse sînt scriitori ca Mario Vargas Llosa, Margaret Atwood, Walter Abish, Susan Sontag, W.H. Auden, Ingeborg Bachmann, Elfriede Jelinek, Robert Coover, Peter Eschert, Raymond Federman, Carlos Fuentes, Witold Gombrowicz, Juan Goytiso, Peter Handke, Zbigniew Herbert, Stanisław Lem, ca și, dintre autorii noștri, Marin Preda, Ștefan Bănuțescu, Ana Blandiana, Ion Manea, Gellu Naum, Mircea Cărtărescu sau Dumitru Țepeneag. Și nu sînt numai nume de scriitori, nu mai adaug aici artiști vizuali, muzicienii. Viața culturală de comunitate este foarte specială, foarte multe lucruri pe care, pur și simplu, nu ai cum să le înțelegi altfel. Mulți români sînt oarecum „ghetoizați” în această lume literară. Pentru oricare din ei ar fi o mare șansă primirea unei burse care îți schimbă multă viață și imaginea de sine. Iar obținerea unei burse e nici o cabală complicată, ci de obicei, pur și simplu, a unor formulare trimise apoi evaluate de un juriu anonim.

În martie voi fi în Nada Florilor, într-un bloc în care n-ați vrea să stați

Parere ai despre ceea ce literatura și scriitorii au obișnuit să vedem în România, cum ți se pare comparația imaginărilor preconcepționale cu ceea ce ai găsit?

Am avut niciodată o imagine preconcepută despre vreun popor și ideea de „specificațional” mi s-a părut întotdeauna de suspectă. În orice caz, de la Cana Noica a curs prea multă cerneală

pe subiectul acesta în cultura română. Un alt mit în curs de răsuflare e faimoasa diferență dintre europenii din vest și cei din est. Nu am simțit diferențe majore între psihologia mea de est-european și cea a oamenilor de pe stradă sau a artiștilor între care am trăit în ultimii doi ani. Există probleme de comunicare, dar și ele sînt mult atenuate de stăpînirea unei limbi de circulație universală ca engleza. O altă limbă universală este, pur și simplu, cultura liberală sau „civilizația” noastră de fiecare minut și secundă. Românii au primit, prin sistemul de învățămînt, o conștiință de europeni, de multe ori în conflict cu educația tribală din familie. Dar izolarea politică și culturală din perioada comunistă a deformat imaginea noastră de sine, ne-a făcut sfioși și temători în fața misteriosului și superiorului Occident, iar aceste complexe (care nu ne părăsesc niciodată cu totul) se pot transforma în paranoia, resentiment, închidere ursoasă în sine. În general, oamenii din Berlin nu sînt confrunționali, evită orice prilej de dispută care-ar putea stîrni stînjeală sau adversitate. Am înțeles însă atitudinea aceasta peste tot în lume, iar cercurile românești civilizate nu fac excepție. Polemicile se poartă în presă și, din cîte am văzut, este de neconceput să fie purtate-n limbajul crud și pamfletar care infestă la noi chiar și unele reviste literare. Nu știu ce sau cum sînt germanii. Singura distincție care mie mi se pare universal valabilă e cea dintre oamenii civilizați de peste tot și cei necivilizați de peste tot, o distincție supranatională și supraculturală. Firește, ea nu se suprapune cu totul, cum ar fi idealul, peste celelalte: oameni buni și oameni răi, talentați și netaientați, curajoși și lași etc., dar este un punct absolut necesar pentru ca o comunicare bazală să poată avea loc.

Cum te simți în acest mic exil și cum te-ai simțit într-un mare exil?

Să tot trăiești într-un asemenea „exil”? Cum se zicea înainte, beau și eu *Bier* cu fugiții, mîncam și eu cozonacul amar al exilului etc. Nu, nu este vorba de nici un exil, nici măcar de unul mic. Și asta nu pentru că „patria ubi bene”, ci pentru că patria e unde ești respectat. Mă simt la fel de bine în București și la Berlin cu condiția să fiu între oameni care mă respectă, nici mai mult, nici mai puțin decît îi respect și eu pe ei. În ultimii ani, mai ales după ce am publicat *Postmodernismul românesc*, am fost uimit și speriat de valul de resentiment revărsat asupra mea, chiar și din locuri de unde nu mă așteptam absolut deloc. Am fost de multe ori insultat în public, nu mai vorbesc de ură (nu găsesc alt cuvînt), dispreț, voința de a rani cu orice preț, justificate uneori sofisticat ideologic, alteori așternute ca atare, din coloanele presei. Și au făcut acest lucru oameni care nu auzise-

izati, oamenii necivilizați

în câte ceva, pentru că e singura recenzie pe care m-a mirat, m-a tulburat și m-a rănit cu adevărat. Autorul ei mi-a fost un prieten și unul dintre cei mai fervenți susținători ai prozei mele. Cu doar câțiva ani în urmă mi-a dedicat numere-ntregi din revista pe care o conducea, ba chiar la un moment dat și-a intitulat un articol, jenant laudativ, pur și simplu *Cartărescu*. La sfârșitul meu, i-am admirat întotdeauna scrierile, cea despre Eminescu mai ales, ca și scrierile lui și vicioiziunea de foiletonist. Dar după ce am publicat *Postmodernismul*, cu sau fără legătură cu asta, techiul meu prieten s-a schimbat complet atitudinea, și ca om, ca critic, față de mine. Întilnindu-l pe stradă, de mai multe ori, am rămas cu gura deschisă: aproape că nu-mi mai înțelegea rostul. Iar cronica lui la jurnalul meu e, cum se vede, spus, ceva nemaivăzut. Între multe altele, nu cred că s-a mai întâmplat vreodată ca un critic să declare că nu va mai citi scrierile unui autor. Și nu pentru că l-a deranjat vreodată greșeala de compoziție sau de stil, pentru că a citit acolo o frază ca „Strigă-mi furnici pe scoarța copacului”. E-adevărat că nu-i frumos așa ceva, dar, pentru Dumnezeu, fraza se referea la un episod din viața s-a petrecut pe când nu depășisem vârsta de patru ani! O notasem în jurnal, ca și celelalte de acest fel, ca să le pot folosi mai târziu în roman. În nici un caz nu mă „lăudam” cu isprăvile astea. Oricum ar fi, cu toate acestea, criteriul criticilor în cauză nu va mai putea citi nici măcar o singură carte, nici un singur autor, în afară, poate, de Maica Tereza. Cioran, pe care-l îndrăgește atât, are scrieri infinite mai îngrozitoare în cărțile lui. Ce-i voi fi făcut, câtă suferință trebuie să fi provocat fără știrea și voia mea ca să funcționeze astfel, va rămâne poate mereu un mister al pecetea tainei”...

În orice caz, astfel de reacții au fost în general un fel pozitive, pentru că au stîmplat în esul și chiar o polemică în jurul *Jurnalului* meu, care altfel, prin statutul modest al genului, ar fi trecut poate mai puțin observat. Dar este trist să-ți pierzi așa, fără să vrei, elegiile măcar de ce, un vechi și bun prieten.

Viața literară e plină de asemenea surprize misterioase, din păcate. De când te-am întrebat pentru prima dată în public (deși ne cunoaștem de aproape 20 de ani) ce părere ai despre critici, despre critica literară în general. Te rog să-mi dai, mai în glumă, mai în serios, un răspuns și pentru tinerii României literare.

Criticilor li se potrivește cel mai bine parabola cristică: „Voi sînteți reza pămîntului. Dar dacă sarea își pierde gustul, cu ce va căpăta iarăși viața de a săra? Atunci nu mai este viață la nimic, decît să fie lepădată de viață și călcată în picioare de oameni.” Un critic bun este centrul cenzurii unei literaturi. Din fericire, am avut în fiecare perioadă a literaturii noastre măcar un critic emblematic și de înaltă calitate. Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu și Nicolae Manolescu sînt critici care au modelat pînă în prezent cultura românească în tot ce a avut ea mai bun. Lor li s-au adăugat, apoi, și alții, dar rolul lor a fost cel de coloană vertebrală, de armătură structurală. Toți trei au fost moderni și obiectivi, cu spirit critic. Criticii naționaliști, sectari, ideologici nu au lăsat urme importante și

influența lor s-a pierdut în bună măsură. O mare șansă ar fi ca și perioada de la revoluție încoace să poată produce un critic esențial. Urmăresc cu atenție traiectoria tinerilor care au umplut coloanele revistelor literare: cine dintre ei va fi?

N-avem un Nobel literar pentru că nu-l dorim...

Ai scris poezie, proză, critică, lucrări teoretice. În care dintre ele te simți „acasă” și care ți-a dat mai mult de furcă?

De fapt, opera mea sînt eu însumi, și asta va spune orice artist. Nu scriu poezie, proză sau critică, ci mă modelează pe mine însumi în tiparele lor. Și asta nu numai în scris, ci în fiecare moment al vieții, în conversațiile întâmplătoare de la masă, în gândurile dezlinate dinaintea de a adormi. Nu contează ce scriu, ci mai mult în ce stare scriu, cît mă mulțumește ceea ce scriu. De-asta-mi și place atât de mult să scriu în jurnal: pentru că nu e o carte, pentru că prin asta sînt mai aproape de acel personaj ego-centric, dar nu și egoist, pe care nu-l pot nega și nici exalta cît mi-aș dori-o: eu însumi.

De ce crezi că n-avem nici un Nobel literar?

Pentru că nu ni-l dorim. Pentru lumea literară, un premiu Nobel românesc ar fi o calamitate. Deodată un om, cu două mîini și două picioare ca și toți ceilalți, ar fi înălțat insuportabil mai sus decît toți. Cine să se bucure la noi de așa ceva? Scriitorii mai mărungi l-ar birfi pe la mese: pe ce filieră o fi ajuns acolo? Cea evreiască? Cea homosexuală? Autorii mai importanți ar fi distruși, siguri fiind că, măcar două-trei decenii de-atunci încolo, n-o să mai ia Nobelul nici unul dintre ei... Oficialitatea ar fi stingherită: dacă insul cu Nobelul, devenit atât de vizibil, se apucă să intre în opoziție? Cine să-l iubească, cine să-l susțină pe bietul om? Cred că, în sinea noastră, sîntem de fapt foarte mulțumiți că n-avem nici un premiu Nobel, căci el s-ar nara peste biata noastră bojdeucă plină de

capre rîioase asemenea bolovanului lui Nica la Broșteni.

Sper din toată inima să te dezică viitorul. Spune-mi te rog dacă citești România literară. Îți place? Ce propuneri i-ai face?

În nici un caz propuneri rușinoase... Da, citesc număr de număr, pe Internet, *România literară*. Cred că sînt patru reviste literare la echipele cărora țin foarte mult (să mă ierte celelalte: peste tot am de fapt prieteni buni), și le scriu aici fără nici o ordine: *Orizont*, *Observatorul cultural*, *Contrafort* și *România literară*. Ultima are prestigiul vechimii și al consecvenței de-a lungul atîtor decenii. Are și directorul cel mai reputat. Are în echipă și alți critici foarte cunoscuți, ca și scriitori foarte buni. Dar, ca dovadă că toate aceste avantaje ar putea să nu ducă la nimic (ca o echipă de fotbal cu multe vedete care nu reușește să câștige meciul cu niște anonimi), în anii de după revoluție barca revistei s-a clătinat serios. Am crezut cu toții, la un moment dat, că se va scufunda pentru totdeauna. O trăgeau în jos o anumită sastisire, un ton îmbatrînit, o delăsare de literatură, multe rubrici pe care nu le citea nimeni. A trebuit să apară concurența unor reviste noi și tinere ca *Observatorul* pentru ca bătrîna doamnă să se dezmoștească. Și, un miracol demn de Márquez, a făcut-o!

Permite-mi să te corectez puțin. Dacă te uiți bine în urmă, vei remarca totuși că dezmoșirea a început independent de „concurență”, ba chiar că au fost mai multe valuri de dezmoșire.

Oricum este acum vie, critică, tăioasă, mai bine orientată estetic și totuși la fel de civilizată ca-ntotdeauna. Această revistă este azi cea mai bună dovadă că se poate scrie polemic fără ofense și cuvinte „pitorești”. Firește, noua echipă critică nu e încă bine rodă, mai face și câte-un exces de zel, în plus sau în minus, dar important e că li s-a dat o șansă unor oameni care au cu adevărat ceva de spus și o spun deschis și cinstit.

Recomandă-ne un nume, unul singur, din literatura română contemporană în care crezi cu tărie.

Nu știu dacă să răspund sau nu la această întrebare. Excluzîndu-i pe prietenii mei apropiați, din motive evidente, mă gîndesc la un om care să îmbine (greu lucru!) o comportare decentă în lumea literară cu o operă incontestabil valoroasă, și față de care să pot avea obiectivitatea deplină a celui care abia dacă-l cunoaște personal. Prin urmare, deși aș putea spune foarte repede zece alte nume, m-am oprit la cel al lui Ioan Es. Pop, poet minunat, care-ar merita mult mai multă notorietate, și om care în toate interviurile și articolele din presă are un ton personal, cald, un fel de înțelepciune și modestie care-i stau foarte bine. Nu-l recomand eu, pentru că se recomandă singur prin cărțile lui, dar cred chiar așa, „cu tărie”, în scrisul lui.

Autorii români depind în întregime de traducători...

Cum e relația dintre un scriitor român și o editură străină? Te întreb asta pentru că știu că ai continuat aici să comunici cu diverse edituri care vor să te publice.

Dumnezeu știe cît de mult l-am bîntuit împreună cu toată generația mea (poate și pe Marin Sorescu, pentru că atîtea cărți traduse și nu recomand credem noi; nu știu și nici nu cred că era așa sau nu) și alți autori români editurile cu care avea de-a face. Nici mi-e cine știe ce simpatie poetul oltean, măcar asta nu i-o mai pot pune-n câră recomanzi și alți autori români? De primul rînd, nu ajungi niciodată să ai cu un editor în străinătate. Cu toate acestea, care mi s-au tradus pînă acum, n-am niciodată să sui treptele unei edituri noi! Nu m-a-ntrebat nimeni nimic despre mine, darmită despre alții. Așa români depind în întregime de traducători care le sînt și un fel de agenți. Iar tinerii se luptă uneori, cu anii, să facă manuscris al unui autor român să fie citit. Nici un editor străin nu publică autor român cu plăcere, pentru că literatura română n-are nici o cotă în Occident, mai mulți te publică doar ca să nu-ți rămână la cap traducătorii. Scriitorul român este un om venit din „the middle of nowhere”. Nu se știe nimic despre România, și mai lucruri rele. Cînd se primește un scriitor românesc, se așteaptă să fie Ceaușescu și Securitate, iar asta pînă la foarte tare. Nu e deloc, azi cel puțin, un climat favorabil autorilor români la editurile străine. Cu toate acestea, există și excepții. În Suedia, grație recomandării unor poete, am reușit un contract extrem de decent cu una dintre cele mai bune edituri. Pe de altă parte, am reușit și eu să mă mand în Germania un tînar poet care sper să apară la o editură de nișă. Dar ocaziile de acest fel sînt atât de rare!

Ce părere ai despre tinerii români?

Foarte bună în măsura în care sînt serios ca scriitori. Dar unii din ei încearcă-n ultimul timp cele mai feluri de-a ajunge notorii. Mulți ar vrea să știe cît de sătui sînt cititorii germani, exemplul, de violență și obscenitate dragul scandalului. Nu mai merita lucruri care nu pot duce undeva. Într-un fel, lumea românească de-acum este lentă și obscenă, iar arta legată de ea poate fi numai iubire și apă de toamnă. Am tot respectul pentru încercările de inhibare a limbajului literar, dar sînt în care ura și injuria, pur și simplu date drept artă adevărată. Aici nu merge alături de acești autori. Și vreau neapărat să mai menționez un de scriitor tînar, aș încheia cu un de carte în care limbajul uneori foarte este uimitor stăpînit. Ovidiu Verde Salinger, dar nici mult nu a lipsit lui, *Muzici și faze*, are unele de amănunt, dar în ciuda lor rămîne adevărată, mai vie, mai înveselitoare, nostalgică proză românească pe care citit-o eu de zece ani încoace. O carte umilește întregul experiment pretentios al anilor '80 ca și oral mult ori vulgară, a ultimului deceniu, fie primul exemplu, la noi, de cătinînd acelei literaturi „post-ironice” care vorbește Pynchon?

Să lăsăm întrebarea deschisă. Întrebat în numele cititorilor noștri aceste răspunsuri.

Berlin, decembrie 2001

Interviu realizat de Ioana Pă

andria și Istanbul. La vârsta de
ole în revista *Neamul românesc*
inul familiei, ca urmare a unei cri
studiile și se angajează la CFR, î
loaiește. Scrie versuri și se simt
îmitrie Stelaru, și el boem prin vo
i E. Lovinescu și își modernizea
îstineria lui Vladimir Streinu, de
lograf la Ministerul Educației și
vatul poet și publicist Barbu Cî
găcia care îi evidențiază neconter
ce îndragit de colegii săi de gene

Asociația Mihai Eminescu"

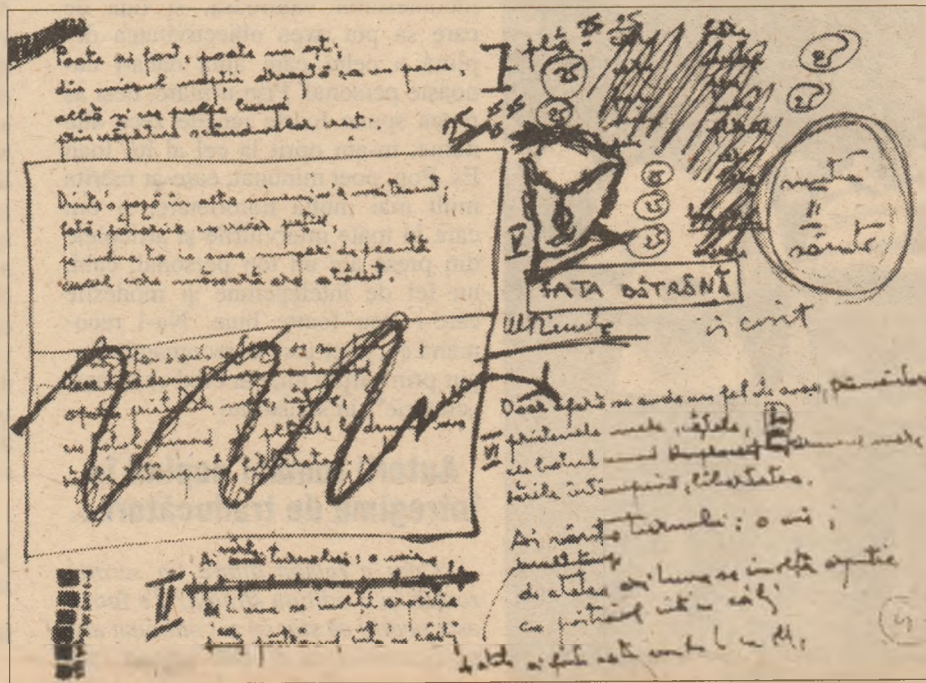
șitul anului 1946, când provine un opozant declarat ai și se ascunde, pentru a nu estat, Asociația "Mihai Emicaută alt sediu. Familia Luorghe Fratoșteanu, care deja pe Constant Tonegaru, pune

În urma lui rămâne o carte de versuri, *Plantații*, apărută în 1945 la Editura Fundațiilor Regale, și manuscrisul unei alte posibile cărți, *Steaua Venerii*, încredințat prietenului său, Barbu Cioculescu. Acesta își face cu devotament datoria față de prietenul dispărut, publicând în 1969 (atunci când o asemenea întreprindere devenise posibilă), la Editura pentru literatură, volumul *Steaua Venerii*, în care include, inspirat, *tot ce a scris* Constant Tonegaru de-a lungul scurtei lui vieți. Studiul introductiv, semnat de Barbu Cioculescu, cuprinde portrete de o remarcabilă expresivitate ale poetului și părinților săi, ca și o fină analiză a operei.

Vulnerabil, lipsit de spirit practic, Constant Tonegaru ignoră primejdia și este, în plus, și victima unui concurs de împrejurări. La sfârșitul lui 1948, îl întâlnește întâmplător pe stradă pe poetul Teohar Mihadaș, care, neavând din ce să trăiască la Bistrița, venise la București să-și caute o soluție de viață (pe care nu o găsește nici aici). Impresionat de situația colegului lui de genera-

A urmat năvala a patru băieți zdra-

Când a ajuns Tonegaru, treaba era pe terminate. "Elementele dușmănoase", bine zdrobite, pline de sânge, erau

aruncate pe-cimentul din subsolul sediului securității (sediul care fusese până nu demult casa unui bun gospodar).

Aici a aflat poetul despre sine - de la Gligor - că este un bandit, că face parte dintr-un grup de indivizi periculoși, "partizani", care cutreierau satele din munți cautând adepți printre scurșurile societății, pentru a răsturna regimul. I s-a spus că ar trebui să mulțumească securității pentru că l-a adunat de pe drumuri, înainte de a trece la săvârșirea crimelor.

A fost întrebat ce legături are cu bandiții din munți și ce anume le-a trimis ca ajutor. A răspuns că nu are nici un fel de cunoștință despre astfel de lucruri.

- Dar nici de pachetele trimise în munți nu știi nimic? Dar despre legăturile cu ambasadere străine și informațiile furnizate lor tot nu știi nimic?

După un timp de gândire, Tonegaru a explicat:

- Am avut atribuția să împart ajutoare celor care mureau de foame din cauza secetei; am ajuns cu aceste ajutoare până în obcinile Bucovinei.

- Ai să-ți dai seama, banditul, că, în timp ce tu nu știi nimic, noi știm tot. Știm ce faceai la București. Nu numai celor flamânzi le dădeai pachete, ci și altor bandiți ca tine, ca să le ducă bandiților din munți. Fii atent, noi încercăm să te ajutăm, fii sincer, ca să-ți ușurezi situația! Ai să fii dus acum la subsol. Gândește-te la situația ta și, când o să te chemăm din nou, să spui tot, să nu ne mai ascunzi nimic!

Norocul, dacă asta se poate numi noroc, a fost că în momentul aducerii lui la Bistrița dosarul fusese deja încheiat, iar cel pe care căzuse nenorocirea de-a fi învinuit semnase că luase cunoștință de trimiterea lui în judecată:

Stradivarius

(poezie scrisă de Constant Tonegaru în închisoare)

Cine a bătut în noapte lucitoare
cuie
să-și prindă haina plină de
lumină?

Pe apa morții către sursa lină
viori cu gâtul ridicate suie.

Bună dimineața în struna ta -
Cine poate înțelege
călătoria cu valuri la subțioară?
Ce lege neștiută vă culege
struna ușoară?

Nu vine nimeni nu mai pleacă
și-n așteptare meșterul tâmplar
din cercuri de tulpină mai cio-
plește oleacă
pentru auz un proaspăt
mădular.

Ceva cum e antena de albină
ori furnică
prin care cugetul de-a dreptul
să pătrundă,
cu vântul sparte la muchii se
despică
miezul să apară tânăr
fremătător de undă.

Tot prin cântare a trecut la pas
prin toamnă-vară timp nedefinit
marele - voinicul - contrabas
spre locul calm de odihnă.

Suntem matrozi desprinși din
lumea întreagă
o stea pătată cu pământuri rare,
moi,
face podoabă cu vechi locuri
din vetre, de la noi,
să înflorească pânze, corabia
dezleagă.

"Subsemnatul Mihadaș Teodor, domiciliat în... declar în afara oricărei constrângeri, de bună voie și nesilit de nimeni, ca am făcut parte din organizația Garda Albă..., că aveam legături cu legația Franței..., că am primit de la un bandit de calugar belgian otrava și efecte militare în scopul de a le pune la dispoziția bandiților din munți... pentru a răsturna regimul democrat-popular și a reinstaura monarhia..." Dacă n-ar fi fost acest "noroc", în condițiile în care Tonegaru mai și suferea de stenoza mitrală din naștere, poate că nici nu mai ajungea la proces...

A fost dus așadar în subsolul clădirii. Celor de acolo li s-a comandat să se întoarcă imediat cu fața la perete. Tonegaru, încovoiat, pentru că avea vreo doi metri și era slab de vedea prin el, a fost împins într-o celulă. Ceilalți traieau cu coada ochiului și își șopteau: "Marfa nouă!"

Imediat după plecarea gardianului, Mihadaș le-a spus cine este nou-venitul și oamenii s-au bucurat că le-a mai sosit un intelectual. Aveau acolo și pe trimisul lui Dumnezeu, pe preotul din Lunca, dar și pe Iuda, pe Toma Pentecher, omul securității, cel care-i aduse se pe toți în infern.

Încet-încet Tonegaru a aflat, de la prietenul său, Mihadaș, cine sunt ceilalți arestați: lelea Ana din Rebrîșoara, care îngrijise un "fugar" și la ridicarea ei de către securitate lasase acasă o fată de paisprezece ani să îngrijească de șase frațiori mai mici, un țaran, Taut, tată tot a șapte copii, doi sași, Furman și Deichend, Vasile Nedelea; țaran din Parva, Vartolomeu Cârceu, Domnița Burdeț - o eleva în vârstă de paisprezece ani, două femei, dintre care una se numea Sofica... Biata Sofica fusese fată-n casă la o familie din Târgoviște și a avut ghinionul ca în 1945 să fie luată samavolnic de ruși, în locul unuia care fugise. Sunită în tren, a ajuns la lucrări în minele de cărbuni din Donbas. De acolo s-a întors cu un copil în brațe, și ea, și el, plini de păduchi. Oameni cu suflet din Ungheni au ajutat-o să se spele și să se deparaziteze. Apoi, femeia a venit în Bistrița să caute de lucru și a ajuns în beci în grupul "partizanilor".

Maiorul Viorel Gligor s-a ținut de cuvânt și după un timp a cerut ca Tonegaru să fie adus sus. Tonegaru, după ce discutase cu Mihadaș, n-a mai avut decât să recunoască faptul că l-a întâlnit pe Mihadaș la București și că l-a dus la belgieni ca să ia un pachet, ca atâția alții, în acea perioadă de foamete.

Anchetatorii nu l-au terorizat de data asta. Aveau aerul că-l simpatizează, încurajându-l să vorbească deschis, prietenos, și chiar să glumească, în stilul lui de boem. Tonegaru a spus în glumă că ar putea să le facă și portretul celor de la care a luat pachetul, iar apoi a semnat declarația, fără să se opună. Atunci, râzând, securiștii i-au comunicat că... a intrat și el în rândul bandiților, ca face și el parte din "Garda Albă", ca și cei de jos.

Tot atunci, în postul Paștelui, a fost prins șeful organizației, Ion Leonida Bodiu, trădat de prietenul lui, Alexandru Moraru, șeful Miliției din Nasaud, care aderase la organizație mai de mult și-l ținea la curent pe Bodiu cu ce se mai întâmplă în lume. Acest prieten l-a invitat la botezul unui nepot, la Sângeorț-Băi, unde au venit cei de la securitate în noaptea de 24/25 aprilie 1949 și l-au arestat, apoi l-au adus legat, cu un ARO, la sediul. Aici, tot legat, la mâini și la picioare, a fost lăsat să zacă o zi și o noapte. Domnița, fetișcana de paisprezece ani, încarcerată pentru vina de-a fi fiica unui membru al organizației, îi dădea cu lingura zeamă din aceea din care primea și ea ca mâncare. Au trecut mai multe săptămâni. Se-

curiștii de la etaj au mai săvârșit o faptă mareață. În noaptea de 23/24 iunie, cei trei bărbați considerați capii organizației de partizani, Leonia Bodiu, Ioan Burdeț și Dumitru Toader, au fost scoși în lanțuri și duși cu mașina de șoferul Pentecher undeva, în afara localității. Acolo li s-a făcut de petrecanie, din ordinul lui Mișu Patriciu, iar apoi au fost îngropați, ca frații, într-o singură groapă, de omul de serviciu al primăriei din Nepos.

În limbaj marxist, această acțiune s-a numit riposta la "fuga de sub escortă" și a fost dusă la îndeplinire de slt. Liviu Pangrațiu, Liviu Herta, Traian Seserman, Grigore Pop, echipa fiind dotată și cu medicul legist Vasile Vianu (nume de împrumut al unui ins care nu avea facultatea de medicină, ci numai școala NKVD). Operația s-a desfășurat, sub privirea atentă a lui Viorel Gligor, pe Dealul Crucii.

Lotului de "partizani" astfel descompletat i s-a schimbat locul, fiind mutat în penitenciarul din Bistrița, unde a așteptat până când i-a venit rândul la Tribunalul din Cluj, foarte aglomerat pe atunci.

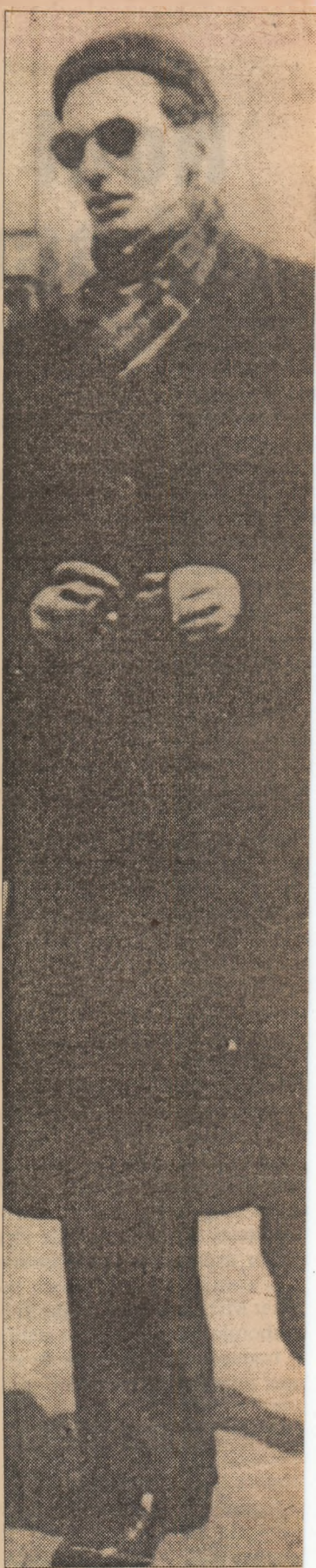
Procesul, ca și altele, a fost o mascaradă sinistă. Rechizitoriul procurorului Crețu, excesiv politizat, plin de citate din Ana Pauker, n-avea nici o legătură cu ideea de justiție (iar procurorul Crețu era fiu de preot!). Sala a izbucnit în râs când "partizantul fără voie", Constant Tonegaru, s-a ridicat în picioare, în boxă, și de la înălțimea lui, cu umorul pe care nu și-l pierduse, l-a asigurat pe președintele completului de judecată Zeno Barbu că "pe viitor va căuta să ocolească pe cât îi va sta în putință zonele muntoase ale țării și că va umbla cu predilecție pe câmp".

Prin sentința nr. 1585 din 10 noiembrie 1949, semnată de Zeno Barbu, poetul a fost condamnat la doi ani de închisoare. Tovarășii lui de suferință îl felicitau că scăpase ușor. Ei se aleseseră cu pedepse de câte șapte, opt, zece, doisprezece și chiar cincisprezece ani de închisoare. Numai eleva Domnița Burdeț primise "doar" un an și jumătate.

În eșaloane de câte cinci, cu lanțuri la picioare și având drept hrană rece pe drum câte un sfert de pâine și un pătrățel de marmeladă, condamnații au fost trimiși la Aiud. Aici era o întreagă țară îngramădită în umbra zidurilor reci și mute. Zidurile totuși nu erau complet mute, cum avea să afle mirat Tonegaru. Condamnații comunicau între ei prin mici ciocanituri transformate în semnale Morse. Poetul îi avea ca vecini pe Mircea Vulcanescu, Radu Demetrescu Gyr, Alexandru Constant, Ernest Bernea, Ghiță Popp, Nichifor Crainic (care mătura pe culoare)...

Au trecut doi ani. Poetul tot de frig și foame și de tot felul de alte cazne suferea. Auzise că acela care îi semănase condamnarea fusese între timp și el condamnat, dar nu în lotul de partizani, ci în acela al generalului Oncică, și că se afla acum în aceeași închisoare cu el. Vestea însă nu-l consola în nici un fel. Între timp, Tonegaru se îmbolnăvisese grav, tușea cu sânge. I s-a comunicat că mai primise un an de închisoare, pedeapsă administrativă de data asta, ca supliment. Când i s-a dat totuși drumul acasă, "mai devreme", din motive de sănătate (de fapt ca să nu se încarce autoritățile cu răspunderea unui mort în plus), era prea târziu. Steaua lui căzuse. Cimitirul Sfânta Vineri l-a îmbrățișat și-l ține într-un loc secret, după ce-a fost răscolit de atâtea ori, din șapte în șapte ani. În subsolul Muzeului Literaturii a rămas un bust al lui, datorat sculptorului Vlad.

Pagini realizate de
Alex Ștefănescu

Informațiile despre As-
ția "Mihai Eminescu" p-
din texte memorialistice se-
te de PAVEL CHIHAIĂ și
DAN CHIMET și inclu-
volumul de o excepțional
loare documentară, *Subter-
memoriei, pagini din rezis-
culturii în România în pe-
1944-1954*, realizat de VA-
IGNA. Volumul a apar-
aceste zile la Editura Uni-
Dalsi din București.

Textul intitulat *Pe un p-
ciment...* reprezintă va-
prescurtată și revizuită stil-
unei evocări trimise de la
special pentru revista ne-
de CICERONE IONIȚOI-
noscutul istoric al anilor
roare comunistă, el însuș
deținut politic, un erou al
tenței anticomuniste.

Poemul *Stradivarius*,
de Constant Tonegaru în
soare, a fost reproduș din
ta *Memoria* nr. 1/ 1990.

Libuše Valentová

OCHIUL MAGIC

Desen de LINU

Un detectiv pe micul ecran

TVR A DIFUZAT primul episod dintr-un serial de teatru polițist *Detectiv fără voie*, scris de George Arion, un Raymond Chandler al nostru, cum l-a numit Ovid S. Crohmălniceanu, și regizat de Silviu Jicman, cunoscut pentru eleganța stilului său regizoral. Distribuie în rolul principal, acela al ziaristului Andrei Mladin, care ajunge detectiv fără voie, Mircea Rusu joacă subtil, sobru și misterios. Și ceilalți actori - nume mari ale scenei românești - sunt la înălțime. Dacă ar avea mai mult ritm, dacă nu ar exista momente de stagnare în care telespectatorii simt tentația să se mute pe alt canal, serialul ar putea deveni un succes al televiziunii publice.

Mircea Rusu

Totul a început la Târgoviște

A VENTURA vieții lui Ion Heliade Rădulescu a început acum 200 de ani (mai exact: la 6 ianuarie 1802) la Târgoviște. În mod firesc, seria de manifestări consacrate bicentenarului nașterii lui a debutat în același oraș, cu o sesiune omagială organizată de Ministerul Culturii și Cultelor și autoritățile județului Dâmbovița. Au urmat: o sesiune festivă la Muzeul Teatrului Național din București și o sesiune omagială la Academia Română.

Premii

A U FOST decernate, recent, premiile Asociației UNESCO "Iulia Hasdeu". Pe lista lor - ca și pe aceea a membrilor juriului - nu figurează, bineînțeles, nici un bărbat. Numai eu (Alex. Ștefănescu) fac excepție, însă doar ca umil cronicar al evenimentului. Iată lista premiatelor:

CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ: Gabriela Dantiș, *Poezia bucolică românească*, Ed. Univers; Roxana Sorescu, *Lumea, repovestită*, Ed. Eminescu • **PROZĂ:** Maria Tacu, *Mătușa mea, Anestina*, roman, Ed. Cartea Românească • **MEMORIALISTICĂ:** Annie Bentoiu, *Timpul ce ni s-a dat*, Ed. Vitruviu; Liliana Grădinaru, *Temnița fotografiilor de familie*, Ed. Eminescu • **POEZIE:** Mariana Codruț, *Blanc*, Ed. Vineia; Victoria Milescu, *Arleziana*, Ed. Eminescu; Mihaela Minulescu, *Obiecte stranii*, Ed. Eminescu • **VALORIFICAREA MOȘTENIRII LITERARE A IULIEI HASDEU:** Crina Decusară Bocșan, autoarea edițiilor din opera Iuliei Hasdeu • **TRADUCERE DIN OPERA IULIEI HASDEU:** Raluca Grigoriu, *Muguri de aprilie*, Ed. Eminescu • **GRAFICĂ DE CARTE A EDIȚIILOR OPEREI IULIEI HASDEU:** Liliana Jigan • **PROFESIONALISM EDITORIAL:** Domnița Ștefănescu, directoarea Editurii Mașina de scris • **CREATIVITATE ÎN PUBLICISTICĂ:** Mariana Ionescu, redactor-șef al revistei *Universul cărții* • **MEDIATIZAREA VALORILOR LITERARE:** Lavinia Vasiliu, redactorul emisiunii *Vorba românească* de la Radio România Cultural.

Iată și componenta juriului: Irina Ma-

vrodin (președintă), Sultana Craia, Crina Decusară Bocșan, Simona-Grazia Dima, Mariana Filimon, Doina Mandaj, Ecaterina Țărâlungă.

În legătură cu Anuarul USR

PÂNĂ la data de 10 ianuarie 2002 am primit date bio-bibliografice de la următorii membri ai Uniunii Scriitorilor (cărora le mulțumesc pentru promptitudine):

Sergiu Adam, Constantin Arcu, Ștefan Avădanei, George Băiculescu, Gheorghe Bălan, Daniel Bănuțescu, Ion Beldeanu, Ion Buzăși, Maria Carpov, Onu Cazan, Valentin Chifor, Radu Ciobanu, Corina Ciocârlie, Livius Ciocârlie, Gavril Ciuban, Mariana Codruț, Liana Cozea, Ion Cozmei, Tudor Cristea, Ion Cristofor, Iordan Datcu, Viorel Dianu, Gheorghe Drăgan, Mariana Filimon, Anghel Gădea, Toma Grigorie, Dumitru Hurubă, Victor Iancu, George Iaru, Alexandru Jurcan, Alexandru Lungu, Alexandru D. Lungu, Bianca Marcovici, Iv Martinovici, Constantin Mateescu, Mihai Merticaru, Alexandru-Cristian Milos, Alexandru Miran, George Nimigeanu, Sim Novăcescu, Leonard Oprea, Maria Pal, Traian Pop Traian, Spiridon Popescu, Enache Puiu, Corneliu Rădulescu, Nicolae Sârbu, Horațiu Stamatian, Florian Stanciu, Corneliu Șerban, Ilie Tănăsache, Chiril Tricolici, Victor Țarină, Stelian Țurlea, Ioan Radu Văcărescu, Lidia Vianu.

Mi-au parvenit, de asemenea, informații referitoare la regretatul Dan Faur (de la frațele său) și Eugenio d'Argenta (de la un prieten). Aștept în continuare răspuns la solicitarea mea (care este de fapt solicitarea Uniunii Scriitorilor) de la toți membrii USR, din România și din străinătate, ca și de la rudele sau prietenii acelor membri ai USR care nu mai sunt în viață. Recapitululez categoriile de informații de care am nevoie:

SEMNAȚURA FOLOSITĂ ÎN MOD CURENT ÎN ACTIVITATEA LITERARĂ • **PRENUMELE ȘI NUMELE DIN ACTE** • **(ALTE) PSEUDONIME FOLOSITE DE-A LUNGUL TIMPULUI** • **DATA (ziua, luna, anul) ȘI LOCUL (localitatea, județul) NAȘTERII** • **PRENUMELE, NUMELE ȘI OCUPAȚIA PĂRINȚILOR** • **STUDII (selectiv)** • **DEBUT (în ce gen, în ce publicație, în ce an)** • **LOCURI DE MUNCĂ (selectiv)** • **ACTIVITATE POLITICĂ (facultativ)** • **CĂRȚI PUBLICATE (titlu, gen, prefață sau postfață, ilustrații, localitate, editură, colecție, serie, an de apariție, reeditări, traduceri în alte limbi)** • **PREMII LITERARE (selectiv).**

Informațiile îmi sunt necesare și pentru completarea sau corectarea datelor care apar în cadrul rubricii *Calendar din România literară*.

Pentru copii și adulții rafinați

A PĂRUT numărul 1 dintr-o nouă și fermecătoare revistă ilustrată pentru copii: *Luceafărul copiilor*. Literatură de bună calitate, umor irezistibil și fără urmă de kitsch, știință popularizată inteligent - acestea sunt câteva dintre atuurile noii publicații. Editor: Uniunea Scriitorilor. Redactor-șef: Iuliu Rațiu. Recomandăm minorilor sub 12 ani să citească *Luceafărul copiilor* fără acordul părinților. O recomandăm, de altfel, și părinților, dacă au, bineînțeles, rafinamentul necesar și forța morală de a renunța la *Hustler*.

Alex. Ștefănescu

PREPELEA

de Constantin

„Secolul versatil”

D EC. 1960. Hans Castorp rătăcit în furtuna de zăpadă, în haosul alb prin care înaintează. Fulgii hexagonali căzând peste el, identici în simetria lor, infiniți, fără nici o modificare a formei, simetrice ce repugnă vieții... Hans Castorp spunându-și: „Nu mă voi lăsa niciodată îngropat de această cristalometrie stupidă și atât de ordonată...”

Angoasa în fața naturii indiferente. *Signum mortificationis*, la Nafta, - observația lui Thomas Mann, în traducerea franceză: „Ce dont il a besoin, ce qu'il demande, ce qu'il aura, c'est la Terre...” Idealul materialist... Nafta, gândire materialistă germană...

***

Notă la *Războiul salamandrelor* de Kapek (Kurt Heber): „Să fie salamandre, să fie orice, numai m. să nu fie!” Cu greu înțeleg, recitind în mai 2001, aceste rânduri scrise într-un caiet vechi în dec. 1960 - că m. înseamnă marxști. *Să fie orice, numai marxști să nu fie*. Hm! În fond, suntem în spațiul concentraționar al lui Kafka.

***

Și, tot în 1960, obsesia evului mediu în care mă cufund citind atâtea istorici, printre care îl notez pe Emile Brehier.

Se spune că am intrat într-o epocă medievală. Fals. Gândirea medievală nu se compară, cum cred unii, cu marxismul... exceptând unele...

Cele două tendințe, *anselmiană* (de la Sfântul Anselm), care introduce rațiunea în substanța vieții creștine, ca intermediară între credință și viziune... Apoi tendința *tomistă* introducând filosofia lui Aristotel ca un bloc autonom, independent de credință. Opera lui Aristotel existând independent de revelația creștină. Ea păstrează cu credința un raport *exterior*, nu *infuzat*, credința devenind totuși ghidul rațiunii (singura alăturare posibilă de marxism, ca filosofie unică).

Materiile de învățământ: *trivium, quadrivium*... Omul evului mediu, a cărui mentalitate își trimite rădăcinile în Orient, - *omul sentimental*, la care revelația anulează efortul cunoașterii.

La finele secolului VI, Sf. Augustin triumfă. În secolul VII se impun Isidor din Sevilla, venerabilul Bede, în Anglia. Urmează secolele VIII și IX cu o regroupare de forțe în cele trei imperii: bizantin, arab, carolingian.

Carol cel Mare primește călugării izgoniți de wikingi din Irlanda și Anglia. Cultura se adună în marile mănăstiri: Saint-Gall, Fulda, Reichenau, Corbie... Cele șapte arte liberale servesc teologia (altă semănare cu marxismul). *Nisi credideris, non intellegis*. Fraza pe care Scott Erigen o preia din apostolul Isaia... Se ajunge la o filosofie *pioasă*... ca în orice totalitarism.

Ideile divine *informează* materia, ideile platoniciene alterate de gnosticismul creștin. În acest spirit, sub influența lui Alcuin și a discipolilor săi, printre care Loup Servet, studiul se dezvoltă în mănăstiri, se creează o rețea bogată de legături culturale, astfel încât Loup Servet, în secolul X, va declara: „Acum e o adevărată povară să înveți”.

Paralele cu renașterea carolingia-

na. În Orient se deșteaptă gâră arabă, în califatul lui Harun al I. Califul Al Mamoun înființează: colegiu de traducători care traduc printre altele, opera completă a Aristotel. Tot în aceeași epocă Bagdad, creștinii, mahomedanii, evreii discută între ei pe teme serioase, indiferent de neam.

În regiunile în care se răspărea Islamul, în secolele X, XI, XII vează Avicena, Al Gazali și Averroes. Centre culturale în Spania: Cordoba, Cordoba. Averroes studia în Spania, scopul său fiind de a revizui cel mai autentic spirit aristotelic: acel „exemplar pe care natura l-a creat pentru a dovedi supremă creație care ajunge omul în viață când un corp”.

În secolul XII, marele duel Abelard și Saint-Bernard, ceartă între nominaliști și realiști, un duel mascat între platonicieni și totelicieni. În 1231, papa înființează la Paris *Universitas magistrorum scholarium* protejată de rege. În același secol, Aristotel, tradus în timp în întregime de arabi, pătrunde în Occident, atras de universitatea rizișiană atât de activă.

Urmează cealaltă luptă între ciscani și augustinieni, între danteiști și tomști. Apare, în Anglia, Bacon, precursorul omului nou sau Francis Bacon, un curios arde între misticism și empirism, în tulă anglicanismului de mai târziu. Franța, îl avem pe Jean de Meung, spirit liber care a scris o *roman de la rose*... care spune *mic nu are putere contra rațiunii* Voltaire al secolului XIII.

Urmează *secolul versatil*, cum îl caracterizează E. Brehier, colul argumentațiilor dialectice tivate în ele însele, secolul subversiv, înaintat doar în viziunea, pentru plăcerea de a discuta. Duns Scott, William Occam și rațiunea tind să se izoleze de alta. Nominalismul *occami* mă metafizica tomistă ierarhică tolicismul începe să fie atacat toarea reformă. O adevărată dă empirismul nordic. Unive tea, după el, nu este o realitate creație spontană a spiritului. C universului nu există în lucrul spirit: apare o fizică nouă ce argumentul cosmologic al ex lui Dumnezeu. O nouă conv naturii se îndreaptă către un p mistic.

Se discută enorm: despre lui Dumnezeu, despre natura lor, despre materie și formă, suflet și trup...

„Alături de catedralele apărură șantierul dialectice u înălțară catedrale de raționam

Și astfel, înaintea atâtor tehnice, se ivi epoca modernă pei, în care cea mai de seamă ziție, *instrumentul intelectual* parabil cu fuziunea nucleară continentului forța mânărită și cu atâtea pătrundere a cunoaș și, în același timp, și cu risc care rasa umană se cuvine asume întotdeauna.

Conflictul dintre credință și știință continuă, deși pe altă or

de Marina
Constantinescu

Nunta lui Artur cu Ala

ACUM patru ani, într-o mașină care se deplasa cu mare viteză spre Budapesta, am avut o discuție despre Mrozek cu șoferul. Imediat altul decât regizorul Tompa Gáspár. Scopul călătoriei noastre se numea 2, premiera lui din orașul amintit. Pie- a îți prinde urechile și, dacă nu ești te înghite cu totul. Dezbaterea noas- e multe ori polemică, atingea și mi- le tensiune care făceau să pătrundă în groaza: mașina aluneca într-o parte alta, aparent fără control, depășirile eau la limită. Intrase în mine teroarea mentului, cum s-ar zice. Când pacea olit dialogul, am avut ocazia să ascult rivesc, mai mult din profil, un spec- u *Tango* al cărui unic protagonist era a. A spus tot textul, cap-coadă, nuan- stirea replicilor fiecărui personaj și ndu-mi perspectiva lui asupra piesei. eut și m-am bucurat de privilegiul de ea această unică reprezentare. Prin ri lui Mrozek (chiar titlul rubricii nute săptăminal în *Przekrój* între i 1968), lumea se vede ca o caricatu- bunele și cu relele, cu erorile și stu- le, ridicolă și absurdă, bintuită de su- i derizoriu, reprezentând ironic sau în desen prin acele linii care sublini- ta negativă. *Tango*, una dintre cele ate piese a lui Mrozek este mai mult tit. Ea conține comentariul cinic și t al însuși autorului, derulat pe zeci ini, ca explicație la imagine, dede- caricaturii. Sint mai multe chei care duie accesul în codul lui Mrozek. t, nu toate cheile pe care le încearcă ii se și potrivesc. Și nu toți cei ac- pătrund prin același loc. Astfel încît aceleași lucruri, nu au aceleași pers- i, iar spectacolele sint diferite pentru jarea textului se citește în altă lumi-

sfârșitul anului trecut am văzut pre- egizorului Gelu Colceag cu *Tango* ul Bulandra. Am văzut a cincea sau reprezentare. La început am avut În sala *Toma Caragiu* se găseau puțini spectatori. Printre ei, mulți Mi s-a părut o bilă albă acordată i faptul că *nimeni* nu a plecat la aptul că reacțiile au fost prompte și iar aplauzele îndelungi. Trebuie la început că tot ce se întâmplă pe oartă semnul provocării lui Mrozek a regizorului. La adresa trupei bine e și angrenate cu nerv în ideea de

experiment care îl interesează cel mai tare pe Gelu Colceag. Pandantul interpretării re- gizorale este, pe scenă, Doru Anca în Sto- mil care și-a asumat plenar propunerea par- curgerii acestui demers, degajind acel tip de energie specială de care textul are nevoie. Drumul de la haos la ordine este tratat mai mult visceral decât intelectual și metafizic de către Gelu Colceag, iar tot acest parcurs este pus sub semnul *experimentului*, vari- anta aleasă astfel, în spectacol, de Artur pentru schimbarea pe care dorește să o ope- reze și să o impună cu orice chip. Acest ac- cent pus de regizor mi se pare că mărește teatralitatea piesei, miza relațiilor ce con- servă tragi-comicul pe muchie de cuțit. Pe măsură ce experimentul teatral, înscenarea înaintează, comicul se retrage în favoarea tragicului. Absurdul situațiilor și al repli- cilor, sofisme, metaforele, parodicul, ridi- colul se topește într-un joc al morții, cinic, hidos, înspăimântător. Maștile cad și scot la iveală și chipul morții, personaj prezent de fapt tot timpul, concret, palpabil prin nu- mărul real al victimelor. Construirea spec- tacolului pe ideea de "teatru în teatru", ex- perimentul lui Artur consumându-se în re- gia spectacolului nunții sale, este un gând puternic. Partea întâi aduce un fel de atmo- sferă de culise, o stare de repetiții, haotică, cu căutări și renunțări, cu fire apucate și lepădate, cu teribilisme și dezordine chiar, cu momente în care fiecare își demonstra- ză importanța prezenței sale. Finalul ei este un moment de o mare forță, personajele renunță la răvașita lor civilie și sint înregi- mentate în noua formulă, noua ipostază a existenței lor. Spectacolul este aproape în- chegat, Eugeniusz nu este doar un maestru de ceremonii, ci un fel de asistent de regie. Important, el împarte tuturor costumele, gata și ele pentru rolurile distribuite de Artur. Partea a doua este spectacolul în si- ne, cu alt tip de ironie și straniețe, ascuns subtil sub machiajul intens alb de pe figuri- le actorilor. Moartea, repetată de Eugenia devine realitate acum. Nu mai participăm la sugestii, ei sint martorii faptelor, moartea lui Artur și a Eugeniei se produce sub ochii noștri, spectatori experimentului. Cred că aici, în partea a doua, lucrurile sint nuanțate cu mare grijă, desenul lui Colceag capătă profunzime, rigoare, o lume în descompu- nere se pregătește, aproape septic, pentru un alt tip de descompunere, un proces defi- nitiv și ireversibil. Cea în moarte. Am depi- stat o tendință de ușurătate la început, un soi de minimalizare și frivolizare a discurs-

Imagine din spectacolul *Tango* de Slavomir Mrozek. Regia: Gelu Colceag. Teatrul Bulandra. Doru Ana (Stomil) și Emilia Popescu (Eleonora)

sului, o alunecare spre derizoriu. Într-un fel la asta contribuie și ideea de spațiu a scenografului Mihai Mădăscu, care încarcă prea mult decorul și îl împinge spre kitsch. Capela, culoarea tapetului, ingerul din ghips devin elemente apăsătoare, dar nu în sensul funcțional al mizanscenei, umbrind cumva soluția excepțională cu haosul la ve- dere: căruț, gramofon, un cal, haine, ziare, cărți umplu, de-a valma, scena, dezordinea acestei familii exprimându-se și vizual, la propriu, pentru ca mai târziu, la pauză, hao- sul să fie "aspirat", lasind la iveală un podi- um gol și curat, pe care se va juca *Nunta lui Artur cu Ala*. O imagine extraordinară, cu un impact acut, a cărui forță este atenuată de elementele de kitsch, prea vizibile și ne- epurate complet, odată cu dezordinea. Pe de altă parte, Gelu Colceag este atras de in- vestigarea în zona micimii umane (mărturie stau alte două montări de la Bulandra *Victor sau copiii la putere* și, mai ales, *Taci- muri de pu*) și studiul lui se duce îndeose- bi spre colcăiala primitivității, chiar și sofis- ticate, a personajelor lui Mrozek. Probabil că scenograful Mihai Mădăscu a simțit ne- voia să puncteze acest lucru, tratarea deven- ind excesivă. Destinele personajelor sint împrăștiate ca lucrurile din casa lor, alca- tuindu-se bizar din trecut și prezent, incert și dezzechilibrant. Ca să ajungi la esența ne- putințelor și a dramelor, a revoltei trebuie să dai la o parte amestecul de obiecte, a- mintiri și obsesii, să înlături pinza de pă- ianjen care le-a acoperit. La fel face și Ar- tur. Undeva în spatele scenei, într-un un- gher slab luminat, încremeniți în rutina ges- turilor și obiceiurilor, prinse în țesătura pă- ianjenului, Eleonora, Eugenia, Eugeniusz și Edek joacă, la o masuță, cărți. Această atitudine brutală a tinărului Artur este, de fapt, momentul în care experimentul își face loc, se însinuează în disputa dintre ge- nerații, în discurs și replici. Non-confor- mismul lui Stomil și-a consumat forma. Îi ia loc acela al lui Artur, mai dinamic, și zgomotos, mai elaborat, fatal însă în primul rind lui. Un animal ce pare împlințit, dar își ucide împlințirea la cel mai mic semn de slăbiciune: minciuna Alei că l-a înșelat cu Edek. Din păcate, Vlad Zamfirescu nu are suficientă experiență pentru acest rol com- plicat. Artur, în interpretarea lui, este exter- ior. Și în frământări, și în angoase, în revoltă, în drama lui personală care pune capăt teribilului experiment. Dă mult din mîini, explicind pleonastic ce spune textul. Pare să n-aibă forță în revolta lui. De aceea nu se observă modificări de stări, schimbări clare de ritm, de registru, de ton, deși vrea să răstoarne o lume. Doar în relația cu Ala apare vulnerabil sensibil, tandru. Antoane- ta Zaharia - Ala - este stridentă în rostire, nu marchează confuzia sau excesele pe care le are nu un bețiv, ci, mai degrabă, un drogo- man. Ala comite o eroare capitală, mințind.

Realizează prea târziu, cînd vîlul greu al drogului i se spulberă din creier. Nici Radu Gabriel în Edek n-are anvergura diabolică pe care Mrozek o acordă personajului. Sta prea mult la pîndă făcînd pe prostul și tim- pul nu-i mai ajunge să-și dezvolte dimensi- unea monstruoasă a lui Edek. Aș fi vrut să văd hîrtuirea treptată, intrarea ușoară în po- sesiunea locului, cu suflute cu tot, umflarea monștrului. Cred însă că Radu Gabriel nu și-a încheiat construirea lui Edek și pare con-știent de unele neîmpliniri. Corect an- grenate în foc sint Emilia Popescu - Eleo- nora și Luminița Gheorghiu - Eugenia. Foarte bună scena "La fotograf" pe care ele o pun în valoare impecabil, cu o tentă ceho- viană. Deși previzibil în Eu-geniusz, Petre Lupu renunță la unele clișee, punctînd bine suita de lașități ale unui ofițer rătăcit. Fără discuție, Doru Ana în Stomil ete o apariție, un "filosof" visceral și găunos care face casă bună cu ridicolul, absurdul și compro- misul în cele mai aiuritoare forme fără fond. Doru Ana este *clou*-ul spectacolului, un cabotin perfect în prima parte care își "pierde" trucurile și farmecul în cea de-a doua parte cînd își scoate la iveala rigidi- tatea, imposibilitatea de a-i înțelege pe cei- alți. O formă de apărare sau cumplită indi- ferență?

Spectacolul se încheie, conform indi- cațiilor lui Mrozek, în ritmurile tangoului *La Cumpacita*. Aș fi simțit nevoia să recu- nosc aici, în câteva cuvinte, sinteza analizei regizorului, exprimată prin alt tip de limbaj, cel al dosarului. Aș fi vrut să recunosc vio- lența reținută, mecanica pașilor, viscerali- tate, sentimentul de posesiune, de izbîndă, tensiunea, confruntarea. Toate astea sint în piesă și în schema dansului. Să nu fiu înțe- leasă greșit. Nu vorbesc despre un moment de virtuozitate, în sine. Spectacolul s-ar fi terminat foarte bine și fără acest final, fără această concluzie comentată vizual. Cred că aici se mai poate lucra. Capitolul *Tan- goul* din *Radiografia pamei* al lui Marti- nez Estrada este cea mai sublimă analiză a acestui dans argentinian, care sparge șa- bloanele prejudecăților și etichetelor ro- mantice, și în care se găsește esențial con- strucția piesei lui Mrozek. Tentația de a cita pasaje întregi este greu de oprit. Norocul meu, lipsa de spațiu. Flash-uri: "Tango-ul este un dans lipsit de suflu, un dans pentru automate, pentru persoane care au renunțat la complicațiile vieții spirituale și se refu- giază în vis.[...] Nu este vorba de rezistența care precede posesia, de îndoieli, de reti- cențe; tangoul anunță posesiunea stabilită și plătită dinainte cu certitudinea săvîrșirii unui act legal.[...] Tangoul este lipsit de ini- țiativă, de inteligență... [...] În cadentele sale ascunde tristețea sclaviei și voința de a îngropa în propriul său trup dorința de eva- dare, transformînd-o în plăcere." *No com- ment*.

OLIROM

NOUĂȚI
ianuarie 2002

nia Betea

hologie politică

d, lider, mulțime în regimul comunist

dio Moreschini, Enrico Norelli

oria literaturii creștine

hi grecești și latine (vol. I)

Fowles

ita locotenentului francez

gătire:

alinescu

ramago

Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții

Toate numele

uceri de 30%

tru comenzi on-line în site-ul www.polirom.ro ► Agenda

ila CP 266, 6600. Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
ti, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978, **Timișoara**, Tel.: 092/548785
ales@polirom.ro

www.polirom.ro

Cu bîta la Centrul cultural din Paris

DIN punct de vedere cultural, integrarea europeană a României merge bine. Iar cînd nu merge chiar așa cum ar trebui, se mai găsește cîte unul s-o îmboldească și s-o îndrepte pe calea cea bună. Dacă această cale, din împlinire, nu este nici ea exact ceea ce ne imaginăm noi, adică nu este întotdeauna pur europeană și nu privește invariabil spre ziua de mîine, este o altă chestiune. La urma urmei, nici Africa și nici Evul Mediu sau cine știe care alte vremuri barbare nu sunt simple ficțiuni sau realități cu totul perimate și ieșite definitiv din scara istoriei. Că lucrurile stau chiar așa, ne-o dovedește un episod consumat recent tocmai în inima culturală a Europei, adică la Paris. Pregătindu-se pentru deschiderea, pe 17 ianuarie 2002, a unei expoziții de sculptură Doru Covrig, artist rezident în Franța de mulți ani și bine cunoscut în cercurile culturale din România și din Paris, Centrul cultural român a pregătit un minim material publicitar și l-a trimis, cu titlu de invitație, celor interesați. Aici, pe lângă datele tehnice ale expoziției, era anunțat și faptul că Dan Hăulică, pînă mai ieri ambasadorul nostru la UNESCO, va rosti cuvîntul de prezentare a sculptorului și de deschidere a expoziției. Pînă acum, nimic deosebit; ne găsim în continuare în Europa, la Paris, și lucrurile merg firesc pe linia integrării. Doru Covrig este un artist european, Virgil Tănase un director proaspăt reinvestit după o pauză de patru ani, iar Dan Hăulică un cunoscut critic de artă și om de cultură european, aflat de vreo trei decenii bune în prim planul vieții artistice din România, și nu numai. Dar, din păcate, cu aceste informații partea europeană a chestiunii se cam isprăvește, pentru că momentul care urmează deplasează hotărît azimutul geografic și vectorul temporal. Aflînd despre acest eveniment, Eugen Mihaescu, actualul reprezentant al președinției la UNESCO (pentru că ambasador nu poate fi numit din mai multe motive) și cel care și-a săpat predecesorul pînă aproape de istovire, s-a grăbit să ajungă la Centrul cultural român și să blocheze prezența lui Dan Hăulică în

programul oficial. Cum directorul nu era de găsît în momentul vizitei, Mihaescu și-a revărsat întreaga autoritate și toată febra temperamentală asupra biete funcționare care a avut proasta inspirație de a ieși fără precauții în calea furtunii. Răcorit pentru o clipă, el a părăsit apoi Centrul... exact așa cum a venit, adică fără a rezolva problema esențială a unui reprezentant român la UNESCO: împiedicarea lui Hăulică de a deschide expoziția lui Covrig. Așa că a doua zi, care cădea tocmai într-o vineri, a revenit la Centrul..., de data aceasta însoțit și de puterea fermă de argumentație a unui baston, a năvălit în biroul lui Virgil Tănase și a prins a lovi gospodărește în dreapta și în stînga, a prăvăli scrumiere, pixuri, bibliorafturi și alte piese de birotică. Întrebat, cu acea timiditate specifică oricărui director agresat în propriul său habitat cultural, cam ce înseamnă toate acestea și unde ar trebui ele situate exact, în vecinătatea poliției sau în aceea a balamucului, purtătorul de baston Eugen Mihaescu i-a mărturisit lui Virgil Tănase că tot ceea ce a văzut el în acele momente nu este decît exemplul firav și repetiția anemică a ceea ce va urma să vadă în sala de expoziții dacă Hăulică va pune cumva piciorul pe acolo. Apoi, așa cum îi stă bine unui reprezentant UNESCO responsabil și cu sentimentul datoriei împlinite, fostul caricaturist și-a luat bastonul și a purces. Mișcat de această vizită plină de bunăvoință și de curtoazie – așa e, suntem în plin mediu diplomatic! –, Virgil Tănase a trimis o depeșă la Externe, așa cum impun uzanțele, în care a relatat grațiosul eveniment. Dar n-a apucat bine să trimită legiuitul semnal, că pe firul (roșu!) l-a chemat blajina voce a Președintelui, venită tocmai de pe dealul Cotrocenilor, care i-a spus că... mai, dragă, știi... sunt sensibilizați... adică este de înțeles după... așa că este de evitat ca Hăulică... etc. etc. etc., semn că după ce și-a pus bastonul în cui, reprezentantul de la UNESCO a dat fuga la telefon pentru a-și informa reprezentatul asupra catastrofei pe cale de a se dezlănțui la Paris: Dan Hăulică va deschide o expoziție

Doru Covrig la Centrul cultural român! Pînă la un punct totuși este în ordine și într-o deplină armonie cu natura practică și cu obiceiurile preopinente. Virgil Tănase mai fost directorul Centrului cultural... și nu este neobișnuit că este din nou, Dan Hăulică a deschis su expoziții, așadar nu este prin nimic ieșit din comunul că urma să deschidă încă una, iar Eugen Mihaescu buie în mod fatal să facă anumite lucruri cu mîinile tinerețe făcea caricatură, în țară le scăpa pe sub chil animatoarelor de la Hustler, iar la Paris le-a dat un mai înalt, de o bărbăție vecină cu eroismul, punîndu-anime dibaci un baston devenit prompt dușmanu moarte al scrumierelor. Ceea ce se arată, însă, mult greu de înțeles este miracolul prin care Ion Iliescu, mai președintele țării, a fost determinat să-l sune pe gil Tănase și să-i ceara acestuia, așa, ca un prieten cu multă experiență, să-l cruce pe Mihaescu de ofensa u toare pe care i-ar aduce-o Hăulică prin deschiderea expoziției. Care să fie mecanismul implicării lui Ilie tocmai acum, cînd în țară sunt atîtea evenimente cor cate, în problema națională a unui... vernisaj? La o menea întrebare nu am decît un singur răspuns: da armată funcția bate gradul, în lumea politică s-ar put fie invers. Numai așa se poate explica de ce Președî României execută ordinele unui caricaturist. Caricat și atît?

Pavel Șu

P.S. Ceea ce la Paris s-a făcut cu bastonul, în E rești se face cu schela și cu organizarea de șantier. C ria Catacomba, un adevărat reper al artelor plastice r nești din ultimii zece ani, a fost pur și simplu închis decizia..., „constructorului” care face consolidarea zeului. Cel puțin așa se spune. Și dacă tot se spune pot să-i spun și eu „constructorului” atît: jos labele Catacomba! Și să-i mai promit că am să revin cîn avea și alte informații. (P.Ș.)

MUZICĂ

Singurătatea artistului de cursă lungă

...a FOST și rămîne un luptător, un luptător singuratec, un perfecționist tenace ce perseverează în împlinirea visului său, acela de a-și acorda sunetele unui ideal potrivit căruia muzica, muzica sa, se dorește a fi o incantație ce poate dobîndi valențe apropiate unui adevărat ritual. Nu este un lucru obișnuit astăzi cînd sub pulpana ocrotitoare a postmodernismului se justifică conjunctural aproape orice, cînd modele artistice se schimbă după sezon, după trebuințe, după oportunități.

Acesta este portretul artistului care, la pragul de sus al celui de al șaselea deceniu de viață, ne lasă să observăm că a împlinit multe, că are de împlinit multe în continuare.

Considerată la nivelul celor peste o sută de opus-uri, muzica sa se sprijină temeinic pe ceea ce îndeobște numim datele fizice ale sunetului considerat în datele lui fundamentale, trunchiul de bază lăsându-se a fi deșirat, mlădiat, recompus, reconsiderat, iar aceasta conform unei geometrii spirituale ce se sprijină pe funcțiile ancestrale ale relațiilor dintre sunete, dintre sunete și noi înșine; este un fapt ce conferă creației lui Horațiu Rădulescu un caracter quasiexotic, în egală măsură atemporal și permanent actual.

Zilele trecute, Societatea de Muzică Contemporană din Lausanne, din Elveția, i-a dedicat un întreg concert; momentul a fost prefațat de cuvîntul unuia dintre cei mai erudiți exegeți în domeniul creației contemporane, publicistul Harry Halbreich, colaborator permanent al celebrei publicații pariziene „Le Monde de la Musique”; concertul a fost preluat de Radio Suisse Romande, programul Espace 2, și a cuprins, de asemenea, un extins cuvînt al artistului. Concertul s-a bucurat de participarea violoncelistei engleze Catherine Marie Tunnell, de asemenea de aceea a pianistei Dana Ciocârlie, actualmente stabilită la Paris.

Numărul pe luna iunie al aceleiași reviste îi consacră compozitorului Horațiu Rădulescu trei pagini generoase, o convorbire amplă; erau cuprinse extrase din partituri aglomerate de o grafie multicoloră, geometrică, sugestivă, era prezentată discografia completă, principalele creații, succesiunea momentelor operei componistice începînd cu acel impresionant *Taaroa*, op. 7, pentru orchestră, scris în urma cu peste trei decenii, și continuînd pînă în zilele noastre cu tulburătoarea Sonata pentru pian, cea de a treia, op. 86, concepută în urmă cu trei ani și prezentată în cadrul ediției din anul 2000 a marelui festival pianistic al Franței, cea mai importanta mani-

Compozitor francez de origine română, Horațiu Rădulescu a părăsit Bucureștiul natal la sfîrșitul anilor '60, imediat după terminarea studiilor universitare împlinite la clasele măștrilor Tiberiu Olah, Ștefan Niculescu, Aurel Stroe.

A trăit în Franța, la Versailles, apoi în sudul Germaniei; în vremea din urmă Rădulescu este stabilit la Montreux, pe malul elvețian al lacului Léman; locul își are farmecul său, dispune de o magie proprie. Aici au creat Stravinski, Richard Strauss, Hindemith, Nabokov, Chopin... cu douăzeci și cinci de ani în urmă, înșiși compozitorul Olivier Messiaen a remarcat originalitatea absolută, cu totul promițătoare pe atunci, a creației muzicianului român.

Este inițiator al conceptului de muzică spectrală, muzică ale cărei structuri intonaționale se poziționează în baza raporturilor dintre elementele spectrului sonor. Muzica sa, economic scrisă, se desfășoară, însă, pe spații largi, generoase. Rădulescu este un autor prolific. Crede cu putere în ceea ce face. Este unul dintre puținii compozitori români ce dispun de o importantă audiență europeană și nord-americană. În România este cîntat rar, cu precădere la unele manifestări festivaliere ale «Săptămânii Internaționale a Muzicii Noi».

În luna mai a anului trecut l-am întâlnit la Berlin, la Auditorium-ul Muzeului Muzicii; susținea o conferință referitoare la unul dintre ultimele sale cvartete de coarde, lucrare care, ulterior, a fost prezentată cu concursul a patru muzicieni vienezi. Succesul de public a fost enorm.

O zi mai târziu, la Institutul Român de cultură «Titu Maiorescu», am avut bucuria de a-i fi găzduit muzica, de a-i fi comentat sistemul componistic, pe parcursul unei conferințe dedicate creației românești din cea de a doua jumătate a secolului trecut. Muzica sa are nevoie de un teritoriu apreciabil pentru a putea fi percepută la dimensiunile ei reale; mă refer atît la dimensiunile muzicale cît și la cele psihologice.

În momentul de față Horațiu Rădulescu lucrează la partitura unui Concert pentru violoncel și orchestră, o comandă exprimată de Radio-France; este o lucrare ce evocă mitul lui Ulise în viziunea lui James Joyce.

Lunar aproape, din ianuarie și pînă spre sfîrșitul acestui an, creația lui Horațiu Rădulescu este prezentă pe marile meridiane europene ale muzicii. Vor apărea mai multe imprimări discografice ce reiau o parte dintre lucrările din trecut ale maestrului. Muzica sa pare a nu avea trecut. Pare a avea un prezent perpetuu.

Dumitru Avakian

Omagiu

A TRECUT în neființă RINA CONSTANTINI (KETTY), pe numele ei adevărat E C A T E R I N A CONSTANTINESCU, prim-solistă a Operei Române.

Absolventă a Conservatorului de artă dramatică în 1943 la clasa profesoara Marioara Voiculescu și Marieta Sadova, ea a studiat dansul cu Elena Penescu-Liciu și a luat lecții de la maestrul Anton Romanovski. Din 1944 a fost angajată la Opera Română interpretînd roluri principalele: *Floarea roșie* de Glier, *Copelia* de Delibes, *Șeherezada* de Rimski-Korsacov, *Soția capitanului* de L. Profeta și *La piață* de M. Jora. A fost prima interpretă a Zaremei, un principal rol de caracter din opera *Fântâna din Baccisarai* de Asafiev. De asemenea a executat numeroase roluri solistice ale unor titluri coregrafice din operele: *Aida* și *Trubadur* de Verdi, *Cneazul Igor* de Borodin, *Faust* de Gounod, *Lakmé* de Delibes, *Ivan Susanin* de Glinka, *Căminul* de Bizet și *Orfeu* de Gluck. La Opera nouă, din 1950, ea a fost protagonista unor divertismente de bal diverse lucrări importante de operă, împărtaşind cu publicul larg măiestria dansului ei.

Rina Constantini a fost partenera unor mari artiști satori creînd cupluri de neuitat. A dansat cu marii artiști Anton Romanovski, cu Oleg Danovski, Trixi Ștefănescu, Gelu Barbu, Nicolae Bazaca, Ion Grama, Aștef Caracș și Bojidar Petrov.

S-a retras din carieră fără să se știe, trăind mult timp cu o pensie simbolică și insuficientă. A fost nedrept uitată, întrucît ea a reprezentat o filă de aur în istoria baletului românesc, încă de la înființarea lui fiind o artistă complexă.

A rămas un om demn și orgolios, care nu a acceptat deranjeze pe nimeni sau să solicite ajutorul cu preferat să dispară discret, ca o mare doamnă.

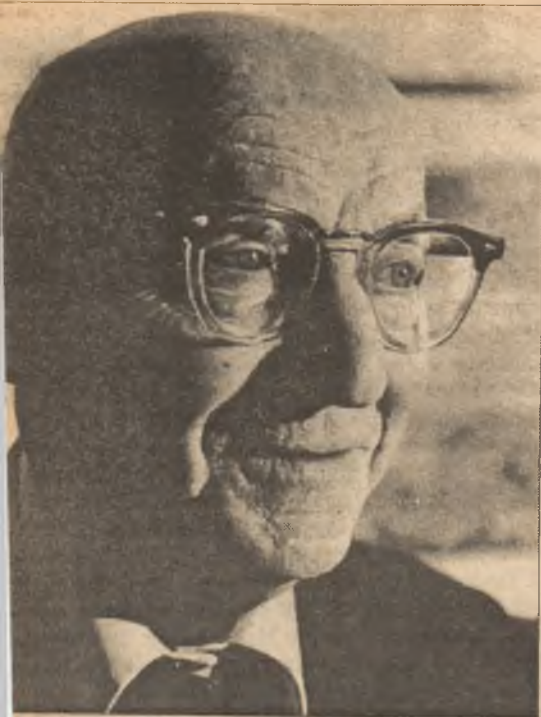
Rina Constantini a iubit dansul care a colorat întreaga sa ființă și viață. Chiar după retragere: pe scenă. Venea adesea la Operă, strecurându-se în loja artiștilor pentru a urmări evoluțiile tinerilor artiști pe care-i aprecia.

Prin dispariția sa lasă un gol în inimile iubitorilor de balet care au cunoscut-o și apreciat-o pentru talentul ei pașional, inegalabil.

Mihai Canc

Isaac BASHEVIS-SINGER

DUȘMANŢE

JADWIGA

HERMAN BRODER se întoarse cu fața în sus și deschise un ochi. Încă netrezit bine din vis, se întrebă dacă se află în America sau la Tzivkev, dacă nu cumva într-un lagăr german. Ba, tot fantazând, se închipui în ascunzătoarea lui din podul plin cu fân al unei șuri din Lipsk. Toate acestea se contopeau din când în când în mintea lui. Știa că se găsește în Brooklyn, dar auzea naziștii strigând. Scotocneau peste tot cu baionetele pen-

tru a da de dânsul, în vreme ce el se ghemuia tot mai adânc în fân. Vârful unei baionete îi atinse capul.

Pentru a se dezmetici pe deplin trebuia să facă un efort de voință. „De-ajuns!” își spuse și se ridică în capul oaselor. Dimineața era pe sfârșite. Jadwiga se sculase de mult. El se privi în oglinda de pe peretele din fața patului: un chip prelung; părul de pe țeastă, cândva roșu, acum, căzut în bună parte, gălbui, cu șuvițe cenușii; sub sprâncenele stufoase, niște ochi albaștri, scormonitori dar blânzi; nasul îngust; obraji supti; buzele subțiri.

Herman se deștepta întotdeauna obosit, secătuit de puteri, ca și cum ar fi luat parte toată noaptea la o bătălie. În dimineața asta avea chiar un cucui albastrui pe frunte. „De unde? Se întrebă el. Să fie de la baioneta din vis?” La gândul acesta îi veni să râdă. Pesemne că s-a lovit de o muchie a șifonierului în timpul nopții, când s-a dus la toaletă.

— Jadwiga! strigă el cu o voce somnoroasă.

Jadwiga se arătă în ușă. Era o poloneză cu fața îmbujorată, nasul cărn și ochi luminoși; părul blond-deschis îi era strâns la spate într-un coc prins cu un singur ac. Avea umerii obrajilor ieșiți în afară și buza de jos plină. Într-o mână ținea o cârpă de sters praf, în cealaltă o cană mică. Purta o rochie cu un desen în carouri roșii-verzi, cum nu se prea vede în aceste locuri, iar picioarele îi erau înfipite în niște papuci ponosiți.

După război, Jadwiga și-a petrecut un an, împreună cu Herman, într-un lagăr de refugiați din Germania, iar de trei ani se afla în America. Nu și-a pierdut totuși prospețimea și sfiiciunea unei fete poloneze de la țară. Nu folosea nici un fel de cosmetice. Învățase doar câteva cuvinte englezești. Lui Herman i se părea chiar că ea mai răspândește miresmele din Lipsk; în pat mirosea a romaniță. Din bucătărie venea o aromă de sfeclă roșie pusă la fiert, de cartofi noi, de mărar și de încă ceva, cu iz de vară și de pământ, căruia nu-i putea spune pe nume, dar care îi amintea, nu mai puțin, de Lipsk.

Ea îi aruncă o privire dojenitoare dar blajină și clătina din cap.

— E târziu, îi spuse dânsa. Am spălat rufele și am fost la cumpărături. Am mâncat de dimineață, dar aș mai putea pune câte ceva în gură.

Jadwiga vorbea o poloneză țărănească. Herman i se adresa în poloneză, uneori și în idiș, deși ea nu-l pricepea; se întâmpla să adauge niște citate în limba sfântă, din *Biblie*, sau o frază sau două din *Talmud*, asta depindea de starea lui de spirit. Ea îl asculta întotdeauna cu luare aminte.

— Șikse, cât e ceasul? o întrebă el.

— Exact zece.

— Dacă-i așa, să mă-mbrac.

— Vrei ceai?

— Nu, nu-i nevoie.

— Nu umba desculț. Îți aduc papucii. Ți i-am lustruit.

— Iarăși? Cine mai lustruiește papucii?

— Pielea li se uscăse și crăpa. Herman ridică din umeri.

— Cu ce i-ai lustruit? Cu smoală? Ai rămas o țărăncă din Lipsk.

Jadwiga se îndreptă spre șifonier și îi aduse halatul de casă și papucii. Cu toate că era soția lui și vecinii îi spuneau „doamna Broder”, ea se purta cu Herman de parcă s-ar mai afla încă la Tzivkev și ar mai fi slujnică în casa tatălui său, reb Șmuel-Leib Broder. Toată familia lui Herman pierise în cursul exterminărilor în masă. Herman mai trăia deoarece Jadwiga l-a ascuns în șura cu fân a gospodăriei părinților ei din satul Lipsk. Mama ei habar nu avea că cineva e pitit în șura lor. După eliberare, în 1945, Herman a aflat de la niște supraviețuitori că Tamara, soția lui, a fost împușcată, după ce i s-au luat copiii, pentru a fi și ei uciși. Herman a părăsit Polonia împreună cu Jadwiga, îndreptându-se spre Germania, unde și-a găsit adăpost într-un lagăr. Mai târziu, când a căpătat viza americană, Herman s-a căsătorit cu Jadwiga; firește, n-a fost decât o căsătorie civilă. Ea era gata să treacă la mozaism, dar lui i se păru fără rost s-o împovăreze cu o credință ale cărei legi nici el nu le mai respecta.

Drumul îndelungat și primejdios spre Germania, apoi traversarea oceanului până la Halifax pe o navă militară și călătoria cu autobuzul către New York au buimăcit-o pur și simplu pe Jadwiga. Nici acum nu avea curajul să intre în metrou. Nu se îndepărta de clădirea în care locuiau decât până la prima încrucișare de străzi. Nici nu simțea nevoia să se ducă undeva. Pe Mermaid Avenue găsea de toate: pâine, fructe, legume, carne cușer (Herman nu mânca niciodată carne de porc) și, în răstimpuri, o pereche de pantofi și o rochie.

Schimbarea intervenită în viața Jadwigăi părea un act providențial. Timp de trei ani, Herman a depins întrul totul de dânsa. Ea îi ducea mâncare și apă în podul surii și căra de acolo dejectiile lui. Ori de câte ori, sora ei, Marianna avea de gând să urce acolo, Jadwiga i-o lua repede înainte și-i dădea de știre lui Herman, așa ca el să aibă timp să se infunde cât mai adânc în vizuina lui de fân. Vara, când umpleau podul cu nutreț proaspăt, Jadwiga îl ascundea în pivnița de cartofi. Punea astfel tot timpul în joc viața mamei sale și a Mariannei. Dacă naziștii ar fi aflat că în șură se află un evreu, le-ar fi impușcat pe cele trei femei, poate că ar fi dat foc întregului sat.

Acum, Jadwiga locuia la unul din etajele superioare ale unei clădiri cu apartamente de închiriat din Brooklyn. Avea două camere princiare, un vestiar, o baie, o bucătărie cu frigider și plită cu gaze, electricitate, chiar și un telefon la care Herman o suna când călătorea pentru a vinde cărți. Oricât de departe l-ar fi dus pe Herman negoțul acesta, glasul lui îi suna Jadwigăi ca foarte apropiat. Când era bine dispus, el îi fredona la telefon cântecul ei preferat:

*O, un fecioraș de vom căpăta,
Ridicați-L pe Domnul în slavă!*

În ce, oare, îl vom legăna?

Ridicați-L pe Domnul în slavă!

Pe uliță-n jos, de stele luminată

E-o covată adânc în nămeți scufundată.

În ea cu-n cântecel o să-l dăm în leagăn

Pe feciorașul nostru fără de seamă.

Nu au mers mai departe de acest cântec: Herman evita s-o lase însărcinată pe Jadwiga. Într-o lume în care a fost posibil ca mamelor să li se smulgă din brațe copiii, pentru a fi împușcați sub ochii lor, nu se cuvenea să mai faci copii. Pentru Jadwiga, locuința pe care i-a dăruit-o Herman compensa lipsa copiilor. Îi apărea ca un palat fermecat din povestile istorisite de bătrânele satului când torc inul sau scarmână pene. Apeși pe un nasture din perete și se aprind luminile. Dintr-o țevă curge apă rece sau caldă. Întreii un buton și țâșnesc

o flacără la care poți fierbe mâncarea. Există o cadă în care te poți îmbaia în fiecare zi, așa că ramâi curat și nu mai știi de păduchi și de purici. Dar radioul! Herman îl fixa la un post care avea dimineața și seara emisiuni în limba poloneză; încăperea se umplea de melodii de acasă, de mazurci și polci, iar duminica, un preot ținea o predică; veneau știri din Polonia încăpută pe mâinile bolșevicilor.

Jadwiga nu știa nici să scrie și nici să citească. Misivele către mama și sora ei le scria Herman. Tot el îi citea răspunsul lor, așternut pe hârtie de către învățătorul din sat. Marianna pune uneori în plic un bob de grâu, ori o florică sau o frunză de măr cu codița, care să amintească de Lipsk celor din îndepărtata Americă.

Da, aici, în această țară străină, Herman era și soțul, și fratele, și tatăl, și Dumnezeuul Jadwigăi. Se îndrăgostise de dânsul încă de pe vremea când fusese slujnică în casa părinților lui. De când își ducea viața alături de el pe noi meleaguri, socotea că nu a greșit văzând în el un om destoinic și înțelept, care se descurcă în lumea asta ciudată: călătorește în trenuri și autobuze, citește cărți și ziare, câștigă bani. Când avea nevoie de ceva în casă, era de-ajuns să-i spună, că el îi și aducea ori îi trimitea printr-un comisionar. Jadwiga semna dovada de primire cu trei cruci mici, cum o învățase dânsul.

Odata, la un 17 mai, de ziua ei onomastică, a primit în dar de la Herman doi papagali mici, cu pene viu colorate și coada lungă. Cel galben era un bărbuș, cel albastru — o femeiușcă. Jadwiga le-a dat numele de Woytus și Marianna, după tatăl ei mult iubit și sora ei. Când tatăl ei a murit, maică-sa și-a luat alt bărbat, care își bătea copiii vitregi. Jadwiga a fost nevoită să plece de acasă și să slujească la evrei.

Dacă Herman ar fi stat mai mult pe acasă ori măcar și-ar fi petrecut toate nopțile alături de ea, Jadwiga ar fi fost întrul totul fericită. Dar el era mereu purtat pe drumuri de treburile lui; numai așa putea asigura traiul lor. Când el lipsea, Jadwiga puneă întotdeauna lanțul la ușa de intrare de teama hoților. Nici pe vecini nu-i lăsa înăuntru. Femeile vârstnice din clădire vorbeau cu ea într-un amestec de rusește, englezește și idiș. Se băgau în viața ei, voiau să știe de unde se trage și cu ce se ocupă soțul ei. Herman a prevenit-o să nu se lase trasă de limbă și să le spună cât mai puține lucruri. A izbutit s-o învețe cum să le răspundă în engleză: „Excuse me, I have no time”.

MAȘA

SIFRE-PESIE și Mașa locuiau la etajul trei al unei case cu veranda ruinată și parterul gol, ale cărui ferestre erau bătute în scânduri și în bucăți de tablă. Călcând pe podeaua din dale sparte a verandei, Herman ajunse la scară. Urcă două trepte și se opri, nu pentru că era prea obosit, ci pentru că avea nevoie de timp pentru a duce la capăt o plasmuire a minții lui. Ce s-ar întâmpla dacă pământul s-ar despica în două jumătăți, exact între Brooklyn și Bronx? Ar fi nevoit să rămână aici. Jumătatea în care se află Jadwiga ar fi atrasă de o altă stea, într-o nouă constelație. Și ce s-ar întâmpla pe urmă? Dacă teoria lui Nietzsche despre eterna reîntoarcere e valabilă, atunci accidentul acesta cosmic s-ar mai fi putut petrece odată cu miliarde de ani în urmă. Dumnezeu face tot ce stă în puterea Sa, scrisese undeva Spinoza.

Herman avea cheia locuinței. Intră și bătu la ușa bucătăriei. I-o deschise imediat Mașa. Nu era înaltă, dar zveltețea ei și felul în care își ținea capul creau impresia că ar fi. Avea părul negru, cu reflexe roșii.

O POVESTE DE IUBIRE

foc și smoală. Fața Mașei era orbitor de albă, ochii – de un albastru luminos, cu irizări verzui, nasul – îngust, bărbia – ascuțită. Pentru că era trasă la față, umerii obrajilor îi ieșeau în relief. Între buzele ei pline atârna o țigară. Chipul ei trăda tăria omului care a supraviețuit unor primejdii mortale. Mașa cântărea acum cincizeci și cinci de kilograme, după ce la eliberare avusese treizeci și șase.

– Unde-i mama ta? o întreabă Herman.

– În camera ei. Vine-ndată. Ia loc.

– Ți-am adus un dar, spuse el și-i întinse un pachetel.

– Un dar? Nu-ți prea stă în fire să-mi aduci daruri. Ce e?

– O casetă de mărci poștale.

– De mărci poștale? Ai nimerit. Are înăuntru și mărci? Da, sunt. Am de scris circa o sută de scrisori, dar trec săptămâni până mă hotărâsc să pun mâna pe toc. Îmi găsesc întotdeauna scuza că n-am în casă mărci. Acum n-o să-mi mai meargă. Îți mulțumesc, dragule. Dar nu cheltui atâția bani. Hai să stăm la masă. Am pregătit ceva care-ți place: carne cu fulgi de ovăz.

– Mi-ai promis că n-ai să mai gătești mâncăruri cu carne.

– Mi-am promis și mie, dar fără carne gătitul n-are nici un rost. Dumnezeu însuși consumă carne – carne de om. Nu există veritabili vegetarieni, nici dacă i-ai căuta cu lumânarea. De-ai fi văzut ceea ce am văzut eu, ți-ai fi dat seama că Dumnezeu aprobă mâcelul.

– Nu trebuie să facem tot ce vrea Dumnezeu.

– Ba trebuie.

Camera lui Herman se afla sub acoperiș și, vara, se încălezea tare. Numai dimineata, înainte de răsăritul soarelui, aerul ei era suportabil. O funingine deasă pătrundea prin fereastra deschisă. Deși Mașa schimba mereu cearșafurile și fețele de pernă, ele arătau întotdeauna murdare. Pardoseala avea găuri și, noaptea, se auzea de sub dale rătăcit de șoareci. Mașa așezase de mai multe ori o capcană, dar lupta cu moartea a fapturilor prinse în ea îl îngrozea pe Herman. Cobora din pat în toiul nopții și le dădea drumul.

De îndată ce a intrat în camera lui, s-a întins pe pat. În trupul său colcăiau dureri. Suferea de reumatism, îl săgeta prin șale. Avea uneori senzația că umblă cu o tumoare la șira spinării. Nu avea răbdare să se ducă la doctori și nici nu avea încredere în ei. Anii hitlerismului au sădit în el o oboseală de care nu a scăpat niciodată. Numai când făcea dragoste cu Mașa nu o simțea.

Asfințise, dar văzduhul era încă străveziu. Pe firmament răsărise o singură stea, albastră și verzuie, îndepărtată și totuși apropiată, de o strălucire atât de intensă, că pe Herman îl trecură fiori. Din înălțimea ei în univers o linie pornea de-a dreptul spre ochiul lui. Corpul acesta ceresc – dacă era într-adevăr un corp – fre-măta de o bucurie cosmică și își râdea de micimea fizică și spirituală a unei ființe care avea numai vocația suferinței.

Se deschise ușa și intră Mașa. În semi-obscuritate, pe chipul ei juca un mozaic de umbre. Ochii ei păreau să-și iște o lumină proprie. Între buze ținea o țigară. Herman o avertizase în repetate rânduri că o să dea foc casei cu țigările ei. „Mai devreme sau mai târziu tot o să ard”, îi răspundea ea de fiecare dată. Stătea acum lângă ușa și trăgea fumul în piept. Jarul țigării imprimă o clipă pe chipul ei răsfrângerile unui incendiu fantastic. Mașa luă apoi de pe un scaun o carte și o revistă și se așeză. „Părinte cereșc, aici e cald ca în iad”, spuse ea.

În pofida fierbințelii, Mașa nu se dezbracă atâta timp cât mama ei rămase trează. Pentru a păstra aparențele, își făcuse, ca și în alte dați, un culcuș pe sofa din camera mare.

În camera Șifre-Pesiei era acum întuneric, dar Mașa mai ședea pe scaun în odaia lui Herman și fuma o țigară după alta. Herman știa că se gândește la o povestire cu care să însoțească scena de dragoste ce stătea să înceapă. Mașa se ase-muia ea însăși cu Șeherezada. Sărutările, mângâierile, clipele de grație arzătoare se împleteau întotdeauna cu amintiri din ghetouri și lagăre, din peregrinările printre ruinele Poloniei. De fiecare dată, bărbații se țineau după ea – în buncăre, în pădure, în spitalul unde a lucrat ca soră.

Avea de istorisit o sumedenie de întâmplări. Uneori, lăsa impresia că le plămuieste, dar Herman știa că ea nu minte. Eliberarea îi prilejuise experiențe de viață extrem de complicate. Toate povestirile ei duceau la una și aceeași concluzie: dacă Dumnezeu avusese de gând ca, prin persecuțiile și masacrele hitleriste, să îndrepte moravurile poporului Său ales, atunci El s-a înșelat amar. În cea mai mare parte a lor, evreii laici care au izbutit să se salveze nu au învățat nimic din farădelegile de care au fost loviți.

Mașa se lăuda cu faptele ei, dar își recunoștea totodată păcatele. Herman o ruga să nu fumeze în pat, dar ea îi răspundea răsând și suflându-i fum în față, în timp ce scrumul de țigară se răsfirea pe așternut. Mesteca mereu gumă, strivea între dinți bucăți de ciocolată, bea Coca-Cola. Lui Herman îi aducea gustări din bucătărie. Jocul iubirii nu era pentru ei o simplă relație sexuală între un bărbat și o femeie, ci un ritual care dura adesea până în zori; îi amintea lui Herman de străbunii care obișnuiau să istorisească miracolul ieșirii din Egipt până ce pe cer se arăta lucea-fărul de dimineată.

Mulți dintre evreii care populau povestirile Mașei fuseseră uciși, pieriseră în epidemii gri erau închiși în Uniunea Sovietică. Alții s-au stabilit în Canada, în Israel, la New York. Mașa intrase odată într-o brutărie, să cumpere niște copturi, și și-a dat seama că patronul este un fost kapo. Câțiva refugiați au recunoscut-o în cafeteria de pe Tremont Avenue, la pupitrul ei de casieră. Unii s-au îmbogățit în America – au devenit proprietari de fabrici, hoteluri, mari magazine. Văduii și-au luat alte neveste, văduvele – alți bărbați. Femei, care-și pierduseră copiii și mai erau tinere, au născut alți copii după recăsătorie. Bărbați, care îndată după război făcuseră contrabandă în Germania ori afaceri pe piața neagră, au luat de neveste fete germane, unele dintre ele fiice și surori de naști. Și nimeni nu s-a căit pentru faptele sale – nici tortionarul și nici victima.

Nu o dată a încercat Herman să smulgă de la Mașa promisiunea că nu vor mai rămâne treji până târziu în noapte. Era necesar ca amândoi să plece devreme la lucru. Dar Mașa părea să nu aibă deloc nevoie de somn. Ațipea și, după câteva minute, se trezea înviorată, odihnită. O torturau visurile. Striga în somn, vorbea nemțește, rusește, leștește. I se arătau morții. Aprindea o lanternă, ca Herman să vadă semnele lăsate de ei pe bratele sale, pe sâni, pe coapse. Tatăl ei îi apărea în vis și-i citea versuri scrise de el pe cealaltă lume. Îi rămânea câte o strofă în minte și i-o recita lui Herman.

Deși avusese în trecut propriile ei aventuri amoroase, Mașa nu-i putea ierta lui Herman precedentele lui legături cu femeii – nici chiar cu cele care muriseră între timp. A iubit-o cu adevărat pe Tamara, mama copiilor săi? Corpul Tamarei i s-a părut mai atrăgător decât al ei? Prin ce? Și ce a fost cu acea studentă de la romanistică, fata care-și împletea părul în cozi lungi? Dar Jadwiga? E chiar atât de recent cum spune dânsul? Ce s-ar întâmpla dacă Jadwiga ar muri subit? Sau dacă s-ar sinucide? Și dacă ea, Mașa, ar muri, câtă

vreme și-ar mai aminti de dânsa? Cât timp ar trebui să treacă până și-ar găsi o altă iubită? Măcar o dată să fie cinstit și să-i răspundă sincer!

– Dar tu, o întreabă Herman, cât de mult ai aștepta?

– Eu n-o să mai am pe nimeni.

– Chiar crezi asta?

– Da, diavol ce ești, asta-i sfântul ade-văr.

TAMARA

DUPĂ ce și-a petrecut doar câteva zile alături de Jadwiga, Herman plecă din nou, dar nu pentru a se întâlni iar cu Mașa, ci pentru a o vizita pe Tamara, care-și închiriasse o casuță în Munții Cats-kill.

Deși trebuia să dureze numai cinci ore, călătoria s-a întins aproape o zi întreagă. Autocarul s-a oprit la o stație de capăt, unde călătorii aveau de așteptat un alt autocar. Vremea mai era vărată, dar zilele se scurtaseră. După asfințitul soarelui, apărură cornul lunii, care se ascunse curând după un nor. Pe cerul întunecat se iviră stelele. Șoferul celui de-al doilea autocar stinse luminile din interior, pentru că din pricina lor nu putea vedea bine șoseaua îngustă și plină de curbe. După ce au străbătut o zonă împădurită, s-au trezit brusc în dreptul unui hotel cu fațada puternic luminată: bărbați și femei jucau cărți pe terasa lui. Au trecut în viteză prin fața acestui tablou, care părea amăgitor, ca un miraj.

Șoferul opri în fața Hotelului „Palace” și aprinse luminile din autocar. Aici trebuia să coboare Herman. Hotelul era aidoma celui pe care îl văzuse ceva mai înainte: aceeași terasă, aceleași scaune, aceleași mese, aceiași bărbați și femei, adânciți în jocul de cărți. „Oare s-a învățat autocarul într-un cerc?” se întreabă Herman. De atâta stat pe banchetă își simțea picioarele amorțite, dar urcă în salturi scara largă a hotelului.

Deodată, apărură Tamara. Purta o bluză albă, fustă de culoare închisă, pantofi albi. Avea fața bronzată și arăta întinerită. Își schimbase pieptănătura. Îi alergă în întâmpinare, îi luă valiza din mână și îl prezentă femeilor de la o masă de joc. Una dintre ele, în costum de baie și cu o jachetă pe umeri, aruncă o scurtă privire asupra cărților ei înainte de a spune cu o voce răgușită: „Cum poate un bărbat să lase atâta vreme singură o femeie atât de frumoasă? Bărbații roiesc în jurul ei ca muștele în jurul mierii.

– De ce a durat atâta? îl întreabă Tamara.

Tamara era culcată pe patul ei, iar Herman se întinsese pe patul de campanie adus în casuță pentru dânsul. Nici unul dintre ei nu putea, însă, dormi. Herman ațipise, dar, după câteva clipe, tresărise din somn. Patul de campanie scârțâi sub el.

– Nu dormi? întreabă Tamara.

– Nici o grijă, o să adorm.

– Am niște somnifere. Vrei o pastilă? Eu iau și, totuși, rămân trează. Când, într-un târziu, mă prinde somnul, de fapt nu dorm, ci mă scufund în gol. Îți aduc somniferul.

– Nu, Tamara, mă pot lipsi.

– Vrei să te zvârcolești totată noaptea?

– Dacă-ai fi lângă tine aș dormi.

Tamara tăcu un răstimp. Apoi îi spuse:

– Ce noimă ar avea? Ai o soție. Eu sunt un cadavru, Herman. Cu un cadavru nu te culci.

– Dar eu ce sunt?

– Credeam că măcar Jadwigăi îi ești credincios.

– Ți-am spus toată povestea.

– Așa e, mi-ai spus-o. Mai înainte, când cineva îmi istorisea ceva, pricepeam despre ce e vorba. Acum, aud bine cuvintele, dar mi se pare că ele nu pătrund în

mine. Alunecă... așa cum alunecă paturile de apă pe o mușama. Dacă n-ai simți bine în patul tău, atunci vino aici – Da, vin.

Herman se ridică pe întuneric de pe patul de campanie. Se strecură sub perna Tamarei și, cu toate că nu se lipi de dânsa, simți căldura trupului ei – și încă ceva care uitase în anii în care au fost rupți de altul, ceva matern și, totodată, ex-de-straniu. Tamara stătea nemișcată spate. Fără a o fi atins, simți plinătate nărilor ei. Era intimidat ca un mire în noaptea nunții. Anii așezaseră între ei un despărțitor. Pătura era adânc prinsă saltea și Herman ar fi vrut s-o roage pe marama s-o tragă de acolo, dar nu îndrăznă.

– Câtă vreme a trecut de când n-ai mai stat așa, împreună? zise Tamara.

– Mai puțin de zece.

– Într-adevăr? Mi se pare o veșnicie. Numai Dumnezeu poate face adevărate lucruri într-un timp atât de scurt.

– Aveam impresia că nu credeați în Dumnezeu, Tamara.

– După cele întâmplate copiilor încetă să cred. Unde eram în ziua de Kipur în 1940? La Minsk. Coseam până într-o fabrică și-mi câștigam în fel rația de pâine. Locuiam într-o masă printre creștini. M-am hotărât să mă duc de Iom Kipur. Ce rost ar fi avut să pe-acolo? Nici n-ar fi fost prudent să arăc cinilor că ești religios. Dar, când s-a ratat și m-am gândit că pe undeva evreii cită „Kol Nidrei”, n-am mai putut înfrâna nimic...

– Spuneai că băieții noștri n-au mai văzut pe David și Ioheved vin să te vadă.

Herman regretă pe loc aceste cuvinte. Tamara nu făcu nici o mișcare, dar gemu, de parcă ar fi fost șocat de spuiul lui Herman. Tamara așteptă ca vârcururile să înceteze, apoi spuse:

– Nu mi-ai dat crezare. Mai bine să tac.

– Te cred, Tamara. Cei care se iese de toate, sunt în stare să se încrede în toate.

– Chiar dacă aș vrea, nu ți-aș descrie totul. Nu găsesc decât o explicație – că sunt nebună. Dar și nebunia ta s-a aibă o pricină.

– Când vin? Atunci când visezi?

– Nu știu. Ți-am spus-o. Nu do-mă prăbușesc într-un abis. Cad și ca ajung niciodată la fund. Apoi rămân nată și plutesc. Asta-i numai un ex-Mi se întâmplă atâtea lucruri de ca mi amintesc și pe care nu le pot împănimănu. Ziua treacă-meargă, dar rîmi sunt pline de groază. Pesemne trebiu să mă duc la un psihiatru, dar m-ar putea el ajuta? Probabil că și lucrul pe care ar fi el în stare să-l fac să dea nume latinești chinurilor mele duc la doctor cu un singur scop: prescrie somnifere. Copiii – da, vin ne. Uneori rămân până în zori.

– Ce-ți spun?

– O, vorbesc toată noaptea, dar mă trezesc, nu-mi amintesc nimic. Dacă, vreodată, rețin câteva cuvinte foarte repede. Rămân, însă, cu sen-tul că ei există pe undeva și că voi în contact cu mine. Uneori, merg cu zbor împreună cu ei – nu știu prea

În române
Anton C

Fragmente din romanul
în curs de apariție la Editura Ha-

¹ Rugăciunea cu care începe sluj-seara de ajun a sărbătorii de Iom Potrivit textului ei, toate dezicer-lemne de la religia mozaică impu-evrei, sunt declarate ca nevalabile

Libertatea, o poveste

La Editura Humanitas a apărut o a doua ediție a lui Stuart Mill, în traducerea Adrian-Paul Iliescu, profesor la Facultatea de Filosofie a Universității București, autor, între altele, al unor cărți de filosofie a politicii (*Conservatismul anglo-saxon* 1996, *Liberalismul între succese și*

tot n-ar avea dreptul să îl împiedice de la exprimarea acestei opinii. „Câtă vreme arena rămâne deschisă pentru confruntări, putem spera că, dacă există un adevăr mai profund, el va fi descoperit îndată ce spiritul uman va fi capabil să-l recunoască; iar între timp putem fi siguri că ne-am apropiat de adevăr în măsura în care era posibil s-o facem deocamdată.”

Pledoaria pentru varietate și concurență (în toate domeniile) ca surse de progres, și refuzul tiraniei majorității ca incompatibile cu libertatea constituie principii fundamentale ale liberalismului modern. Individualismul și toleranța se împacă foarte bine în acest context, Mill afirmând ceea ce ulterior s-a numit principiul „maximei libertăți compatibile cu libertatea celorlalți” sau al „maximei libertăți egale”: „Singura libertate demnă de acest nume este aceea de a-ți urmări binele propriu, în felul tău propriu, atâta timp cât nu încerci să lipsești pe alții de binele lor sau să-i împiedici să și-l dobândească”. Ideea bază a eseului lui Mill este că individul trebuie să fie suveran asupra propriului trup și spirit, el fiind de altfel și sursă tuturor lucrurilor bune (pentru sine și comunitate): „Începutul tuturor lucrurilor înțelepte și nobile vine și trebuie să vină de la indivizi; în general, mai întâi de la un singur individ.” (Un capitol al eseului se intitulează de altfel *Despre individualitate, ca unul din elementele bunele-stări*). Birocrația, care creează lipsa de inițiativă, e astfel semnul cel mai sigur al lipsei de libertate. Mill are încredere în libertate și în rațiunea responsabilă a fiecărui individ matur. De aceea, consideră că binele individual nu trebuie să fie subordonat unui așa-zis bine general (care nu e, în fond, decât suma intereselor individuale), tot astfel cum nici o autoritate nu trebuie să constrângă indivizii la ceea ce consideră ea că ar fi spre propriul său bine. „Pe termen lung, valoarea unui stat este valoarea indivizilor care îl compun; și un stat care lasă pe planul al doilea interesul dezvoltării și înălțării lor spirituale, preferându-i un grad mai mare de competență administrativă sau acel simulacru de competență pe care îl dă practica în chestiuni de amănunt; un stat care face din cetățenii săi niște pitici, pentru ca ei să fie instrumente mai docile în mâinile sale, chiar dacă o face în scopuri benefice – un asemenea stat va constata că nici un lucru realmente mare nu se poate realiza cu oameni mici”. Rezultatele guvernării comuniste nu fac decât să confirme astăzi critica ideii de bine general și necesitatea unei sfere private.

Povestea, o libertate

„IATĂ o poveste care poate fi auzită pretutindeni, pentru că se regăsește în aproape toate culturile. Stăpânul și-a chemat într-o zi sclavii și le-a spus: Sunteți liberi. – Cum? Au strigat sclavii. Dar nu tu hotărăști acest lucru! Noi trebuie s-o facem, altfel nu are nici un rost. – Ei bine, a spus stăpânul, hotărăși-vă. – Cum? Au strigat din nou sclavii. Ne poruncești? Dar ce rost are să fim liberi? Discuția, care pornise pe o cale greșită, a ajuns repede la ceartă. A urmat un război îndelungat, care a tinut atât de mult încât cei care mai iau și astăzi parte la el au uitat de ce anume a început”.

Istoria e specifică celor incluse de Jean-Claude Carrière în *Cercul mincinoșilor* (Povești filosofice din toată lumea) retipărit la Humanitas, noiembrie 2001 (prima ediție, 1999, a stărnit un foarte viu interes pentru scenariul și dramaturgul care lucrase cu Bunuel, Milos Forman, Jean-Luc Godard, Peter Brook și care s-a revelat, în ultimul deceniu, ca pasionat al filosofiei orientale). E specifică, fiindcă nu poate fi definită ca aparținând unei anume culturi – în pură tradiție a oralității –, e pe tipar „vechi” și totuși adaptată timpurilor noastre. Jean-Claude Carrière a selectat textele după modelul crestomațiilor medievale (fără a le transcrie „exact”, fără a ține prea mult seama de originalitate, și cu atât mai puțin de edițiile sau aparatul critic care însoțiseră, cândva, undeva, aceste povești – în ideea că „umbrela e a ta, dar ploaia e a tuturor”... sau, cum spunea un clasic arab, Ibn al-Muqaffa, înțelepciunea e toată a lui Allah, meritul nostru fiind doar arta cu care înșurim mărgăritarele). „Mincinoșii”, povestitorii, vin mai ales din

Toate poveștile vorbesc, în fond, despre noi. „Un om normal este acela în stare să-și istorisească propria sa poveste”.

Cu toate că autorul crestomației a inclus și povestioare moderne, story-uri din mass-media, variante actuale ale unor parabole, de preferință contradictorii, proverbe (care, „asemeni mănuiilor”, pot fi întoarse pe dos și care, așa adăuga, ne apără mâinile de arsură), majoritatea tiparelor clasice pot fi lesne recunoscute. Deși măturisește că fabulele îl plictisesc, fiindcă închid, mai degrabă (prin morala finală pecetluitoare), în loc să deschidă, și că a vrut să nu le includă, autorul nu le poate evita. Admirabil că a ales variantele atribuite arabului Luqman, și nu lui Esop (Luqman – despre care nu se știe sigur dacă a existat – a transformat majoritatea moralitelor esopice; de pildă, în vestita fabulă despre iepurele care face mulți pui, iar leul „numai unul, dar leu”, la Esop morala e: „meritul nu trebuie să-l măsurăm cu ocaua”, iar la Luqman, accentul cade asupra nașterii, urmașul fiind în lumea arabă cea mai de preț comoară). Ce-i drept, consecvent convingerilor sale, Carrière nu transcrie finalurile moralizatoare, lăsându-ne să tragem singuri învățămintele (altminteri, cum bine spune un înțelept sufi, „ar fi ca și cum negustorul de fructe și-ar mânca marfa sub ochii tăi și nu ți-ar pune în palmă decât coaja”).

Nu pot decât să-i îndemn pe toți cei care, la vremea potrivită, s-au bucurat de isprăvile lui Nastratin, Guha, de parabolele sufi, de învățăturile zen, de articolele „cu miez” din ziare, de povestioarele lui Martin Buber sau bancurile lui Bulă (pe care, vai, Carrière nu-l cunoaște), de, în fine, povestioarele filosofice budiste, evreiești, indiene, irlandeze etc. – să se bucure și de această antologie. Ar putea fi leacul necazurilor de care vi se pare că nu știți cum să scăpați. Oferă libertatea individuală, stărnesc propria fantezie, răspuns pe măsura fiecăruia. „Sunteam asemenea lui Balzac, care-l chema în ajutor pe Horace Bianchon, unul din personajele sale, singurul medic în care mai avea încredere”.

Povestiri de o sută de rânduri și o sută de lumi

„TREBUIE să scriu o sută de rânduri și nici un cuvânt în plus” scria Anton Pavlovici redactorului șef al publicației „Cioburi” despre colaborarea lui la acea măruntă revistă umoristică, devenită celebră abia datorită scrierilor cehoviene. „Și nu-mi pot permite să câștig mai puțin de 150-180 de ruble pe lună.” O tentație a regulii de trei simple: o mie cinci sute, o mie opt sute de pagini lunar. Așa se face că A.P. Cehov (deși a trăit doar 44 de ani) a apucat să-și vadă tipărite operele în 10 volume.

Galeria personajelor cehoviene este, în ciuda celor o sută de rânduri, imensă – „poliști, actori, croitori, deținuți, bucătari, sectante, pedagogi, moșieri, arhierei, circari, funcționari de gubernie, generali, ban-

A.P. Cehov

Stepa și alte povestiri

A.P. Cehov, *Stepa și alte povestiri*. Traduceri de Anda Boldur, Alexandra Barcăcilă și Natalia Radovici, Otilia Cazimir și Nicolae Guma, Xenia Stroe. Studiu introductiv, tabel cronologic și note de Sorina Balănescu. Ed. Polirom, 2001.

cheri, ingineri, hoți de cai, angajați la mănăstire, soldați, petitoare, acordori de pian, pompieri, judecatori de instrucție, diaconi, profesori universitari, ciobani, avocați – ar umple o stradă largă și ar produce o teribilă înghesuială” (criticul literar Kornei Ciukovski). În orice caz, ar umple un tren personal, fiecărui personaj și celor 100 de rânduri revenindu-le intervalul dintre apropiatele stații. Alături de Miticii lui Caragiale, cehovienii slujbași marunți din obosită birocrație țaristă, propitipendata politică sau din coruptă și nu mai puțin obosită aristocrație rusească /așteptând parcă, sinucigaș, o revoluție/călătoresc, recunoscutibili pentru cititorul român, în acest tren. Șansa lor e că peisajul prin care călătoresc nu s-a schimbat prea mult, în ciuda trecerii secolelor, și că, iubite de autor, s-au așezat în spațiu ca personaje înfloritoare, nicidecum uscăciuni de insectar. Apropierile de Caragiale vor face din Cehov totdeauna, în România, unul dintre autorii cei mai citiți. De pildă – luată la întâmplare – „Chibritul suedez” – nuvelă țesută pe o canava poliștă – amintește și ea de nenea Iancu: Un boiernaș dispăre de peste o săptămână. Are loc o cercetare, toate semnele indică o crimă, răpirea cadavrlui. Răpitul însă era dosit la amanta măritată cu o autoritate locală tip Agamița. Scandalul se potolește; soțul, senin, își întreaba necredincioasă „Zoe” de ce a trecut pe acolo judecătorul de instrucție? Replica lui „Trahanache” ni-roase a „onoare de familist”: „Îți spuneam eu că dezmațul nu poate duce la nimic bun. Ți-o spuneam și tu nu mă ascultai”. Câmpia cu miros de pelin, oile, ciobanii visând la fericire și comori („de ce numai bătrânii caută comori și la ce bun le mai trebuie fericirea unor oameni care stau cu un picior în groapă?”), răsăriturile de soare, secara secerată, zapuseala ucigătoare a lunilor de vară, femeile care leagă snopii, uliul oprit în văzduh „ca și cum ar medita asupra plictiselii vieții”, totul, în traduceri excepționale, luminează lumile. Greu de crezut că există o casă în care Cehov să nu-și afle locul, ca un prieten bun la care să tot revii, și pentru bucurie, și la necaz.

TOPH

JOHN STUART MILL
Despre libertate

John Stuart Mill, *Despre libertate*. Traducere din engleză de Adrian-Paul Iliescu. Editura Humanitas, București, 2001.

1998, aceasta din urmă nădă, evident, numeroase ori la John Stuart Mill) și al antologii în domeniu. Nu singura versiune română a celebrei cărți a filosofului utilitarist englez (în România mai apărut una, semnată de A. Lazarescu, semnată de aceea în *România literară*). Numeroasele ediții dovedesc că de căutată e înțelegerii într-o lume nesiturbare, agitată. Multe din ideile teoretizate de Mill au fost prima dată în *Despre libertate* par astăzi adevăruri de neîntrebare, totuși ele sunt continuare rareori puse în discuție. Pluralismul și diversitatea de opinii, considerate de Mill („ultimul mare liberar” și primul liberal modern) indispensabile într-o societate civilizată liberă, se realizează greu. Fiecare are dreptul la opinie, la libertatea de gândire și exprimare, și ce trebuie îngăduite și opinii care contrazic în mod flagrant prejudecățile în vigoare: „Înțele cele mai îndreptățite au la baza lor nici o altă justificare decât invitația permanentă întregii lumi, de a fi edi că sunt nefondate.” Libertatea liberă e absolut necesară, întrucât nici o autoritate nu este infailibilă. Chiar dacă în opinii, cu o singură excepție, ar fi de aceeași părere, un singur individ ar avea la contrară, majoritatea

Jean-Claude Carrière
CERCUL MINCINOȘILOR

Povești filosofice din toată lumea

Humanitas

Jean-Claude Carrière, *Cercul mincinoșilor*. Povești filosofice din toată lumea. Traducere din franceză de Brândușa Prelipceanu. Ed. Humanitas, București, 2001.

Orient (acolo e totul poveste, „chiar și istoria”), dar cercul lor (ascultătorii, cei care sperăm schimbare și iluminare, contribuind la reflectarea celor auzite) e alcătuit astăzi din apuseeni. În satul global ne oprim din muncă pentru a asculta povești – avem nevoie de evadare, ori ne place să vorbim despre noi, pentru că ne trebuie scenarii, chiar criticabile, sau ne dorim oprirea timpului, „aflarea în lăuntrul lui, în inima valului”.

Cel mai cunoscut finlandez

● Arto Paasilinna este la fel de popular în Finlanda ca și skiul: într-o țară cu 5 milioane de locuitori s-au vândut până acum 3,5 milioane de exemplare din cărțile lui! Secretul acestui succes e ca fiecare cititor poate pătrunde după puterile lui în lumea creată de romancier: amuzante precum cărțile de aventuri, romanele conțin și subtilul portret al unei societăți pe cale de a-și pierde valorile ancestrale, precum și o înțelegere specială a naturii nordice. Iar în spatele veselului dans macabru al povestirii, Arto Paasilinna este mai luteran decât o măturăsește. Adevărata sa vocație este aceea de constructor, care își edifica opera cu artă și răbdare. Născut în Laponia finlandeză în 1942, a fost pe rând pădurar, lucrător agricol, jurnalist, poet și în cele din urmă romancier cu mare cerere la export (a vândut 2 milioane de cărți și în traduceri). A

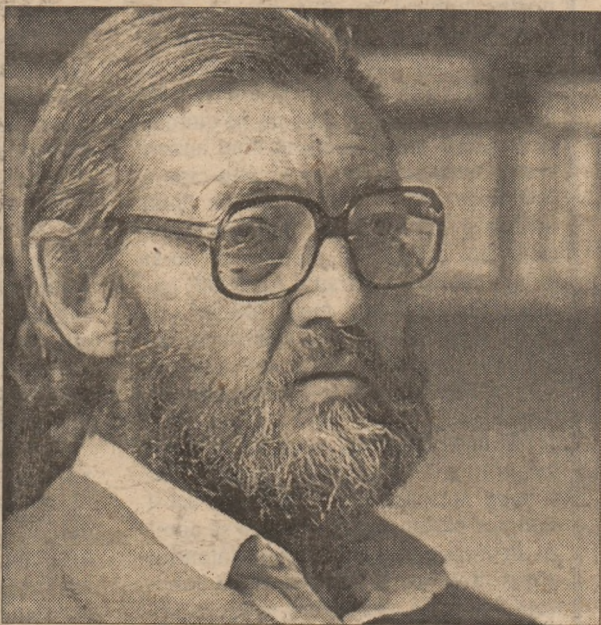

scris până acum 28 de romane, alte 10 cărți greu de definit (între care un *Ghid de saună pentru un om de afaceri*) și a tradus 25 de titluri din diferite limbi. Fan-cluburi Paasilinna există nu doar în Finlanda (unde e recunoscut pe stradă de oricine), ci și în Suedia, Italia, Franța.

Super creiere

● ...se intitulează volumul semnat de Robert Clarke și tradus recent în Franța la Ed. PUF. Subiectul îl constituie geniile creatoare, dotate cu un creier care nu pare să funcționeze ca al celorlalți oameni. Mozart, Newton, Picasso, matematicieni prodigioși, mari poeți posedă capacități pe care neurobiologia nu le poate explica. Retrasind viața și intimitatea intelectuală a acestor ființe excepționale, Robert Clarke nu face decât să sporească misterul. El arată cum progrese științei, ridicând câte un colț de val de pe mecanismele cerebrale atât de complexe, n-au ajuns încă

Noptile albe din Buenos Aires

● Apariția, la Editura Denoel, a două cărți de tinerețe ale lui Julio Cortázar, *Examenul* și *Jurnalul lui Andrés Fava*, îi prilejuește lui Gérard de Cortanze un frumos eseu în „Le Figaro littéraire”, demonstrând că scriitorul argentinian nu era un „europenizat” și că toate cărțile lui sint impregnate de atmosfera orașului Buenos Aires. E o eroare să i se reproșeze că și-a trădat Argentina, căci „nimeni n-a fost mai argentinian ca el. Dar și-a construit întreaga opoartă în jurul unui gol. Această absență a unui oraș, mai mult, a unei țări, l-a făcut să se raporteze mereu la cultura argentiniană”. *Examenul* este primul roman al lui Cortázar, scris la

Buenos Aires în 1950, rămas inedit timp de 34 de ani și publicat chiar în anul morții autorului, 1984. *Jurnalul lui Andrés Fava* este de fapt jurnalul personalului principal din *Examenul* și ambele cărți constituie cei doi versanți ai aceluiași subiect: doi studenți care se plimbă la întâmplare noaptea prin Buenos Aires în compania unor prieteni, vorbind despre ei înșiși și despre lume. „Se regăsesc, în această derivă nocturnă, toate marile teme ale lui Cortázar [...], găsesc niște literare, entuziasmele filosofice, gustul pentru umor și insolit, arta de a amesteca trăitul cu imaginarul. Și în centrul galaxiei Cortázar: Buenos Aires”.

Gazetăria – o pasiune

● În volumul de convorbiri intitulat *Profession journaliste* (Ed. Hachette), Françoise Giroud (care, în 1953, fusese numită directoare la „L'Express”) îi povestește ziaristei Martine de Rabaudy, care lucrează azi la „L'Express”, aventura ei profesională, insistând asupra faptului că, pentru ea, jurnalismul e „un mod de a trăi”, o senzație că se află „acolo unde bate inima lumii”. Cuiva din afară, fraze precum „Să-mi predau în fiecare săptămână articolul e pentru mine capital. Asta îmi structurează timpul” sau „«Reflexul» e un element important în meseria noastră” pot părea ciudate. Gazetarii însă le înțeleg perfect.

Braudel postum

● La 16 ani de la moartea lui Fernand Braudel (1902-1985), unul din principalii reprezentanți ai „noi istorii” (ale cărui lucrări fundamentale de istorie economică au fost traduse și la noi), Editions de Fallois a publicat un ultim (?) volum postum, cu titlul *L'Histoire au quotidien*. Sint reunite în această carte texte inedite foarte variate: reflecții despre perioada interbelică, o autobiografie, rezumate ale cursurilor de la Collège de France, necroloage ale unor eminente colegi, prezentări ale unor gânditori din sec. XIX și XX. În același timp cu a-

Erato Paris, a publicat, sub egida Institutului de cercetări neo-elenice din Atena, lucrarea *Geneza intelectuală a operei lui Fernand Braudel* – o documentată teză despre influențele suferite de tină-

Correspondență din Köln

Sfârșitul Cvartetului literar

● RICE început are și un sfârșit – pot replica pe bună dreptate consumatorii mai pragmatici ai emisiunii Cvartetul Literar „Das Literarische Quartett”, difuzată vreme de aproape 14 ani în programul Doi – ZDF – al Televiziunii publice germane. La mijlocul lunii decembrie, într-o ambianță somptuoasă și oficială, în incinta Palatului Bellvedere din Berlin, în prezența unui public select, inclusiv a președintelui Germaniei, Johannes Rau, care a adus emisiunii un ultim omagiu, Cvartetul Literar dirijat de infatigabilul Marcel Reich-Ranicki și-a dat obșteșcul sfârșit.

Finalul acestui concert de cameră având ca partitură literatura, interpretată uneori disonant, alteori zgomotos și în anumite împrejurări, scandalos de cei trei instrumentiști sub bagheta mai sus numitului critic literar și scriitor, devenit el însuși o adevărată instituție, era demult previzibil. Aceasta nu neapărat din pricina numărului tot mai scăzut de spectatori și telespectatori, ori a oboselii „dirijorului” (un adevărat „Jupiter tonans”, „papa al literaturii germane contemporane”) de a citi și comenta cu mult temperament, cu verdicte implacabile și cu risipă de gesturi, tot mai multe cărți proaste și tot mai puține bune, după cum singur mărturisea ... Una dintre cauze pare a fi de altă natură decât cea a nesatisfacției simplului principiu al plăcerii, în cazul titularului emisiunii; pur și simplu, așa cum s-a întâmplat și cu atât de prețuitul și imitatul „Bouillon de Culture”, și Cvartetul Literar, după 77 de episoade și 400 de cărți prezentate, pare a fi golit de conținut și atractivitate o anumită formulă telegenică prin care marea literatură sau măcar beletristica de bună calitate trebuia făcută apetisantă, consumabilă și atrăgătoare pentru publicul larg.

A existat o anumită „dramaturgie” a emisiunii care pe parcursul celor 14 ani a suferit prea puține modificări de substanță. Doar stilul comunicării între cei patru participanți, trei fidei, al patrulea totdeauna un invitat, doar schimbul de idei și duelul verbal, nu scutit de invective, între participanți, pe marginea unei cărți, au devenit cu atât mai vehement înscenate de Marcel Reich-Ranicki cu cât popularitatea emisiunii se afla în scădere. Au existat momente de vîrf și de criză în istoria de aproape 14 ani a Cvartetului. Sigrid Löffler, critic literar austriac, vexată literlamente de Reich-Ranicki, în repetate rînduri și ultima dată, paroxistic, în cazul unei cărți a autorului japonez Haruki Murakami, s-a retras din formația „camerală” și a înființat o revistă serioasă, nu neapărat atrăgătoare – de literatură firește – intitulată „Literaturen”... Sigrid Löffler a fost înlocuită de mai tîrziu și mai puțin pudibonda Iris Radisch, o fină și curajoasă analistă a fenomenului literar contemporan. Reich-Ranicki a redevenit pentru nu foarte multă vreme, curtenitor și prevenitor față de partenera sa (singura prezență feminină fixă în emisiune). Dar nici această schimbare nu a mai salvat Cvartetul – în pofida strălucitelor sale episoade – în care mai marii literaturii germane contemporane i-au fost oaspeți sau în ciuda popularității nealterate a lui Reich – Ranicki transformat ingenios, de specialiști în publicitate, într-o mascotă, o păpușă mică expusă în vitrinele și rafturile librăriilor din Germania.

fost aceea de a fi determinat librarii după prezentarea unei cărți să mulțime de la 100 la 2000 numărul de exemplare „comandate”. O altă performanță – în registrul „audimax”-ului fost și aceea de a fi tîntuit circa 600 mii de telespectatori în fața micu ecran, la orele tîrzii ale serii (cum întîmplă îndeobște cu emisiunile culturale) cînd era difuzat Cvartetul. În timp însă, numărul „fan”-ilor a scăzut simțitor – minuscula minoritate nem legitimînd finanțarea emisiunii. toate acestea, răposatul Cvartet a avut conform declarațiilor făcute de președintele Asociației Bursiere a Librării Germani, Dieter Schormann, mare merit de a fi favorizat o creștere a freiei de afaceri în domeniul editoriei. Ceea ce nu l-a împiedicat deloc Reich-Ranicki să reproșeze editurii că aruncă pe piață prea multe cărți fără o lecturare prealabilă a manuscriselor...

Să fie oare reproșul o răzbunare criticului pentru chinul la care emiunea l-a supus acela de a fi trebuit să citească prea multe cărți proaste? După o sută de noi apariții de carte de beltristică, 99 sunt proaste, iar cea de-a sută carte este ...slabă a declarat Reich-Ranicki. Și a mai ținut să precizeze: emisiunea în sine ci cărțile l-au plăcut. Publicul german pare a nu se fi plictisit de Marcel Reich-Ranicki devenit și autor de best seller cu autobiografia sa. Dacă plictisul ar fi survenit, cum fi putut cotidianul NEUE ZÜRCHER ZEITUNG să intituleze epitaful cvartet astfel: „Ne veți lipsi...”

Cert este că MRR (acestea fiind inițialele numelui celebrului critic literar) este un fenomen: el a fost posesorul magiceii formule prin care a putut opera sinteza dintre cultură și divertisment. Nu întîmplător unul din postululele care întemeiază judecățile de valoare ale criticului Marcel Reich-Ranicki este exprimat prin ceea ce n-are voie să se întîmple cu o carte bună: ea nu are voie să fie plicticoasă... Pr urmare un critic literar bun nu are voie nici el să-și plictisească publicul.

Marcel Reich-Ranicki și cvartetul său literar pe care l-a dirijat aproape 14 ani la rînd, au transformat adesea cîmera de zi a telespectatorilor emisiunii în adevărat „salon” literar. Afirmatia făcut-o președintele Germaniei Johannes Rau cu prilejul ultimei ediții Cvartetului Literar.

● Dar orice sfârșit este și un început. La 5 februarie 2002 sub genericul „Cvartetul literar” cum s-ar fi putut altfel – „Marcel Reich-Ranicki solo” temutul și respectatul critic rămîne singur pe scenă. Din nouă ori pe an, el le va vorbi telespectatorilor despre cultură: teatru, film, operă și, desigur, literatură. Dar decedatată suspansul plutește în aer, în tîrînit și de o altă abilitate mărturisire maestrului: emisiunea va fi vioaie, temperamentală și... improvizată. De cînd n-am adăuga detaliul deloc inocent că pînă și improvizările reușite nu surdecît tot roade ale profesionalismului

Revista revistelor

Noica și Lenin

Din pricina „pauzelor” din Sărbători, ne-au obligat să scoatem un număr la mijlocul lui decembrie trecut și să n peste prima săptămână din ianuarie, rămas dator cu semnalarea unor lucruri foarte interesante. Unul dintre ele este interviul acordat dlui Daniel Cristea-Enache de către dl Andrei Pleșu pentru *Ade-ful literar și artistic* din 11 decembrie. Dl Pleșu constată că s-a răspândit o idee de a considera că aproape orice literar din perioada comunistă a cauzat regimul sau a reprezentat o formă de iplicitate. Am remarcat și noi această lăntă, mai ales la tineri sau mai puțin critici și esești. Scrie dl Pleșu: „Ni-ului nu-i trecea prin cap (înainte de '89 ronicar) că Pălinișul e o formă de pro-andă leninistă, nimeni nu-l căuta pe ăstăntin Noica din dragoste pentru Ni-te Ceaușescu sau din simpatie pentru tica culturală a Suzanei Gâdea. A pro-na astăzi astfel de nazbittii e o simplă a-e în treabă. De regulă, se recurge la un gar sofism. De vreme ce, izolați la nte, dădeam impresia că se putea func-tia normal în contextul mizerabil de a-ci, înseamnă că, indirect, legitimam a-context, calificându-l drept respirabil. E și cum ai spune: de vreme ce ai supra-țuit unui taifun, înseamnă că taifunul și părți bune[...] Nu poți să nu te miri n de au ieșit din această populație ne-icita, dar precaut resemnată, atîția ingeri erminatori”.

Sechele și lichele

Tot la începutul lui decembrie trecut, din 1-2) apărea, în *Curierul Național* amplu articol polemic al dlui Valeriu peanu despre situația dezastruoasă a tutilor Minerva și Univers, după priva-rea lor. Una din țintele polemicii dlui peanu este dl Mircea Martin, fostul di-ctor al Universului, demisionar în semn protest acum cîtiva vreme. Dl Martin e uzat de a nu se fi opus privatizării. A-asta e de fapt problema dlui Răpeanu: că privatizarea a fost proastă ori că

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvol-are (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucu-rești, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plus, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

acționarii majoritari de azi sînt niște escroci. Problema dlui Răpeanu e că au fost privatizate cele două edituri. Autorul articolului e vădit mulțumit de informațiile pe care le deține cum că șefii Minervei s-ar fi opus, ei, spre deosebire de dl Martin trecerii editurii pe mîinile particularilor. Cum anume s-au făcut privatizările, de ce nu a fost verificată bonitatea cumpărătorilor și, mai ales, ce fac ei acum cu două instituții majore ale culturii noastre, nu țin cituși de puțin de competența dlui Martin ori a dlui Avramescu. Ei nu puteau controla un proces în care erau implicate organisme ale statului proprietar. Și dacă l-am putea înțelege pe dl Răpeanu cînd acuză risipirea pe apa Sâmbetei a valorilor de patrimoniu, nu putem să nu observăm furia cu care d-sa se referă la faptul că noii proprietari au fost lăsați să devină acționari majoritari. Oare să menții statul în poziție de control și totodată să faci o editură particulară? Dl Răpeanu suferă de serioase sechele comuniste. Editurile cu pricina fiind ale poporului... Nu cu dl Martin trebuia să se răfu-iască dl Răpeanu, ci cu lichelele care în ultimul deceniu, au devalizat Univers și Minerva, băncile de stat, întreprinderile cu capital de stat și tot ce se putea transfera în buzunar propriu. Dar sechelele îl opresc pe dl Răpeanu să vadă lichelele.

Ce mai observă „Observatorul”

În numărul dublu (dambლა culturală a sfîrșitului/începutului de an) 97-98 din ianuarie, *Observatorul cultural* este cu ochii pe românii de la Paris. Cităm, fără comentarii: „În toamna anului trecut, în funcția de director al Centrului Cultural din Paris a fost numit Virgil Tănase. Pro-zator și dramaturg, emigrat la Paris după performanțe literare modeste în România, el s-a făcut cunoscut mai ales cu ocazia unui mult-comentat episod politic din anii '80, cînd a făcut mărturisiri poliției franceze despre un plan al Securității regimu-lui Ceaușescu de asasinare a lui Paul Goma. Conform unor speculații ulterioare, V.T. însuși ar fi făcut jocul Securității.[...] Cu puțin înaintea confratelui său V.T., alt «mare» scriitor român de la Paris a reușit performanța de a se compromite făcînd singur scandal, fiindcă i-a fost stopată o remunerație nemeritată.[...] G.A. a încasat pînă în august 2001 (timp de doi ani – Cronicar) un salariu lunar de la bugetul alimentat de impozitele românilor, dar stînd mai tot timpul la Paris. [...] Detaliu: între altele, raportul serviciului financiar al SSR menționa atribuirea lui G.A. a... ti-chetelor de masă, în timp ce acesta minca – vasăzică – la Paris”.

Divorțul și corupția

În plin scandal Vântu a început și zar-va despre consilierii corupți din Primăria Capitalei. Majoritatea consilierilor cu bu-be în cap sînt reprezentanți ai partidului de guvernămînt. În pofida precizării min-istrului Administrației Locale, Octav Coz-mîncă, potrivit căruia alegerile anticipate nu vizează și scaunul primarului general, presa crede că și lui Traian Băsescu i se pregătește ceva. Oricum, Băsescu e într-o ofensivă teribilă împotriva consilierilor corupți și, titrează ZIUA, îl acuză pe pre-mierul Năstase de o reacție „tipic mafioti-că”. Ceea ce nu izbutesc angajații Ministe-rului de Interne, să descopere probe că So-rin Vântu ar fi implicat în afaceri necurate

LA MICROSCOP

De la un an Caragiale la altul

MĂ DEPRIMĂ ideea de anul Cu-tare, mai ales cînd acel Cutare se nu-mește Eminescu, Brîncuși sau, în 2002, Caragiale. După ce că n-avem prea multe de ținut minte din trecutul nostru cultural, nu sîntem în stare să apărăm de praf nici măcar bruma de valori cu care putem defila. Facem caz de tot felul de timpenii protocroniste, ne rătoim la străinii care nu ne cunosc istoria, dar nu ne spetiem cînd auzim concetățeni ai noștri că nu știu cine a fost Eminescu – avem aproape două milioane de analfabeți! Nenorocirea e că la noi acești Ani nici măcar nu-și ating scopul. La sfîrșitul lui 2002, pa-riez cu oricine, mai mulți români vor ști că acesta a fost anul Calului în ca-lendarul chinezesc decît cei care vor afla că s-a încheiat anul Caragiale, în România.

În anul Brîncuși, care de-abia s-a încheiat, n-a existat nici măcar o în-cercare serioasă de a face din acest sculptor baremi *un nume* care să ajun-gă în memoria tuturor concetățenilor noștri, după ce a dispărut de pe banc-note. Iei, colo, scandaluri în presă, șe-dințe solemne, întîlniri între brîncușo-logi, mai un timbru, mai o carte poș-tală și-am făcut-o și pe-asta.

Nu iau în deșert cele sfînte, dar plimbarea unor moaște o dată pe an are mai mare impact la public decît un an întreg de manifestări culturale omagiale. N-aș vrea, Doamne, ferește, să ne trezim în acest an că îi vine cuiva ideea să-l dezgoape pe Caragiale și să-i ofere o plimbare prin țară! Ceea ce aștept e o popularizare inteligentă și spectaculoasă. N-am nimic împotriva dacă va părea și chiar va fi kitsch, nu-mai să-și facă efectul. Nepăsător la asemenea fleacuri, Caragiale a lăsat cîteva lecții pentru atragerea marelui public – una dintre ele a fost *Moftul Român*, publicație umoristică al cărei mare ghinion a fost că majoritatea celor cărora lî se adresa stăteau mai bine

cu auzitul decît cu cititul. Poate că din acest motiv, același Caragiale spunea undeva că preferă un spectacol cîstît cu *Vasilache și Mariuca* unor specta-cole de teatru cu pretenții, dar mofto-logice.

Pentru ceea ce se poate numi con-temporaneitatea lui Caragiale, nu știu dacă România avea nevoie de un an cu acest nume. De multe decenii încoace, trecem de la un an Caragiale la altul.

Îmi amintesc că în '90, cînd „s-a dat drumul” filmului lui Lucian Pintilie, *De ce trai clopotele, Mitică?*, des-tui au fost cei care au refuzat viziunea lui Pintilie, spunînd că nu acesta e Ca-ragiale. După ce au mai trecut cîtiva ani de la Revoluție, filmul lui Pintilie a părut premonitoriu, iar lumea cea cumsecade a lui Caragiale s-a dovedit una generatoare de coșmaruri.

De-abia acum putem înțelege la e-xacta ei valoare speranța lui Lovi-nescu, nu neapărat din punctul de ve-dere al liberalului vexat de conserva-torismul caragialian, că lumea pieselor lui Caragiale își va pierde actualitatea. Nu cumva această speranță ascundea o temere față de posibila evoluție în lumea reală a lumii de hîrtie a lui Caragiale?

Să fi știut ceva Caragiale cînd îl pune pe Pristanda, polițistul, să-și numere steagurile și să se plîngă de „renumeratia” mică? Azi, Pristanda are vilă, automobile, deși stă prost la „renumeratie”.

Cetățeanul turmentat al lui Car-giale nu mai știe azi pe cine să aleaga, după ce și-a epuizat toate încercările onorabile. Întrebarea lui, cu cine să voteze, capătă accente de disperare. Asta dacă-l mai interesează politica.

Există în lumea autorului *Momen-telor* un ce sinistru care se perpetuează de la o generație la alta și care în peri-oadele de tranziție răbufnește, inghe-țînd risul pe buze.

Cristian Teodorescu

reușește soția acestuia, Angelica. Cităm din EVENIMENTUL ZILEI: „Soția *părin-telui* FNI a cerut instanței să constată că S.O.V. a vîndut fictiv grupul Gelsor, depu-nînd un act adițional secret. Documentul probează că Sorin Vântu a condus din um-bră firmele și că poate fi tras la răspundere în cazul în care șefii Gelsor vor fi găsiți vi-novați în scandaluri precum prăbușirea FNI sau BRS”. Se pare că în România sin-gurul mijloc de a domoli corupția sînt pro-cesele de divorț. Cel puțin în cazul Vântu, marile ponturi furnizate Justiției vin din partea doamnei acestuia. ● În ancheta pră-bușirii Băncii Române de Scont, de care e legat și numele lui S.O.V., poliția a invitat la spovedanie zeci de persoane din con-ducerea băncii, a societății de asigurări ASTRA și a Poștei Române. Și de parcă n-ar ajunge că bani buni, peste 17 milioane de dolari, au dispărut ca nimic prin ma-nevre făcute la această bancă și la sora ei, Banca de Investiții și Dezvoltare, s-ar pu-tea ca acest scandal să afecteze negocierile de aderare ale României la Uniunea Euro-peană. Afirmatia aparține lui Vasile Puș-caș, negociatorul șef al României cu U.E., iar ADEVĂRUL a publicat-o în pagina în-tîi (nr. 3598). ● Dacă susținătorii lui Cor-neliu Vadim Tudor mai aveau îndoieli că acesta a vîndut ROMÂNIA MARE, ne re-ferim la săptămînalul său, generalul Florin Sandu le-a oferit o certitudine: CVT și-a vîndut publicația, iar semnătura de pe actul de vînzare-cumpărare îi aparține. Așadar „tribunul” a mințit cînd a declarat că nu și-a vîndut foaia. N-ar fi prima oară. După ce Constantin Ticu Dumitrescu a prezentat presei raportul său despre dosarele Securi-tății, Nicolae Ionescu-Galbeni “s-a discul-

pat de o acuzație inexistentă” anunța ZIUA. “Cine se ascunde oare în spatele domnului Dumitrescu?” s-a întrebat fostul vicepreședinte al PNȚCD care consideră că raportul lui Ticu Dumitrescu vine într-un moment nefavorabil pentru partidul său. Nefavorabil e puțin zis, dar Cronicarul are serioase îndoieli că Raportul lui Ticu Dumitrescu se vrea o lovitură împotriva PNȚCD. ● Săptămîna trecută cerșetorii și aurolacii care se adăpostesc la metrou au fost ridicați, conduși la poliție și amendați cu sume cuprinse între 80.000 și 400.000 de mii de lei. Rezultatul e prezentat sinte-tic într-un titlu din EVENIMENTUL ZI-LEI: *Dupa razia poliței, cerșetorii s-au în-tors în subteran*. Evident că nefericiții n-au avut cu ce plăti amenzi. Dar, se întreabă Cronicarul, ce vor să dovedească aseme-neia razii făcute în miez de iarnă? Grijă față de *imaginea* metroului? Dar grija față de soarta apropiului nostru lipsit de adăpost în miezul iernii chiar nu contează? Unul dintre polițiștii care au primit ordinul “să curețe” metroul de cerșetori a declarat unui post de televiziune că acești oameni ar tre-bui ajutați, nu vînați. Să sperăm că inimo-sul polițist nu se va alege cu vreo muștrare sau cine știe ce altă măsură punitivă pentru că și-a permis să comenteze inițiativa șefi-lor săi. ● Tot mai multe ziare fac pronosti-curii asupra viitoarelor schimbări din pre-fecturi și ministere anunțate de premierul Năstase în cadrul așa-numitei remanieri de primăvară. Pînă una, alta în județe au reînceput luptele din organizațiile locale ale PSD între grupările celor aflați în funcții ca și ale celor care vor să le ia locul.

Cronicar